

**Abessiivisten ilmausten muodollinen variaatio kahdessa
ensimmäisessä suomenkielisessä Uudessa testamentissa**

Jonna Vilén
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2008

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

VILÉN, JONNA: Abessiivisten ilmausten muodollinen variaatio kahdessa ensimmäisessä suomenkielisessä Uudessa testamentissa

Pro gradu -tutkielma, 76 sivua + liitteet (5 sivua)
Kevät 2008

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat kahden ensimmäisen suomenkielisen Uuden testamentin, eli Agricolan Uuden testamentin ja vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin, abessiiviset ilmaukset, jotka muodostuvat nominien abessiivisista ilmauksista ja infinitiiviabessiiveista. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää eri varianttien distribuutio ja käyttö sekä löytää variaatiota selittäviä tekijöitä. Nominien sijamuotona abessiivi ilmaisee 'jotakin ilman tai vailla oloa'. Agricolan Uudessa testamentissa merkitys ilmaistaan varianteilla *ilman* + abessiivi, *ilman* + partitiivi, *paitsi* + abessiivi, *paitsi* + partitiivi sekä *paitsi* + genetiivi ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa varianteilla *ilman* + abessiivi, *ilman* + partitiivi, *paitsi* + abessiivi, *paitsi* + partitiivi sekä abessiivi ilman prepositiota. Yhdessä edellä mainitut variantit muodostavat nominien abessiiviset ilmaukset. 3. infinitiivin abessiivi puolestaan ilmaisee tekoa, jota ilman lauseen pääverbin tekeminen tapahtuu. Sekä Agricolan että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa se ilmaistaan joko 3. infinitiivin abessiivilla tai rakenteella *ilman* + 3. infinitiivin abessiivi, jotka yhdessä muodostavat infinitiiviabessiivit.

Abessiivisiä ilmauksia on Agricolan Uudesta testamentista poimittu yhteensä 261 ja vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista 274. Nominien abessiivisten ilmausten yleisimmät variantit ovat *ilman* + abessiivi ja *ilman* + partitiivi. Nominien abessiivisessä ilmauksessa käytetyn preposition valintaa selittää se, esiintyykö ilmaus Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja esiintyykö se Raamatun tekstissä vai muussa tekstissä. Ilmauksessa käytetyn sijamuodon valintaa sen sijaan selittää ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalo, johon sijapäätte liittyy. Lekseemit eroavat toisistaan tavuluvultaan, vartalonlopultaan ja vartalotyypiltään. Toiset lekseemit näyttävät suosivan abessiivia ja toiset partitiivia nominien abessiivisissä ilmauksissa. Sijamuotojen välisissä suhteissa tapahtuu muutos kirjallisen suomen ensimmäisen vuosisadan aikana: vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa abessiivin käyttö lisääntyy ja partitiivin käyttö vähenee verrattuna Agricolan Uuteen testamenttiin.

Infinitiiviabessiivien käytetyin variantti sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa on 3. infinitiivin abessiivi ilman prepositiota. Lisäksi preposition käyttö 3. infinitiivin kanssa vähenee Agricolasta vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin. Molemmissa teoksissa infinitiiviabessiivien käyttö on vähäistä verrattuna nominien abessiivisiin ilmauksiin. Niiden käyttö näyttää kuuluneen pikemmin Raamatun tekstiin kuin muihin teksteihin. Lisäksi infinitiiviabessiivi esiintyy vain melko harvoissa lekseemeissä, joten se ei näytä olleen kovin produktiivinen muoto.

Avainsanat: nominien abessiivinen ilmaus, infinitiiviabessiivi, Agricola, vuoden 1642 Raamattu, variaatiotutkimus

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tausta	1
1.2	Tutkimustehtävä.....	3
1.3	Tutkimusaineisto.....	6
2	TYÖN TEOREETTINEN TAUSTA	8
2.1	Abessiivi.....	8
2.1.1	Abessiivin merkitys	8
2.1.2	Abessiivin morfologia.....	9
2.1.3	Abessiivin syntaktinen distribuutio	10
2.1.4	Abessiivi maailman kielissä.....	11
2.2	Kahden ensimmäisen Uuden testamentin synty ja niiden kieli	12
2.3	Variaatiotutkimuksesta.....	16
3	ABESSIIVISTEN ILMAUSTEN VARIAATIO JA KÄYTTÖ.....	20
3.1	Abessiivi vai partitiivi?	20
3.2	Abessiivisten ilmausten variaatio Agricolan Uudessa testamentissa.....	23
3.2.1	Nominien abessiivisten ilmausten variaatio.....	24
3.2.2	Infinitiiviabessiivien variaatio.....	27
3.3	Abessiivisten ilmausten käyttö Agricolan Uudessa testamentissa.....	28
3.3.1	Nominien abessiivisten ilmausten käyttö.....	28
3.3.2	Infinitiiviabessiivien käyttö.....	37
3.4	Abessiivisten ilmausten variaatio vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa..	40
3.5	Abessiivisten ilmausten käyttö vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa	43
3.5.1	Nominien abessiivisten ilmausten käyttö.....	43
3.5.2	Infinitiiviabessiivien käyttö.....	52
4	ABESSIIVISTEN ILMAUSTEN KÄYTÖN MUUTTUMINEN	55
4.1	Nominien abessiivisten ilmausten käytön muuttuminen.....	56
4.2	Infinitiiviabessiivien käytön muuttuminen.....	62
5	ABESSIIVISET ILMAUKSET KIRJALLISEN SUOMEN ENSIMMÄISEN SADAN VUODEN AIKANA	65
5.1	Nominien abessiivisten ilmausten sijamuoto.....	65
5.2	Nominien abessiivisten ilmausten prepositio	67
5.3	Infinitiiviabessiivit	68
6	LOPPUSANAT.....	70
	LÄHDELUETTELO.....	72
	LIITTEET	
	Liite 1. Nominien abessiiviset ilmaukset	I
	Liite 2. Infinitiiviabessiivit	IV

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Vanhan kirjasuomen tutkimuksella on pitkät perinteet fennistiikan historiassa. Vanhempi vanhan kirjasuomen tutkimus painottuu yksittäisten teosten kieleen ja sanastoon sekä teosten syntyyn ja niiden lähteisiin. Viime vuosikymmeninä tutkijat ovat keskittyneet enemmän tiettyihin kielenilmiöihin joko pelkästään Mikael Agricolan teoksissa tai koko vanhassa kirjasuomessa. Pirkko Forsman Svensson on esimerkiksi tutkinut suomen kielen syntaksin kehitystä ja vanhan kirjasuomen teonnimiä. Silva Kiuru puolestaan on tutkinut Agricolan imperatiivimuotoja ja Osmo Nikkilä loppuheittoa vanhassa kirjasuomessa. 1990-luvun alussa näytti siltä, ettei vanhan kirjasuomen tutkimus ollut enenkään nuoren tutkijapolven suosion kohteena (Häkkinen 1994: 5). Häkkisen tekemä huomio näkyy myös vanhan kirjasuomen bibliografioissa: lähes kaikki 1980- ja 1990-luvulla julkaistut teokset ja artikkelit ovat muutaman tutkijan kirjoittamia. Ahkerimmin vanhasta kirjasuomesta julkaisseita kirjoittajia ovat Kaisa Häkkinen, Silva Kiuru ja Pirkko Forsman Svensson, joilta on ilmestynyt lukuisia artikkeleita sekä kokonaisia teoksia. Viime vuosina vanha kirjasuomi on kuitenkin nostanut suosiotaan tutkimuskohteena myös nuorempien tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Turussa toimii aktiivinen vanhan kirjasuomen tutkijapiiri.

Vuosi 2007 oli Agricolan juhlavuosi, kun hänen kuolemastaan tuli kuluneeksi 450 vuotta. Juhlavuoden kunniaksi Agricolasta julkaistiin runsaasti kirjoituksia, myös fennistiikan piirissä. Kaisa Häkkiseltä ilmestyi kaksi Agricolaan liittyvää teosta, ja vuoden viimeisessä *Virittäjässä* julkaistiin monta vanhaa kirjasuomea käsittelevää artikkelia, usean vuoden tauon jälkeen. Agricolan kieli ja vanha kirjasuomi näyttävät siis edelleen olevan ajankohtaisia tutkimuskohteita, vaikka niistä kiinnostuneita tutkijoita onkin viime vuosikymmeninä ollut vähän.

Vanhan kirjasuomen lisäksi tämä tutkimus kuuluu myös variaatitutkimuksen alaan. Toisin kuin vanha kirjasuomi on variaatitutkimus ollut kielentutkijoiden suosiossa. Variaatitutkimuksen juuret ovat William Labovin 1960-luvulla ilmestyneessä tutkimuksessa New Yorkin puhekielestä. Suomessa variaatitutkimusta on tehty 1970-luvun alusta alkaen (esim. Hurttu 1999: 54; Lappalainen 2004: 14; Nuolijärvi – Sorjonen

2005: 12). Bibliografioita silmäillessä selviää, että variaatiotutkimus on ollut suosiossa sekä Suomessa että maailmalla. Suomessa 1980-luvulla ilmestyi muutama variaatiotutkimusta käsittelevä väitöskirja, mutta 1990-luvulla vain yksi (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 12–13). Sen sijaan 2000-luvulla variaatiotutkimuksen alaan kuuluvia väitöskirjoja on ilmestynyt useita, esimerkiksi Hanna Lappalaisen *Variaatio ja sen funktiot* sekä Tommi Kurjen *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen*. Variaatiotutkimukseen liittyvien väitöskirjojen lisääntynyt määrä ei ole ihme, sillä valtakunnallisen kielentutkimuksen tutkijakoulu Lagnetin yksi tutkimusohjelma on kielen vaihtelu, kieli-kontaktit ja muutosprosessit. Kyseisen tutkimusohjelman aihepiirejä ovat alueellinen ja sosiaalinen variaatio sekä tekstipohjainen variaatio ja tekstityyppien kehitys. 2000-luvun kielentutkimuksen piirissä variaatiotutkimuksella näyttää siis olevan tärkeä rooli. Perinteisestä variaatiotutkimuksesta tämä työ eroaa siinä, että puhutun kielen sijaan tutkimuskohteena on kirjoitettu kieli. Agricolan käyttämä kieli on kuitenkin lähellä puhuttua kieltä, sillä kirjoitetun kielen vakiintumattomuus näkyy siinä saman merkityksen eri muotojen variaationa. Myös vuoden 1642 Raamatussa esiintyy runsaasti variaatiota, vaikka sitä kirjoitettaessa kirjoitetulla suomella onkin jo ollut perinteitä ja sen kieli on Agricolaa vakiintuneempaa. Tosin täytyy muistaa, ettei kirjoitetun suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana suomenkielisiä teoksia juurikaan julkaistu. Agricolan jälkeen kirjallinen suomi koki taantumuksen, joka jatkui aina ensimmäisen koko Raamatun eli vuoden 1642 Raamatun julkaisemiseen asti.

Vaikka vanhaa kirjasuomea on tutkittu pitkään, löytyy siitä vielä monia selvittämättömiä ilmiöitä. Tässä työssä selvitetään abessiivisten ilmausten variaatiota ja niiden käyttöä Agricolan Uudessa testamentissa sekä vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Lisäksi siinä selvitetään abessiivisten ilmausten käytön muuttumista kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana. Abessiiviset ilmaukset on valittu tutkimuskohteeksi, sillä vaikka abessiivin morfologia (ks. luku 2.1.2) tunnetaan, on sen distribuutio ja variaatio epäselvää. Sijamuotona suomen abessiivi ilmaisee 'jotakin ilman tai vailla olemista' (Ikola 2001: 35). Nykysuomessa sama merkitys ilmaistaan usein rakenteella *ilman* + partitiivi. 3. infinitiivin abessiivi puolestaan ilmaisee tekoa, jota ilman pääverbin tekeminen tapahtuu (Setälä 1966: 116). Nominien kohdalla vanhassa kirjasuomessa abessiivin ilmaiseman merkityksen variantteina esiintyvät *ilman* + abessiivi, *paitsi* + abessiivi, *ilman* + partitiivi ja *paitsi* + partitiivi. Agricolan Uudessa

testamentissa esiintyy lisäksi variantti *paitsi* + genetiivi ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa abessiivi ilman prepositiota. Edellä mainituista varianteista käytän tässä työssä yhteisnimitystä nominien abessiiviset ilmaukset, joita ovat esimerkiksi *ilman tete Siemende* A-II-005-[UT-e], *ilman palcata* B1-2Kor-11:0-666d, *paitzi Surman häätä* A-II-414-[Rom-e], *paidzi hänetä* B1-Ef-4:00-672d, *paitzi Armon* A-II-406-[Rom-e] ja *käsitä* B1-Kol-2:12-676d. 3. infinitiivin abessiivin variantteina vanhassa kirjasuomessa esiintyvät 3. infinitiivin abessiivi ja *ilman* + 3. infinitiivin abessiivi, joista tässä työssä käytän yhteisnimitystä infinitiiviabessiivit. Niitä ovat esimerkiksi *ilman lackamata* A-II-530-[Gl-6:9] ja *napisemata* B1-Fil-2:14-674c. Yhdessä nominien abessiiviset ilmaukset ja infinitiiviabessiivit muodostavat tässä työssä tutkimuskohteena olevat abessiiviset ilmaukset. Tässä tutkimuksessa ei siis tarkastella ainoastaan niitä ilmauksia, jotka muotonsa perusteella ovat abessiiveja, vaan kaikkia edellä mainittuja abessiivin sijafunktiossa esiintyviä ilmauksia. Prepositio *ilman* esiintyy Agricolalla muodoissa *ilman* ja *ilma'* eli *n* on korvattu nasaalimerkillä. Vuoden 1642 Raamatun ainoa kirjoitusasu on *ilman*. Preposition *paitsi* ortografia on Agricolalla *paitzi* ja vuoden 1642 Raamatussa *paidzi*. Koska ortografioissa on eroa, mutta tässä työssä ei ole tarkoitus tarkastella ortografiaa tai sen muuttumista, käytän tutkimuksessa yhtenäisyyden vuoksi prepositioista *ilman* ja *paitsi* niiden nykykielistä muotoa. Vain esimerkkien kohdalla käytän alkuperäistä kirjoitusasua.

1.2 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tutkimustehtävä koostuu kuudesta osasta. Ensinäkin sen tarkoituksena on selvittää abessiivisten ilmausten variaatio ja distribuutio Agricolan Uudessa testamentissa ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Tutkimuskohteena ovat nominien abessiiviset ilmaukset ja infinitiiviabessiivit. Tutkittavat nominien abessiivisten ilmausten variantit ovat molemmissa teksteissä esiintyvät *ilman* + abessiivi, *paitsi* + abessiivi, *ilman* + partitiivi ja *paitsi* + partitiivi. Niiden lisäksi Agricolalla esiintyy variantti *paitsi* + genetiivi ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa abessiivi ilman prepositiota. Infinitiiviabessiivien variantit ovat molemmissa teksteissä 3. infinitiivin abessiivi ja *ilman* + 3. infinitiivin abessiivi. Kaikkien varianttien mukaan ottaminen on perusteltua, sillä eri variantit ilmaisevat samaa merkitystä. Jos tarkasteltaisiin vain

ilmauksia, jotka muotonsa perusteella ovat abessiiveja, ongelmaksi muodostuisi nomien kohdalla vahva-asteisen partitiivin päätteiden ja abessiivin päätteiden erottaminen toisistaan, mikä ortografian vuoksi on hankalaa. Tästä syystä tutkimuskohde on rajattu merkityksen, eikä muodon mukaan.

Tutkimuksen lähtökohtana on Agricolan abessiivisten ilmausten käyttö. Sen toisena tarkoituksena on selvittää, mitä eri variantteja Agricola on käyttänyt ja onko löydettävissä jotakin selittävää tekijää, miksi Agricola on käyttänyt eri variantteja eli miksi tiettyyn kohtaan on valittu tietty variantti. Myös vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin kohdalla selvitetään, mitä eri variantteja siinä esiintyy ja onko siitä löydettävissä variaatiota selittäviä tekijöitä. Tutkimushypoteesina on, että runsaasta variaatiosta huolimatta jokin variantti on selvästi yleisin. Variantin valintaa voivat selittää sekä kielen sisäiset että sen ulkoiset tekijät. Kielensisäisiä tekijöitä ovat esimerkiksi ilmauksessa käytetyn lekseemin morfologia ja kielenulkoisia tekijöitä kielenkäyttäjän sosiaalinen tausta (ks. tarkemmin luku 2.3).

Yksi abessiivisten ilmausten variaatiota selittävä tekijä niin Agricolalla kuin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa saattaa olla kielen sisäinen, jolloin erilaiset lekseemit saattavat vaatia eri sijamuodon ja/tai preposition. Tästä johtuen tutkimuksen kolmantena tavoitteena on selvittää, onko löydettävissä jotakin kielen sisäistä tekijää, joka selittäisi sijamuodon ja/tai preposition valinnan. Vuoden 1642 Raamatun Uutta testamenttia ei ole käännetty uudelleen, vaan se perustuu Agricolan käännökseen, jota on tarkistettu alkutekstien pohjalta (ks. tarkemmin luku 2.2). Tästä syystä on oletettavaa, että siinä variaatiota selittävät tekijät ovat samoja kuin Agricolalla, vaikka abessiivisten ilmausten käyttö saattaa yhtenäistyä tietoisien kielenohjailun myötä.

Toinen variaatiota selittävä tekijä saattaa olla lähdekielen vaikutus. Vaikka tämä työ ei ole käännöstieteellinen, saattaa lähdekieli selittää Agricolan Uuden testamentin alku- ja loppuosien välillä havaittuja kielellisiä eroja. Agricola on kääntänyt Uuden testamentin kreikan-, latinan-, saksan- ja ruotsinkielisistä alkuteksteistä. Klassisten kielten kreikan ja heprean vaikutus on suurin kolmessa ensimmäisessä evankeliumissa, kun taas Uuden testamentin lopussa Agricola on seurannut enemmän saksan- ja ruotsinkielisiä alkutekstejä (ks. tarkemmin luku 2.2). Agricolan käännökseen vaikutuksesta vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyy luultavasti samanlaisia eroja sen alku- ja loppuosien välillä. Toisaalta tekstien tarkastaminen alkutekstien suuntaan saattaa ai-

heuttaa myös eroja verrattuna Agricolaan. Tutkimuksen neljäntenä tavoitteena on verrata abessiivisten ilmausten variaatiota ja käyttöä Uuden testamentin alku- ja loppuosassa. Tutkimushypoteesina on, että Uuden testamentin alku- ja loppuosassa esiintyy erilaisia abessiivisten ilmausten variantteja.

Kolmas variaatiota selittävä tekijä sekä Agricolalla että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa saattaa olla tekstilaji. Pyhän tekstin eli Raamatunkirjojen kääntäminen vaatii kääntäjältään huomattavasti suurempaa alkutekstin noudattamista kuin muut Raamattuun sisältyvät tekstit, joita ovat esipuheet, summaariot sekä reuna- ja jälkiselitykset. Muissa teksteissä kääntäjällä on Raamatun tekstejä suurempi vapaus puhua omalla äänellään (esim. Lehtinen 2003: 278; Heininen 2007: 253). Tutkimuksen viidennenä tavoitteena on selvittää abessiivisten ilmausten käyttö eri tekstilajeissa. Agricolan Uudesta testamentista voidaan erotella ainakin seitsemän eri tekstilajia (ks. luku 2.2), mutta tässä työssä tekstit jaetaan ainoastaan kahteen ryhmään sen mukaan, kuinka tarkasti kääntäjän tulee noudattaa alkutekstiä. Tämän perusteella tutkimuskohteena olevat tekstilajit ovat Raamatun teksti ja muut tekstit. Tutkimushypoteesina on, että Raamatun tekstissä esiintyy erilaisia abessiivisten ilmausten variantteja kuin muissa teksteissä. Lisäksi on oletettavaa, että Raamatun tekstissä variaatio on vähäisempää kuin muissa teksteissä. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin kohdalla variantin valintaan vaikuttavat sekä Agricolan luoma uskonnollisen kielen traditio että tekstien tarkistaminen alkukielen suuntaan. Raamatun tekstissä alkukielillä saattaa olla traditiota suurempi vaikutus, mutta muissa teksteissä Agricolan kielellä saattaa olla alkukieliä suurempi vaikutus. Eli toisin sanoen Agricolan käyttämä variantti saattaa säilyä paremmin muissa kuin Raamatun tekstissä.

Tutkimuksen kuudentena tavoitteena on verrata Agricolan ja vuoden 1642 Raamatun abessiivisten ilmausten käyttöä ja selvittää, muuttuko niiden käyttö: lisääntyvätkö vai vähenevätkö abessiiviset ilmaukset ja esiintyvätkö ne molemmissa teksteissä samoissa kohdissa. Tutkimustehtävänä on selvittää, katoaako jokin abessiivisten ilmausten variantti kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana. Tutkimushypoteesina on, että abessiivisten ilmausten käyttö yhtenäistyy tietoisien kielenohjailun seurauksena vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa ja jokin variantti katoaa. Lisäksi oletettavaa on, että Raamatun tekstissä abessiiviset ilmaukset esiintyvät samoissa kohdissa, vaikka käytetty variantti saattaa muuttua.

1.3 Tutkimusaineisto

Tämän tutkimuksen tutkimusaineiston muodostavat Agricolan Uusi testamentti (*Se Wsi Testamenti* 1548) ja vuoden 1642 Raamatun (*Biblia, Se on: Coco Pyhä Ramattu, Suomexi. Pääramattuin Hebrean ja Grecan jälkeen: Esipuhetten, Marginaliain, Concor-dantiain, Selitösten ja Registerein cansa*) Uusi testamentti. Tutkimusaineisto on kerätty Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sähköisestä vanhan kirjakielen korpuksessa. Kotuksen sähköisessä korpuksessa oleva Agricolan teksti vastaa Agricolan koottujen teosten 2. näköispainosta vuodelta 1987. Kotuksen sähköinen Agricolan Uusi testa-mentti koostuu kolmesta korpuksesta: 1) Evankeliumit ja Apostolien teot, 2) Uuden testamentin kirjeet ja Ilmestyskirja sekä 3) Uuden testamentin reunahuomautukset. Säh-köinen vuoden 1642 Raamatun Uusi testamentti puolestaan koostuu kahdesta korpuk-sesta: 1) Uuden testamentin I osa: Nimiö ja esipuhe sekä evankeliumit ja Apostolien teot ja 2) Uuden testamentin II osa: Kirjeet ja Ilmestyskirja esipuheineen. Uuden testa-mentin I osaan sisältyy koko vuoden 1642 Raamatun omistuskirjoitus ja Vanhan testa-mentin esipuhe. Näiden kahden tekstin sisältämiä abessiivisia ilmauksia ei ole tässä tut-kimuksessa huomioitu, koska ne eivät kuulu Uuteen testamenttiin.

Agricolan Uusi testamentti on 718-sivuinen teos, joka on painettu kvarttokokoisena. Sen alkuosa käsittää sivut 1–393 ja loppuosa sivut 397–718. Vuoden 1642 Raamattu on huomattavasti Agricolan Uutta testamenttia suurempi kokoinen teos, joka on painettu foliokokoisena. Sen Uuden testamentin alkuosa käsittää sivut 564–642 ja loppuosa sivut 643–716. Sivut ovat nelipalstaisia ja kooltaan yksi palsta vastaa suurin piirtein yhtä Ag-ricolan sivua.

Agricolan Uusi testamentti ja vuoden 1642 Raamatun Uusi testamentti muodostavat eräänlaisen paralleeli- eli rinnakkaiskorpuksen. Korpustutkimuksessa paralleelikorpuksella tarkoitetaan korpusta, joka sisältää tekstin ja sen käännöksen yhdelle tai useam-malle kielelle, eli se voi olla kaksi- tai monikielinen (Wikberg ym. 1999: 116–117; Mihailov – Tommola 2001: 69–69). Paralleelikorpuksia voidaan hyödyntää kontrastiivi-sessa tutkimuksessa, käännöstutkimuksessa ja sanakirjojen laatimisessa (Mihailov – Tommola 2001: 76). Lisäksi se muodostaa parhaan mahdollisen tutkimuskohteen, kun tutkittavana on kirjoitettu kieli. Tässä tutkimuksessa on vertailtavana kaksi samoista lähdeteksteistä käännettyä suomennosta. Suomennosten muodostama paralleelikorpus

lisää tutkittavien kielenpiirteiden vertailukelpoisuutta ja siten tutkimuksen luotettavuutta. Tekstin pysyessä samana voidaan abessiivisten ilmausten käytön muuttumisesta tehdä päätelmiä, koska erilaisten tekstilajien rekisterit eivät vääristä saatuja tutkimustuloksia.

Esimerkkien lähdeviitteet on merkitty niin kuin ne ovat Kotuksen sähköisissä korpuksissa. A-II tarkoittaa Agricolan näköispainoksen toista osaa. Sitä seuraa näköispainoksen sivunumero. Hakasulkeissa oleva koodi ilmoittaa Raamatun kirjan, luvun ja jakeen. Jaenumero 00 tarkoittaa, että kyseessä on jälkipuhe. Esipuhe on puolestaan koodattu e-kirjaimella. Vuoden 1642 Raamatun korpusten koodaus eroaa hieman Agricola-korpusten koodauksesta. Siinä ilmoitetaan ensin Raamatun kirja, luku ja jae. Sen jälkeen on lehden numero ja palstan kirjain. Esipuhe on koodattu kirjaimella e ja jälkipuhe numerolla 00. Esipuheisiin, summaarioihin, jälkihuomautuksiin ja otsikoihin on lisäksi merkitty rivinumero. Reunatekstien tunnistamiskoodina on palstakoodin kohdalla kirjain r. Esimerkkien perässä niiden lähdeviitteet on esitetty ilman sulkeita. Mielestäni sulkeiden käyttö hankaloittaa lähdeviitteiden luettavuutta, koska Agricolan esimerkkien koodauksessa on käytetty hakasulkeita.

2 Työn teoreettinen tausta

Tässä luvussa tarkastelen ensin abessiivin merkitystä, morfologiaa ja syntaktista distributiota suomen kielessä. Luvun 2.1 lopuksi esittelen lyhyesti abessiivia muissa maailman kielissä. Abessiivin jälkeen käsittelen Agricolan Uuden testamentin ja vuoden 1642 Raamatun syntyhistoriaa sekä niiden kielellistä taustaa. Luvun lopuksi tarkastelen vielä variaatiotutkimusta: sen historiaa ja antia tälle työlle.

2.1 Abessiivi

2.1.1 Abessiivin merkitys

Suomen kielessä esiintyy sekä nominiabessiivi että infinitiiviabessiivi. Yleisesti voidaan sanoa, että nominiabessiivi ilmaisee 'jotakin ilman tai vailla oloa', mutta merkitys voidaan määritellä tarkemminkin. Setälän (1966: 80) mukaan nominiabessiivi ilmaisee 'jonkin esineen puutetta' (negatiivista tapaa, keinoa tai syytä). Penttilän (2002: 435) mukaan abessiivi ilmaisee, että tekeminen tapahtuu ilman abessiivin tarkoitetta ts. sen puutteen vallitessa tai ilman sen apua. Ison suomen kieliopin (ISK 2004: 1209) nominiabessiivin sisältävä lause ilmaisee tilanteen toteutumista ilman kyseistä asiaa tai asian puuttumisesta huolimatta. Abessiivinsijainen tavan adverbiaali ilmaisee syyn, tuloksen, perusteen tai luvan puutetta taikka jonkin tilanteeseen liittyvän entiteetin puutetta (ISK 2004: 1209).

3. infinitiivin abessiivi ilmaisee tekoa, jota ilman pääverbin tekeminen tapahtuu. Transittiivisen verbin 3. infinitiivin abessiivilla on usein passiivinen tai persoonaton merkitys, esim. *kirja jäi lukematta*. (Setälä 1966: 116.) ISK:n (2004: 1209–1210) mukaan 3. infinitiivin abessiivi ilmaisee, että tapahtuma tai tila ei toteudu. Se muodostaa yhdessä *olla*-verbin kanssa kielteisen verbiliiton. Se voi myös olla kielteinen tavan adverbiaali, jolloin jotakin tapahtuu ilman, että puheena oleva toinen tilanne toteutuu.

2.1.2 Abessiivin morfologia

Abessiivin morfologia tunnetaan. Vanhemman tutkimuksen mukaan abessiivin päätte on ollut $*-ptAk > *-ttAk$, joka sisältää ikivanhan karitiivijohdinten $-ttA < (?) -ptA$ ja latiiivin $*-k$ -päätteen (Häkkinen 1985: 89; Nevis 1986: 4). Uusimman tutkimuksen mukaan karitiivijohdin on kuitenkin ollut muotoa $*-ktA-$. Se voidaan rekonstruoida aina uralilaiseen kantakieleen asti. Abessiivin päätte on syntynyt assimilaation seurauksena $*-ktA- > -ttA$. (Lehtinen 2007: 71.) Mordvaa lukuun ottamatta kaikissa suomalais-permiläisissä kielissä on olemassa erillinen sijapäätte $*-ktAk-$, jota suomessa kutsutaan abessiivin sijapäätteeksi. Se on alkujaan kaksimorfeeminen, koska ainekseen $*-ktA-$ on liittynyt latiiivin päätte $*-k$. Päätte näyttää siis syntyneen suomalais-permiläisessä kantakielessä ja on saman tien liittynyt nominien taivutusparadigmaan, vaikka abessiivi tuskin on kuulunut varsinaiseen produktiiviin taivutusparadigmaan. Kirjasuomen abessiivin päätettä $-ttA$ morfologisesti säännöllisempi on useissa suomen murteissa esiintyvä $-tA$. $tt:n$ heikko aste perustuu siihen, että latiiivin $*-k$ on sulkenut tavun. (Lehtinen 2007: 76–77, 85.)

Nykysuomen abessiivin päätte on siis $-ttA$. Vanhassa kirjasuomessa ennen 1800-lukua se on sen sijaan ollut enimmäkseen yksinäis- t :llinen $-tA$ (Häkkinen 1994: 207). Myös lähes kaikissa suomen murteissa abessiivi on ollut yksinäis- t :llinen. Geminaatallinen päätte on tavattu vain pienellä alueella Laatokan ympärillä ja Peräpohjan murteissa (Kettunen 1999: kartta 36). Kirjakieleen geminaatallinen abessiivin päätte vakiintui 1800-luvun alkupuolella tietoisien kielenohjailun tuloksena. Sitä perusteltiin muun muassa sillä, että se on helpompi erottaa vahva-asteisesta partitiivin päätteestä, geminaatallisen päätteen edellä vartalon heikkoasteisuus on säännönmukaisempaa kuin yksinäis- t :llisen (esim. *leipä, leivättä*) ja abessiivi on sukua karitiivijohdinteille (esim. *rahattomana*), joissa myös on geminaatta. (Lehikoinen – Kiuru 2001: 103–104.) Abessiivin päätte liittyy vokaalivartaloon (Ikola 2001: 33). Suoran astevaihtelun alaisissa sanoissa se liittyy heikkoasteiseen ja käänteisen astevaihtelun alaisissa sanoissa vahvaasteiseen vartaloon (ISK 2004: 109).

Nykysuomessa pidetään virheellisenä käyttää abessiivin kanssa prepositiota *ilman*. Murteista tällainen käyttö kuitenkin tunnetaan (Ikola 1996: 28). Yleiskielen normistoon *ilman*-preposition hylkääminen on tullut varsin myöhään, sillä vielä Penttilä (1963: 436)

mainitsee, että joskus abessiivin vahvikkeena on *ilman*. Penttilän mukaan rakenne *ilman* + abessiivi on harvinainen, mutta hän ei kuitenkaan sano sen olevan virheellinen.

2.1.3 Abessiivin syntaktinen distribuutio

Nykysuomessa abessiivi on harvinainen. Se luetaankin yhdessä komitatiivin ja instruktiivin kanssa marginaalisiin sijoihin (esim. Häkkinen 1985: 88). ISK (2004: 1208) sen sijaan käyttää niistä nimitystä vajaan käyttöiset sijat.

Helena Virkkunen on tutkinut abessiivia 1960-luvun suomen yleiskielessä ja Osmo Ikola suomen yleiskielessä sekä murteissa. Molempien tutkimusten mukaan abessiiveja esiintyy alle 0,25 % tutkitusta kokonaissanemäärästä. Kirjoitetussa kielessä abessiivin käyttö on huomattavasti yleisempää kuin puhutussa kielessä. Lisäksi 3. infinitiivin abessiivi on nominiabessiivia huomattavasti yleisempi. (Virkkunen 1977: 57; Ikola 1996: 26–28.) Sama ilmenee Räsänen tutkimuksessa suomen sijojen frekvensseistä. Kirjakielisissä teksteissä abessiivi esiintyy 0,2 %:ssa tutkitusta kokonaissanemäärästä, joskin määrä vaihtelee 0,05 %:sta 0,6 %:iin riippuen tekstityypistä ja tekstin pituudesta. Murreteksteissä abessiivia ei sen sijaan esiinny lainkaan. (Räsänen 1979: 18–25.) Isossa suomen kieliopissa (2004: 1179) on taulukoitu suomen sijamuotojen esiintymiä Lauseopin arkistossa sekä Parole-korpuksessa, joka sisältää Helsingin Sanomien ja Suomen kuvalehden aineistoa 1990-luvulta sekä yhden tietosanakirjan. Molemmissa aineistoissa abessiivin esiintyvyys on niin ikään 0,2 %. Nykysuomessa nominiabessiivit ovat yleisimpiä sellaisista substantiiveista, joihin sisältyy negatiivinen merkitys, esimerkiksi *epäily* ja *ongelma*. Nominiabessiivi voi olla sävyltään konditionaalinen, kausaalinen tai konsessiivinen. Sen pääsana on yleensä *olla*-verbi. (Virkkunen 1977: 14.) Nominiabessiivia huomattavasti yleisempiä ovat puuttumista ilmaisevan adposition tai adverbin *ilman*, *vailla* ~ *vaille* sisältävät rakenteet (ISK 2004: 1543). Nominiabessiivia yleisemmin merkitys 'olla vailla' ilmaistaan rakenteella *ilman* + partitiivi. 3. infinitiivin abessiivia ei kuitenkaan voi korvata *ilman* + asianomaisen johdoksen partitiivi (Penttilä 2002: 435).

Nykysuomessa nominiabessiivit voivat saada vain monikollisia, komparatiivimuotoisia adjektiiviattribuutteja, joista monet ovat vakiintuneita sanontoja, esim. *suuremmitta ongelmitta* ja *pitemmittä puheitta*. Muita mahdollisia nominiabessiivien mää-

ritteitä ovat adverbien määritteet, esim. *aivan* ja *täysin*. (ISK 2004: 671, 1209.) Myös genetiiviattribuutti voi määrittää nominiabessiivia.

3. infinitiivin abessiiveja *huolimatta*, *katsomatta*, *lukuun ottamatta* ja *riippumatta* käytetään pre- ja postpositiomaisesti (Penttilä 2002: 436). Monet yleisesti käytetyt 3. infinitiivin abessiivit ovat nykykielessä jähmettyneet partikkeleiksi. Tällaisia partikkeliabessiiveja ovat esim. *epäilemättä*, *kieltämättä*, *väistämättä* ja *herkeämättä*. (Virkkunen 1977: 14.) Infinitiiviabessiivi voi myös vastata kielteistä (sitien) että -lausetta ja toimia modaalirakenteena. Esimerkiksi *kenenkään huomaamatta* = ilman, että kukaan huomasi. Kaikissa tapauksissa infinitiiviabessiivia ei kuitenkaan voida korvata sivulauseella. (Virkkunen 1977: 14; Penttilä 2002: 435.)

2.1.4 Abessiivi maailman kielissä

Analyttisissä kielissä suomen abessiivia vastaava merkitys on mahdollista ilmaista esimerkiksi prepositiorakenteilla, mutta myös muilla keinoin. Kaikissa Agricolan ja vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin lähdeteksteissä abessiivin merkitys on ilmaistu muuten kuin synteettisillä keinoin, joten ne eivät ole tarjonneet mallia suomen kielen abessiivisille ilmauksille. Esimerkiksi Lutherin Uuden testamentin kohta *die keinen Hirten haben* ('joilla ei ole paimenta', käänös kirjoittajan, Mk 6:34 Markuksen evankeliumi -korpus) on käännetty Agricolan ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisella ilmauksella *ilman Paimeneta* A-II-127-[Mk-6:34], B1-Mk-6:34-586b. Kohta *vngessen* ('syömätön', käänös kirjoittajan, Mk 8:3 Markuksen evankeliumi -korpus) puolestaan on käännetty molemmissa teoksissa infinitiiviabessiivilla *sömete* A-II-313-[Mk-8:3] ja *syömätä* B1-Mk-8:3-587b.

Sijamuotona abessiivi esiintyy uralilaisissa kielissä. Puutetta tai poissaoloa ilmaiseva sija tunnetaan abessiivin nimellä virossa (Viitso 1998: 128), ersässä (Zaicz 1998: 193), komissa (Hausenberg 1998: 312), ostjakissa (Honti 1998: 344) sekä etelä- ja pohjois-saamessa (Nevis 1986: 5). Karitiivin nimellä sama sija tunnetaan marissa (Kangasmaa-Minn 1998: 226) ja selkupissa (Helimski 1998b: 561). Udmurtissa sija tunnetaan sekä abessiivina että karitiivina (Csúcs 1998: 282). Samojedikieliin kuuluvassa nganasanissa esiintyy karitiivisuffiksi, joka sijoittuu sijamuodon ja denominaalisen adverbien rajalle, mutta karitiivi ei siis kuulu nganasanin sijajärjestelmään (Helimski

1998a: 496). Uralilaisten kielten lisäksi abessiivi (myös nimellä privatiivi) esiintyy monissa australialaisissa kielissä (Blake 1994: 154–156) ja koiliskaukaasialaisissa kielissä (Lightfoot 1999: 112). Myös turkin sijajärjestelmässä esiintyy abessiivi, mutta ainoastaan yksikössä (İsmail Erdiñç 1983: 38).

2.2 Kahden ensimmäisen Uuden testamentin synty ja niiden kieli

Mikael Agricola aloitti Uuden testamentin suomentamisen 1530-luvun alussa Turussa, jatkoi sitä Wittenbergissä ja saattoi loppuun Turussa. Käsikirjoitus valmistui 1543, jolloin käännöstyö oli kestänyt toistakymmentä vuotta. Valmistunut käsikirjoitus ei ollut ensimmäinen eikä viimeinen. Agricola joutui odottamaan painolupaa vielä viisi vuotta, ennen kuin ensimmäinen suomenkielinen Uusi testamentti painettiin vuonna 1548. Sitä odottaessaan Agricolalla oli aikaa korjata ja parannella käsikirjoitustaan. (Heininen 1999: 268.) Kirjoittaessaan Agricola tukeutui lounaismurteisiin, mutta tarvittaessa käytti myös muita maan muita murteita eli omien sanojensa mukaan muiden kieltä, puheita ja sanoja (Agricola 1987: 18). Lounaismurteiden vaikutus selittää abessiivin yksinäis-tillisen päätevariantin valinnan, mutta ei sen eri varianttien käyttöä. Myös abessiivin prepositiollisuus on länsimurteiden vaikutusta, sillä prepositioton abessiivi on itämurteille tyypillinen piirre.

Raamatun kääntäminen on tarkkaa työtä: pyhää tekstiä kääntävän ei sovi lisätä siihen mitään tai jättää siitä mitään pois. Omien sanojensa mukaan Agricola on kääntänyt Uuden testamentin ”politain Grecain, politain Latinan, Saxain ja Rotzin kirjoista” (Agricola 1987: 15). Agricolalla oli käytössään seitsemän eri lähtötekstiä: Erasmus Rotterdamilaisen Uusi testamentti, joka sisälsi kreikankielisen alkutekstin ja Erasmus latinankielisen käännöksen, latinankielinen *Vulgata*, Lutherin saksankielinen Raamattu vuoden 1539 painoksena ja Uusi testamentti vuoden 1544 painoksena, ruotsinkielinen vuoden 1526 Uusi testamentti sekä vuoden 1541 Kustaa Vaasan Raamattu (Itkonen-Kaila 1997: 10; Heininen 2007: 271). Itkonen-Kaila (1997: 14) ja Heininen (1999: 268–269) ovat tutkimuksissaan osoittaneet, että Agricola on tarkannut kääntäessään kaikkia pohjatekstejä, ja vain äärimmäisen harvoin on havaittavissa, että jokin jae on peräisin yhdestä ainoasta lähteestä. Molemmat ovat päätyneet myös siihen tulokseen, että klasisten kielten kreikan ja latinan vaikutus on voimakkain kolmessa ensimmäisessä evan-

keliumissa, kun taas kirjeissä Agricola on mieluummin seurannut Lutherin ja ruotsalaisen Raamatun selittelevää linjaa kuin kreikan ja latinan tiivistä linjaa (Itkonen-Kaila 1997: 73; Heininen 1999: 271–272). Itkonen-Kaila (1997: 73) arvelee eron selittyvän evankeliumien ja kirjeiden erilaisella tekstityypillä. Evankeliumit ovat suurelta osin kertovaa tekstiä, kun taas kirjeet ovat pohdiskelevaa ja argumentoivaa tekstiä. Kirjeet ovat alkukielissä ja latinalaisissa käännöksissä usein myös vaikeatajuisia ja niiden sanonta hämäryyteen asti suppeaa ja tiivistä.

Useat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota Agricolan tekstien heterogeenisuuteen. Agricolan eri teoksissa näyttää olevan huomattavia kielellisiä eroja, jopa saman teoksen eri osien välillä voi olla suuria eroja (Kiuru 1993a: 43). Tästä syystä Agricolan kielen tutkijoilla onkin ollut tapana jakaa Rukouskirja ja Uusi testamentti A- ja B-osiin (esim. Nikkilä 1988: 96; Koivusalo – Suni 1988: 113). Uuden testamentin alkuosa käsittää evankeliumit ja Apostolien teot sekä loppuosa kirjeet ja Ilmestyskirjan. Kiurun (1993a: 44) mielestä jako eri teoksiin ja niiden eri osiin ei ole riittävä, vaan Agricolan kielen tutkijan on kiinnitettävä enemmän huomiota eri tekstilajeihin. Kulloinkin tutkittava aineisto on pidettävä erillään muista tekstilajeista, jolloin tuloksia ei pääse vinouttamaan toisen rekisterin piirteet. Uusi testamentti jakaantuu seuraaviin teksteihin: a) 1. esipuhe, b) 2. esipuhe, c) evankeliumit ja Apostolien teot, d) epistolat, e) evankelistojen elämäkerrat, f) Apostolien tekojen ja epistolatekstien esipuheet ja g) jälki- ja reunaselitykset (Kiuru 1993a: 45). Tämän työn kannalta Kiurun esittämä jaottelu on liian laaja, sillä harvinaisuutensa vuoksi abessiivisia ilmauksia ei esiinny kaikissa edellä mainituissa tekstilajeissa. Kuitenkin Uuden testamentin alku- ja loppuosaa tulee tarkastella erillään, koska niiden välillä on havaittu runsaasti kielellisiä eroja. Sen lisäksi tässä työssä tekstejä tarkastellaan kahtena ryhmänä, Raamatun teksti sekä muut tekstit. Raamatun teksti muodostuu nimensä mukaisesti Raamatunkirjojen teksteistä ja muut tekstit puolestaan käsittävät molemmat Uuden testamentin esipuheet, Raamatunkirjojen esipuheet sekä reuna- ja jälkiselitykset. Vaikka pääosa esipuheista ja reunahuomautuksista on käännöstä Lutherin Raamatun tai ruotsalaisen vuoden 1541 Raamatun vastaavista kohdista, ei tämä selitysaineisto ole samassa asemassa kuin tarkasti suomennettava pyhä teksti. Näitä kääntäessään Agricola saattoi liikkua vapaammin, tehdä muutoksia, lisäyksiä ja poistoja. Esimerkiksi Uuden testamentin ensimmäisessä esipuheessa on laaja esitys, jota ei ole missään Agricolan käyttämässä raamatunlaitoksessa, eikä sen lähdeä tunneta.

Myös Raamatunkirjojen esipuheissa Agricola on laventanut ja selventänyt pohjatekstiä. Reunahuomautuksista toisia hän on puolestaan supistanut ja toisia täydentänyt, joitakin jättänyt kokonaan pois ja muutamia lisännyt. (Heininen 2007: 253–255, 262–267.)

Agricolan kielen variaatio saattaa vaikuttaa täysin sattumanvaraiselta, mutta kuitenkin sen takana on luultavasti jonkinlaista harkintaa. Esimerkiksi Agricolan kielessä postpositio *cansa* 'kanssa' ja substantiivi *canssa* 'kansa' pysyvät täydellisesti erillään (Ikola 1987 Kiurun 1993a: 43 mukaan). Myös kieltoverbin kongruenttinen mutta *i:tön evät*-tyyppi syrjäyttää *eivät*-muodon Agricolan kolmessa viimeisessä teoksessa (Savijärvi 1988: 75–76). Muutoksen täytyy olla tietoinen. Agricola olisi epäilemättä voinut pitää vaihtelemattomana muutkin tunnukset, päätteet ja sanan tietyn ortografisen asun, jos olisi halunnut. (Kiuru 1993a: 43.)

Tutkijat ovat myös pohtineet sitä, onko kaikki Agricolan nimiin merkityt tekstit todella hänen itsensä kirjoittamia. Kiurun (1990: 8) mukaan Agricolan teosten väliset kielierot voivat selittyä sillä, että osa tekstistä on jonkin muun kääntäjän kuin Agricolan työtä. Esimerkiksi edellä mainittu 3. persoonan kieltoisanan *eivät* muuttuminen asuun *evät*, tapahtuu Agricolan teoksissa juuri silloin, kun on arveltu muiden osuuden suomennostyössä alkaneen (Savijärvi 1988: 76). Häkkisen (1994: 84) mielestä Uuden testamentin osalta ei ole luultavaa, että kirjoitustyöhön olisi osallistunut muita kuin Agricola. Agricola kuitenkin itse tunnustaa, ettei hän työskennellyt yksin. Wittenbergin vuosina Uuden testamentin käännöstyöhön osallistuivat pernejalainen Martti Teitti sekä viipurilainen Simo Henrikinpoika. Ei kuitenkaan tiedetä, mikä oli Agricolan ja hänen työtovereidensa työnjako, eikä ole mitään keinoa osoittaa, että teksteissä olevat erot olisivat johtuneet eri kääntäjistä. (Heininen 1999: 10, 275–276.)

Vuoden 1642 Raamatun kääntämisen aloitti vuonna 1602 kuningas Kaarle IX:n määräyksellä piispa Eerik Sorolaisen johtamana komitea, joka ei kuitenkaan saanut työtä valmiiksi, mutta ehti ilmeisesti kääntää melko paljon (Lehikoinen – Kiuru 2001: 20; Laine 1997: 54). Koska Sorolaisen komitean työstä ei ole jäänyt jälkipolville todisteeksi käännettyjä tekstejä, on sen toiminnan tuloksista esitetty monenlaisia arvioita ja käsityksiä. Monien lähteiden valossa näyttää kuitenkin siltä, että Raamattu olisi suomennettu kokonaan jo ennen vuoden 1638 komitean asettamista. (Laine 1997: 53–55.) Vuonna 1638 asetettiin Turun akatemian rehtori, teologian professori Eskil Petraeuksen johtama komitea, johon Petraeuksen lisäksi kuuluivat teologianlehtori Martti Henrik

Stodius Turusta, Maksun kirkkoherra Henrik Hoffman ja Piikkiön kirkkoherra Gregorius Matthei Favorinus (Puukko 1946: 127). Komitealla oli käytettävissään Agricolan painetut suomennokset ja mahdollisesti ensimmäisen käännöskomitean suomennokset (Lehikoinen – Kiuru 2001: 20). Se näyttää kuitenkin hyötyneen varhaisemmista aikaansaannoksista ainoastaan Agricolan töistä. Sorolaisen komitean tulokset olivat ilmeisesti niin heikkotasoisia, ettei niihin voinut tukeutua. (Laine 1997: 55–56). Vuoden 1642 Raamatun Uusi testamentti onkin syntynyt korjaamalla Agricolan käännöstä, muuten ei ole selitettävissä näiden tekstien samankaltaisuus ja erojen järjestelmällisyys (Kiuru 1993b: 57–58).

Komitea sai määräyksen tarkastaa ja korjata sen, mitä ennestään oli käännettynä, ja kääntää sen, mitä vielä puuttui. Vuonna 1638 annettujen virallisten ohjeiden mukaan komitean oli huolehdittava siitä, että suomennos vastasi Raamatun alkutekstejä sekä Lutherin saksannosta. Lisäksi käännösten eri osissa tuli pyrkiä tyyllilliseen yhtenäisyyteen. Sen oli myös tavoiteltava mahdollisimman hyvää ja puhdasta suomea, jota ymmärretään kaikkialla maassa. (Puukko 1946: 127.) Tähän komitealla olikin hyvät mahdollisuudet, sillä sen jäsenet edustivat useita suomen murteita. Stodius ja Hoffman edustivat Turun puolen murretta ja komitean sihteerinä toiminut raumalaissyntyinen Raumanus länsisuomen murretta. (Puukko 1946: 134.) Lounaismurteet olivat siis vahvasti edustettuina tässä komiteassa. Favorinus taas oli hämäläisen talonpojan poika, joka oli toiminut Hattulassa, joten hän hallitsi hämäläismurteet. Itä-Suomen murre puolestaan oli edustettuna, vaikkakin vähemmissä määrin, Agricolan käännösten välityksellä. (Puukko 1946: 134.) Komitea onnistui myös tyyllillisen yhtenäisyyden vaatimuksessa. Agricolaan verrattuna vuoden 1642 Raamatun oikeinkirjoitus onkin huomattavasti parempaa. Ortografiassa kutakin kirjainta käytetään vain yhteen funktioon. Niinpä esimerkiksi fonemien *e* ja *ä* merkintä on eriytynyt. (Lehikoinen – Kiuru 2001: 70.)

Kiuru on teettänyt opiskelijoillaan harjoitustyön, jossa vertailtiin jaksoja Agricolan Uudesta testamentista ja vuoden 1642 Raamatusta. Vaikka vertailtavia kohtia ei ole paljon, on Kiuru kuitenkin tehnyt joitain huomioita tekstin muuttumisesta. Kun vuoden 1642 Raamatun evankeliumiteksteihin tulee lisäyksiä Agricolaan verrattuna niukasti, niin poistoja on sitä vastoin runsaasti. Vuoden 1642 Raamatun kieli onkin kauttaaltaan lyhyempää ja monin tavoin tiiviimpää kuin Agricolan. Tiivistyessään Raamatun kieli loittoni puhekielestä ja alkoi tyyllillisesti muistuttaa kirjakieltä. (Kiuru 1993b: 53–57.)

2.3 Variaatiotutkimuksesta

Sosiolingvistiikan alaan kuuluva variaatiotutkimus sai alkunsa 1980-luvulla Yhdysvalloissa, kun William Labov julkaisi ensimmäiset kirjoituksensa New Yorkin puhekielen hierarkiasta 1966. Labov oivalsi, että kaottilaiselta vaikuttava variaatio onkin sosiaalisesti kerrostunutta eli sosiaaliset tekijät vaikuttavat käytettyyn kieleen. (Esim. Lappalainen 2004: 13.) Suomessa varsinainen variaatiotutkimus alkoi 1970-luvulla, mutta perinteinen fennistinen murteentutkimus ja variaatiotutkimus ovat varsin lähellä toisiaan (Hurta 1999: 54–55). Suomessa murretutkimuksen piirissä onkin puhutun kielen alueellista variaatiota kartoitettu varsin systemaattisesti 1800-luvulta lähtien (Lappalainen 2004: 33).

Variaatiotutkimuksessa tutkimuskohteena on puhuttu kieli, joka tyypillisesti on kerätty haastattelemalla. Variaatiota selittäviä tekijöinä on käytetty sosiaalisia tekijöitä, kun ikää, sukupuolta ja sosiaalista taustaa, amerikkalaisissa tutkimuksissa myös etnistä alkuperää (Milroy – Gordon 2003: 33–40). Tutkimukset ovatkin paljastaneet, että varsinkin ikä, mutta jossain määrin myös sukupuoli ja sosiaalinen tausta korreloivat kielellisen variaation kanssa, kun tarkastellaan ryhmien keskiarvoja. Yksilötasolla sen sijaan variaation selittäminen ei näillä muuttujilla onnistu. (Lappalainen 2004: 15–16; Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 13.) Suomessa variaatiotutkimuksen tarkastelun kohteena ovat enimmäkseen olleet äänne- ja muoto-opilliset piirteet sanaston ja syntaksin jäädessä vähemmälle huomiolla. Lappalaisen (2004: 15–16) mukaan tutkimukset ovat perustuneet suuriin korpuksiin, koska niiden tavoitteena on ollut selvittää kaupunkikielen sosiaalista variaatiota.

Variaatiota on käsitelty myös muista näkökulmista muuntyyppisissä tutkimuksissa, joissa sosiaaliset taustamuuttujat eivät ole olleet keskeisiä. Nämä tutkimukset, jotka sisältävät myös variaatiotutkimukselle tyypillistä kvantifiointia, ovat painottuneet lähinnä syntaktis-semanttisesti ja kartoittaneet kielellisten ilmiöiden esiintymistä tai ne ovat olleet tiettyjen semanttisten, pragmaattisten ja morfosyntaktisten ilmiöiden vaihtelua ja kehitystä syvällisesti kuvaavia analyyseja. (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 13.) Tämä tutkimus kuuluu Nuolijärven ja Sorjosen mainitsemaan muuntyyppiseen variaatiotutkimukseen, sillä variaatiota selittävinä tekijöinä ei voida käyttää sosiaalisia tekijöitä ja siinä kartoitetaan tietyn kielenilmiön, abessiivisten ilmausten, esiintymistä. Tutkimus

onkin lähinnä morfosyntaktinen. Kun suomalaisen variaatiotutkimuksen päätavoitteena on ollut nykysuomen alueellisen ja sosiaalisen variaation tarkasteleminen (Lappalainen 2004: 14), niin tässä tutkimuksessa paneudutaan yhden tekstin eli Uuden testamentin kielelliseen variaatioon sen kahdessa ensimmäisessä suomennoksessa.

Vaikka variaatiotutkimus perustuu puhuttuun kieleen, aina ei tutkittavasta kielenilmiöstä ole saatavilla puhuttua aineistoa, jolloin tutkimus voi perustua pelkästään kirjallisiin dokumentteihin. Niihin perustuva tutkimus mahdollistaa kielen variaation ja muutoksen tutkimisen ajalta ennen audiovisuaalisen tekniikan kehittymistä. (Schneider 2002: 67.) Schneider (2002: 71) esittää neljä vaatimusta, jotka kirjallisten dokumenttien tulee täyttää tutkittaessa variaatiota ja muutosta. Ensiksikin tekstien tulisi olla mahdollisimman lähellä puhuttua kieltä, toiseksi niiden tulisi olla erilaisista lähteistä, esimerkiksi usealta eri kirjoittajalta, kolmanneksi niissä tulee esiintyä tutkittava ilmiö ja neljänneksi niiden tulee täyttää tietty koko vaatimus, vaikka vähimmäismäärää onkin mahdoton määritellä. Aineiston koko vaatimus perustuu siihen, että aineistosta löydettyjen esiintymien kvantifiointi on mahdollista, sillä liian pieni aineisto ei mahdollista korrelaatioiden muodostamista. Edellä esitetyistä vaatimuksista tämän tutkimuksen aineisto täyttää osan. Agricolan kieli on lähellä puhuttua kieltä, sillä hänelle kielen mallina on toiminut puhuttu eikä kirjoitettu kieli, eihän ”temen Maan kieli ole ennen neite aicoija iuri wähe ia lehes ei miteken kirioisa eli pockstauisa prucattu taicka harioitettu” (Agricola 1987: 15). Tämä näkyy Agricolan teksteissä runsaana variaationa sekä kielenpiirteiden että ortografian suhteen. Kuitenkin täytyy muistaa myös Agricolan harjoittaneen tietoista valintaa sanojen ja muotojen suhteen, sillä muuten ei ole selitettävissä hänen kielestään löydetty säännönmukaisuudet (ks. tarkemmin luku 2.2). Vuoden 1642 Raamatun kieli on jo kauempana puhutusta kielestä. Se pohjautuu Agricolan käännökseen, mutta mahdollisesti siinä voi esiintyä Agricolaa enemmän tietoista kielenohjailua, sillä käännöskomitealle asetettiin vaatimuksiksi puhdas suomen kieli sekä kielellinen ja tyylillinen yhtenäisyys (ks. tarkemmin luku 2.2). Asetetuista vaatimuksista huolimatta vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyy runsaasti variaatiota, joka voi osin olla Agricolan kielen, osin kääntäjien murretaustan ja osin 1600-luvulla käytetyn kielen vaikutusta. Molemmissa teoksissa esiintyy myös tutkittava kielenilmiö, muuten niiden valinta aineistoksi ei olisi perusteltua. Abessiivisten ilmausten eri variantteja ei esiinny kummassakaan teoksessa runsaasti, mikä kertoo abessiivisten ilmausten harvinaisuu-

desta, koska läpikäyty kokonaissanemäärä on kuitenkin valtava. Abessiivisten ilmausten esiintymiä on kuitenkin riittävästi, jotta abessiivisten ilmausten käytöstä ja muuttumisesta voidaan tehdä päätelmiä. Sen sijaan Schneiderin vaatimusta eri lähteistä peräisin olevien dokumenttien käytöstä on mahdoton täyttää, sillä 1500-luvun kielestä ei juurikaan ole saatavilla muita kuin Agricolan kirjoittamia tekstejä. Tämä vaatimus kuitenkin liittyy aineistosta löytyneiden tutkimustulosten yleistettävyyteen, johon syvennyn seuraavassa kappaleessa.

Variaatiotutkimuksessa pyritään yleistämään tietyn aineiston pohjalta jonkin kielenpiirteen esiintyminen jossakin tietyssä ryhmässä. Tämä asettaa käytetylle aineistolle ja asetetuille tutkimuskysymyksille tiettyjä vaatimuksia. Aineiston tulee edustaa ikään, sukupuoleen ja sosiaaliseen taustaan katsomatta kaikkien ryhmään kuuluvien käyttämää kieltä, jotta on mahdollista tehdä koko ryhmää koskevia yleistyksiä. (Milroy – Gordon 2003: 24–26.) Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset on asetettu koskemaan vain Agricolan Uutta testamenttia ja vuoden 1642 Raamatun Uutta testamenttia, vaikka yksittäisten teosten kielen lisäksi kiinnostavaa on myös se, millainen suomen kieli on ollut 1500- ja 1600-luvulla ja miten kieli on muuttunut sadan vuoden aikana. Näihin kysymyksiin käytetyn aineiston pohjalta ei kuitenkaan voida vastata, sillä ne edustavat ainoastaan muutaman kirjoittajan käyttämää kieltä. Ainoastaan varovaisia arvioita abessiivisten ilmausten variaatiosta 1500- ja 1600-luvun suomen kielessä sekä niiden käytön muuttumisesta voidaan esittää.

Variaatiotutkimuksen tärkein metodi on kvantifiointi, jonka avulla pyritään löytämään korrelaatioita kielellisten varianttien sekä kielensisäisten ja kielenulkoisten muuttujien välillä (Schneider 2002: 88). Esimerkiksi laajassa tutkimuksessaan erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisestä variaatiosta Lappalainen löysi useita variaatiota selittäviä tekijöitä. Variaatioon vaikuttavia kielenulkoisia tekijöitä olivat muun muassa sosiaaliset muuttujat (ikä, sukupuoli ja sosiaalinen tausta) ja tilanteinen vaihtelu (osallistujat ja topikki), kun taas kielensisäisiä tekijöitä olivat muun muassa astevaihtelun vaikutus yleiskielen *d*:n katoon sekä muotoryhmän ja äänneasun vaikutus *A*:n loppuheittoon paikallissijoissa. (Lappalainen 2004: 338.) Kvantifiointi ei ole mahdollista, jos tutkittavia variantteja ei aineistossa esiinny riittävästi. Näin saattaa käydä erityisesti silloin, kun tutkimusaineiston muodostavat kirjalliset dokumentit. Silti voi olla mielenkiintoista tutkia, mitä eri variantteja aineistossa ylipäättään esiintyy. Tällöin aineistosta

on mahdollista tehdä kvalitatiivisia huomioita, jotka eivät siis ole yleistettävissä. (Schneider 2002: 89.) Tässä tutkimuksessa osalla tutkittavista kielenpiirteistä on niin vähän esiintymiä, että niistä on mahdollista tehdä vain kvalitatiivisia huomioita, jotka nekin kuitenkin kertovat käytetystä kielestä. Sen sijaan yleisimmin esiintyvät kielenpiirteet esiintyvät aineistossa niin usein, että niiden kohdalla korrelaatioiden muodostaminen on mahdollista. Yhtenä variaatiota selittävänä tekijänä käytetään ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyyppiä, jolloin etsitään korrelaatioita lekseemin vartalotyyppin ja ilmauksen sijamuodon välillä. Erilaisten lähdekielten vaikutusta variaatioon etsitään vertaamalla Uuden testamentin alku- ja loppuosaa toisiinsa. Kääntäjän sitoutumisastetta alkutekstiin ja sen vaikutusta variaatioon puolestaan etsitään vertaamalla Raamatun tekstin ja muiden tekstien varianteja toisiinsa. Koko Agricolan kielen variaatiota taas saattaa selittää se, ettei koko Uusi testamentti välttämättä ole hänen kirjoittamaansa. Molemmissa teoksissa myös kääntäjien murretausta saattaa vaikuttaa variaatioon.

3 Abessiivisten ilmausten variaatio ja käyttö

Tämän luvun aluksi pohdin sitä, miten vanhassa kirjakielessä voidaan erottaa toisistaan abessiivin päätte ja partitiivin vahva-asteinen päätte. Sen jälkeen siirryn aineiston analyysiin, jossa käsittelen abessiivisten ilmausten variaatiota ja käyttöä ensin Agricolan Uudessa testamentissa ja sen jälkeen vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Abessiivisten ilmausten variaatio sisältää aineistosta löytyneiden varianttien sekä absoluuttiset että prosentuaaliset määrät. Abessiivisten ilmausten käytön yhteydessä puolestaan pohdin sitä, millaisissa tapauksissa eri variantteja on käytetty. Variantin valintaan vaikuttavat muun muassa abessiivisessä ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyyppi ja tekstilaji, jossa sitä on käytetty.

3.1 Abessiivi vai partitiivi?

Ennen kuin voidaan tarkastella abessiivisten ilmausten eri variantteja, täytyy abessiivi ja partitiivi erottaa toisistaan. Vanhassa kirjasuomessa niiden erottaminen ei ole ongelmantonta, sillä partitiivin vahva-asteinen päätte ja abessiivin päätte on merkitty samoin *-tA*. Ero ei tule ilmi edes tarkastelemalla merkitystä, sillä merkitys pysyy täysin samana tulkitaan muoto partitiiviksi tai abessiiviksi. Siis *ilman syte* A-II-291-[Jh-15:25] voidaan tulkita partitiiviksi *ilman syytä* tai abessiiviksi *ilman syyttä* ja ilmauksen merkitys on täsmälleen sama. Apuna partitiivien ja abessiivien erottelussa voidaan kuitenkin käyttää niitä ehtoja, joilla partitiivi voi saada vahva-asteisen päätteen. Nämä ehdot liittyvät sanan vartalon tavulukuun ja vartalotyyppiin. Apuna abessiivin ja partitiivin erottamisessa ovat siis seuraavat kriteerit: kuinka monitavuiseen vartaloon *-tA* on liittynyt, onko se liittynyt konsonantti- vai vokaalivartaloon (kaksivartaloiset sanat) ja millaiseen vokaalivartaloon se on liittynyt (astevaihtelun alaiset sanat).

Partitiiveja ovat muodot, joissa esiintyy partitiivin heikkoasteinen päätte *-A*, esim. *ilman wannottu wala* A-II-641-[Heb-7:20], tai vahva-asteinen partitiivin päätte *-tA* liitteenä konsonanttivartaloon, esim. *ilman Lain eroitusta* B1-Ap-11:00-631d. Heikkoasteinen partitiivin päätte esiintyy molemmissa teksteissä usein assimiloituneena edelliseen vokaaliin ja koska pitkää vokaalia ei yleensä jälkitävuissa merkitty, varsinainen

partitiivin päätte ei ole näkyvissä (Lehikoinen – Kiuru 2001: 89–91, 97), kuten ei edellisessäkään Agricolan Uuden testamentin esimerkissä.

Osa Agricolalla ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyvistä *-tA*-loppuisista muodoista on mahdollista tulkita sekä partitiiviksi että abessiiviksi. Kun merkityseroakaan ei synny, on mahdotonta sanoa, onko kirjoittaja tarkoittanut ne partitiiviksi vai abessiiviksi. Tällaisia muotoja ovat ne, joissa partitiivin vahva-asteinen päätte ja abessiivin päätte liittyvät samaan vartaloon. Tutkimuksen aineistossa vahva-asteinen partitiivin päätte ja abessiivin päätte liittyvät samaan vartaloon, kun: 1) sanan vartalo on yksitavuinen, esim. *paitzi syyte* A-II-010-[UT-e], 2) sanan vartalo loppuu kahteen eri vokaaliin, esim. *ilman ansiota* B1-G1-e:0-668a31, tai 3) sanan vartalo on kolmitavuinen ja loppuu sivupainolliseen lyhyeen vokaaliin, esim. *ilman Jumalata* B1-Ef-2:12-672a. Nykysuomesta poiketen vanhassa kirjasuomessa käytettiin usein vahva-asteista partitiivin päätettä myös sivupainollisen lyhyen vokaalin jäljessä (Lehikoinen – Kiuru 2001: 97). Tällaisista muodoista abessiiveiksi voidaan tulkita vain ne yksittäiset sanat, joiden adjektiiviattribuutti on abessiivissa, esim. *ilman caikita Töite* A-II-409-[Rom-e]. Tällaisten muotojen kohdalla myös rinnastus houkuttelisi tulkitsemaan jotkin muodot abessiiviksi, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty. Kummassakin tekstissä on rinnastettu selvästi abessiiviksi ja partitiiviksi tulkittavia muotoja, esim. *ilman wihata ia epelysta* A-II-578-[1Tim-2:8] sekä *ilman Laita ja oma ansiota* B1-2Kor-3:00-663d, joten rinnastus ei näytä vaativan samaa sijaa. Tämän vuoksi rinnasteisten muotojen kohdalla jokainen sana on tulkittu yksittäin edellä esitettyjen ehtojen mukaisesti. Esimerkiksi *ilman Ansiota / ilman Töite / ilman Laita* A-II-519-[G1-e] sisältää kaksi partitiivia (*ansiota* ja *töitä*) ja yhden abessiivin (*laitta*). Aineiston analyysissä käsittelen nämä kaksitulkintaiset muodot partitiiveina, jotta pystyn yhdistämään ne johonkin nominien abessiivisten ilmausten varianttiin. Niiden tulkintaa partitiiviksi puoltaa kaksi seikkaa: partitiivi on huomattavasti yleisempi sijamuoto kuin abessiivi ja täsmälleen sama muoto esiintyy molemmissa teksteissä myös selvästi partitiivin asemassa.

Kaksivartaloisten ja astevaihteluun osallistuvien sanojen kohdalla partitiivin ja abessiivin erottaminen toisistaan on ongelmattonta. Kaksivartaloisilla sanoilla vahva-asteinen partitiivin päätte liittyy konsonanttivartaloon ja abessiivin päätte vokaalivartaloon. Abessiiveja ovat siis ne muodot, joissa *-tA* esiintyy liittyneenä vokaalivartaloon. Esimerkiksi *ilman Paimeneta* A-II-127-[Mk-6:34] ja *ilman oikeudeta* B1-Ap-22:25-638d. Suoran

astevaihtelun alaisissa sanoissa puolestaan partitiivin päätte liittyy vahvaan vartaloon ja abessiivin päätte heikkoon vartaloon ja käänteisen astevaihtelun alaisissa sanoissa päinvastoin. Abessiiveja ovat sellaiset muodot, joissa *-tA* on liittyneenä heikkoon vokaalivartaloon, esim. *ilman opita* A-II-013-[UT-e] ja *ilman wiata* B1-1Pt-3:4-687c, tai vahvaan vokaalivartaloon, esim. *ilman Perkelen nucteta* A-II-009-[UT-e].

Abessiiveja ovat myös sellaiset kaksitavuisten sanojen muodot, jotka eivät voi saada vahva-asteista partitiivin päätettä. Tällaisia ovat esimerkiksi *ilman vskota* A-II-250-reun1 ja *ilman armota* B1-Heb-10:28-697a. Koska vanhassa kirjasuomessa partitiivin vahva-asteinen päätte on ollut huomattavasti sen heikkoasteista päätettä yleisempi, olisi mahdollista, että analogian mukaan vahva-asteinen päätte voisi liittyä myös tällaisiin kaksitavuisiin sanoihin. Näin ei kuitenkaan ole, vaan esiintyessään partitiivin asemassa nämä sanat ovat toisessa muodossa. Esimerkiksi *ilman öliuta* A-II-097-[Mt-25:00] on abessiivi ja (*sisellewodhatti*) *ölio* A-II-198-[Lk-10:34] on partitiivi.

Agricolan Uudessa testamentissa partitiiveja on 54 eli 27 %:ssa nominien abessiivista ilmauksista ja abessiiveja 92 eli 46 %:ssa nominien abessiivista ilmauksista. Kaksitulkintaisia muotoja on 45 eli 22 %:ssa nominien abessiivista ilmauksista.¹ 1642 Raamatun Uuden testamentin vastaavat luvut ovat: partitiiveja 35 eli 17 %:ssa nominien abessiivista ilmauksista, abessiiveja 124 eli 59 %:ssa nominien abessiivista ilmauksista ja kaksitulkintaisia muotoja 51 eli 24 %:ssa nominien abessiivisista ilmauksista. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 1 on koottu partitiivien ja abessiivien erottelukriteerit, joista jokaiselle on esitetty esimerkki sekä Agricolan Uudesta testamentista että vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista.

---

¹ Agricolan Uuden testamentin aineiston partitiivit, abessiivit ja kaksitulkintaiset muodot eivät muodosta 100 % nominien abessiivista ilmauksista, koska Agricolalla niissä esiintyy myös genetiivi.

TAULUKKO 1. Partitiivin ja abessiivin erottelukriteerit esimerkkeineen. Esimerkeistä ylempi on Agricolan Uudesta testamentista ja alempi vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista.

	partitiivi	abessiivi	partitiivi/abessiivi
part. pääte -A	<i>ilman syndi</i> <i>ilman waara</i>		
-tA liittyy konsonantivartaloon	<i>ilman Saastautta</i> <i>paidzi waimoa</i>		
-tA liittyy yksitavuiseen vartaloon			<i>ilman Töite</i> <i>ilman syytä</i>
-tA liittyy kolmitavuiseen vartaloon			<i>ilman werdauxita</i> <i>ilman Jumalata</i>
-tA liittyy 2 eri vokaaaliin loppuvaan vartaloon			<i>ilman sinu' sosiotas</i> <i>ilman ansiota</i>
-tA liittyy vokaalivartaloon		<i>ilman weretä</i> <i>paidzi hänetä</i>	
-tA liittyy heikkoon vartaloon		<i>ilman Laita</i> <i>ilman awuta</i>	
-tA liittyy kaksitavuiseen vartaloon		<i>ilman Armota</i> <i>ilman minuta</i>	

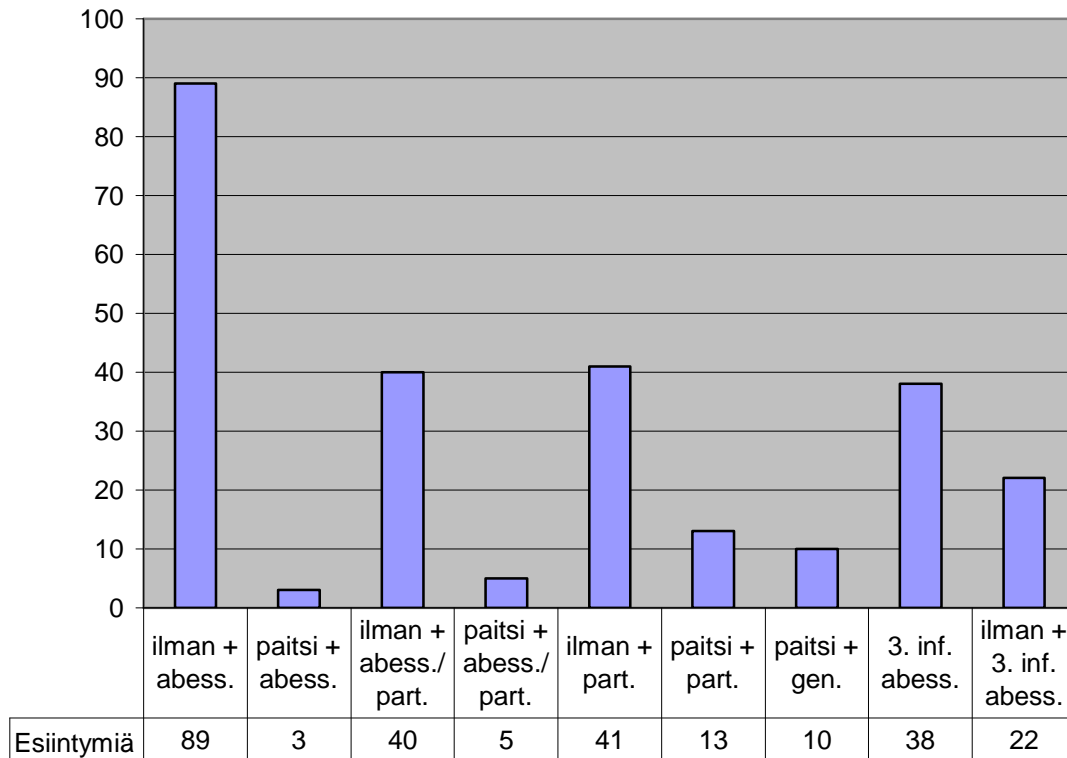
3.2 Abessiivisten ilmausten variaatio Agricolan Uudessa testamentissa

Agricolan Uudesta testamentista on poimittu yhteensä 261 abessiivista ilmausta. Nominien abessiivisten ilmausten variantteina siinä esiintyvät: 1) *ilman* + abessiivi, 2) *paitsi* + abessiivi, 3) *paitsi* + partitiivi, 4) *paitsi* + abessiivi ja 5) *paitsi* + genetiivi. Yhdessä sen nominien abessiivisista ilmauksista esiintyy geminaatallinen pääte, *ilman oma Ansiotta* A-II-407-[Rom-e]. Se voi kuitenkin olla kirjoitus- tai painovirhe, vaikka Agricolan kielestä löytyykin pari esimerkkiä, joissa abessiivin pääte esiintyy geminaatallisena (Häkkinen 1994: 354–355). Tässä tutkimuksessa geminaatta onkin tulkittu kirjoitus- tai painovirheeksi, koska Agricolan Uudessa testamentissa ei esiinny yhtään selvästi geminaatallista abessiivin päätettä. Lisäksi adjektiiviattribuutti näyttää siinä noudattavan pääsanana sijaa ja kyseisen ilmauksen adjektiiviattribuutti on partitiivissa. Näillä perusteilla *ansiotta* on siis tulkittu partitiiviksi.

Infinitiiviabessiivit puolestaan esiintyvät joko *ilman*-preposition kanssa tai sitä ilman. Nominien abessiivisten ilmausten ja infinitiiviabessiivien eri varianttien määrä Agricolan Uudessa testamentissa käy ilmi kaaviosta 1. Kaksitulkitaiset muodot on esitetty kaaviossa omina ryhminään *ilman* + abessiivi/partitiivi ja *paitsi* + abessiivi/partitiivi, vaikka jatkossa aineiston analyysin yhteydessä ne käsitellään partitiivi-

veina. Kaaviosta saa kuitenkin käsityksen siitä, kuinka ison osan koko Agricolan Uuden testamentin aineistosta nämä kaksitulkintaiset muodot muodostavat.

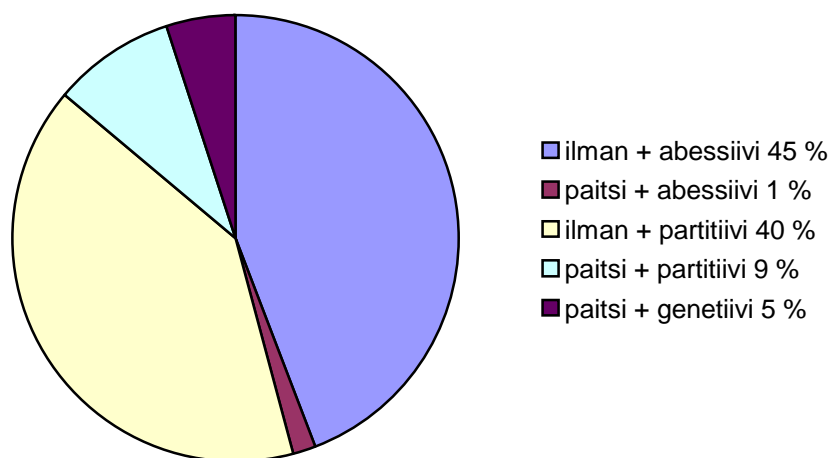
KAAVIO 1. Agricolan Uuden testamentin abessiivisten ilmausten variantit ja niiden kokonaismäärät.

3.2.1 Nominien abessiivisten ilmausten variaatio

Agricolan Uudesta testamentista on poimittu yhteensä 201 nominien abessiivista ilmausta. Esiintymien määrän mukaan varianttien yleisyysjärjestys on seuraava: 1) *ilman* + abessiivi, 2) *ilman* + partitiivi, 3) *paitsi* + partitiivi, 4) *paitsi* + genetiivi ja 5) *paitsi* + abessiivi. Tutkimushypoteesistani poiketen mikään variantti ei ole selvästi yleisin, vaikka *ilman*-prepositiolliset variantit ovat huomattavasti yleisempiä verrattuna *paitsi*-prepositiollisiin variantteihin. Eri varianttien esiintymien määrä on esitetty prosentteina kaaviossa 2 seuraavalla sivulla.

KAAVIO 2. Nominien abessiivisten ilmausten distribuutio eri variantteihin prosentteina Agricolan Uudessa testamentissa.

Nominien abessiivisten ilmausten käytetyin variantti Agricolan Uudessa testamentissa on siis *ilman* + abessiivi, jolla esiintymiä on 89 eli 45 % nominien abessiivista ilmauksista. Ero toiseksi yleisimpään varianttiin ei ole suuri, sillä variantilla *ilman* + partitiivi esiintymiä on 81. Niistä lähes puolet eli 40 esiintymää on kaksitulkintaisia muotoja. Yhteensä *ilman*-preposition kanssa esiintyvät partitiivit ja partitiiveiksi luokitellut kaksitulkintaiset muodot muodostavat 40 % nominien abessiivista ilmauksista. Häkkinen (1994: 208) pitää mahdollisena, että abessiivia on tehostettu *ilman*-prepositiolla, koska vanhassa kirjakielessä abessiivin yksinäis-*t*:llinen päätte ei ole pelkän ulkoasunsa perusteella selvästi erottunut partitiivin vahva-asteisesta päätteestä. Preposition käyttö on todennäköisesti kuitenkin ollut puhutun kielen piirre, eikä suunnitelmallisen kirjoitustyön tulos. Agricolan teksteissä ortografia on epäyhtenäistä ja vakiintumattonta (Lehikoinen – Kiuru 2001: 61), joten tuskin on luultavaa, että Agricola olisi yhden kielenpiirteen kohdalla systemaattisesti ajatellut kirjoitusasun selvyyttä. Tosin täytyy muistaa, että *cansa* 'kanssa' ja *canssa* 'kansa' pysyvät Agricolalla täydellisesti erillään, joten ainakin yhden kielenpiirteen kohdalla Agricolalta löytyy suunnitelmallisuutta. Ajatusta *ilman*-preposition käytöstä puhutun kielen piirteenä tukee myös se, että *ilman*-preposition käyttö kuuluu puhuttuun kieleen niin suomen länsimurteissa kuin suomen sukukielissäkin. Muun muassa vanhassa kirjavirossa abessiivin kanssa on käytetty prepositiota *ilman*, esim. *ilma Süita* (Pirso 2000: 103), mutta *ilman*-preposition käyttö abessiivin kanssa kuuluu myös nykyviroon.

Nominien abessiivinen ilmaus voi Agricolan Uudessa testamentissa muodostua myös *paitsi*-preposition kanssa esiintyvistä partitiivista, abessiivista tai genetiivistä. Kolmanneksi yleisin nominien abessiivisten ilmausten variantti siinä onkin *paitsi* + partitiivi, jolla esiintymiä on 18 eli 9 % nominien abessiivista ilmauksista. Näistä kaksitulkuksia muotoja on viisi. Neljänneksi yleisin variantti on *paitsi* + genetiivi 10 esiintymällä, jotka muodostavat 5 % nominien abessiivista ilmauksista. Harvinaisin nominien abessiivisten ilmausten variantti Agricolan Uudessa testamentissa on *paitsi* + abessiivi, jolla esiintymiä on vain 3 eli 1 % nominien abessiivista ilmauksista.

Agricolan Uudessa testamentissa prepositio *paitsi* voi siis korvata preposition *ilman* nominien abessiivisissa ilmauksissa. Näillä *paitsi*-prepositiollisilla varianteilla on kokonaismäärään nähden varsin vähän esiintymiä (31 esiintymää eli 15 % nominien abessiivista ilmauksista). Kirjallisuudesta ei selviä, miten *paitsi*-prepositio on päätenyt nominien abessiivisiin ilmauksiin korvaamaan *ilman*-preposition. Vanhan kirjasuomen sanakirja päättyy kirjaimeen *k*, joten sanan *paitsi* vanhaa merkitystä ei ole saatavilla. VKS:n (1985: 843–844) mukaan sanan *ilman* merkitys abessiivi- tai partitiivimuotoisen nominin ohella on 'jotakin vailla, jotakin paitsi, lukuun ottamatta, jonkun tai jonkin lisäksi'. Nykysuomen sanakirjan mukaan sanalla *paitsi* on vastaava merkitys 'ilman, vailla, osattomana, osattomaksi', vaikka merkitys onkin harvinainen. Nykysuomen etymologinen sanakirjakaan (Häkkinen 2004) ei selvennä *paitsi*-preposition käyttöä abessiivi- tai partitiivimuotoisen nominin ohella. Sen mukaan *paitsi* on muodoltaan prolatiivinen eli kautta kulkemista ilmaiseva johdos. Sanan alkuperäinen merkitys on mahdollisesti ollut 'ohitse'. Lisäksi Nykysuomen etymologinen sanakirja tyytyy toteamaan, että vanhassa kirjasuomessa *paitsi* on esiintynyt Agricolasta alkaen. Forsman Svensson (2007: 20.2) sen sijaan määrittelee *paitsi*-preposition tarkoittavan 'ilman, paitsi, lisäksi, lukuun ottamatta'. Myös Hakulinen (1979: 322) sanoo sanan *paitsi* tarkoittavan 'ilman' käsitellessään vanhaa omaperäistä sanastoamme. Prepositioiden *ilman* ja *paitsi* merkitys on siis sama abessiivi-, partitiivi- ja genetiivimuotoisen nominin ohella. Esimerkiksi *Ja niin päätte / Ette Abraham paliahasta vskosta / paitsi caiki töite / tuli wapahaxi A-II-408- [Rom-e], 'Abraham tuli vapaaksi paljaasta uskosta ilman kaikkia töitä'.*

Forsman Svensson (2007: 20.2) mainitsee, että Agricolalla *paitsi*-preposition kanssa esiintyy myös *n*-loppuinen sija. Ilmeisesti *n*-loppuista muotoa ei ole haluttu tulkita genetiiviksi, vaikka se siltä näyttää. Muotonsa perusteella se on tietysti mahdollista tulkita

myös akkusatiiviksi. Kenties myös instruktiivi voi tulla kyseeseen, sillä aikaisemmin instruktiivi on esiintynyt myös yksikössä ja yksikkövirtaloiset instruktiivimuodot lienevät vanhassa kirjasuomessa jonkin verran nykykieltä yleisempiä (Forsman Svensson 2007: 14.9). Kuitenkin vanhassa kirjasuomessa *paitsi* on ollut varsin yleinen genetiiviä vaativana prepositiona (Häkkinen 1994: 354–355), joten mielestäni se puoltaa *n*-loppuinen muodon tulkittamista genetiiviksi. Jos *paitsi* vaatii yleisesti genetiivin, on luonnollista, että genetiivi seuraa *paitsi*-prepositiota myös nominien abessiivisissa ilmauksissa. Myös vanhassa kirjavirossa nominien abessiivisissa ilmauksissa on esiintynyt genetiivi, mutta *ilman*-preposition kanssa, esim. *ilma sinu Waimo* (Pirso 2000: 104). Näistä syistä tässä työssä *n*-loppuinen muoto on tulkittu genetiiviksi. *Paitsi*-preposition ja genetiivin muodostaman ilmauksen merkitys on sama kuin muiden nominien abessiivisten ilmausten. Esimerkiksi *Sentede' se cutzuta' Salaisus / ettei inhimisten omat toimet ieriet ia taito / taida site itzestens paitzi Pyhen He'gen ymmertä* A-II-465-reun1 '...ettei ihmisten omat toimet, järjet ja taito taida sitä itsestään ilman Pyhää Henkeä ymmärtää'.

3.2.2 Infinitiiviabessiivien variaatio

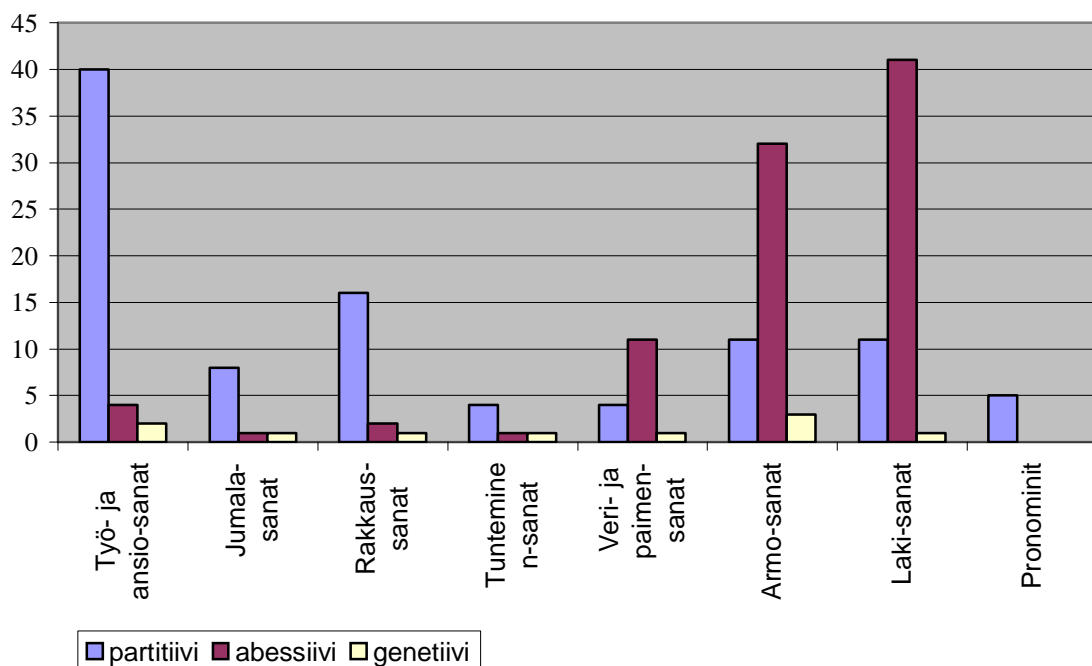
Infinitiiviabessiiveja Agricolan Uudesta testamentista on poimittu 60. 3. infinitiivin abessiivi voi esiintyä joko *ilman*-preposition kanssa tai sitä ilman. Esimerkiksi *ilman lackamata* A-II-530-[G1-6:9] ja *fangitzemata* A-II-478-reun2. Ilman prepositiota esiintyvillä 3. infinitiivin abessiiveilla on 38 esiintymää eli 63 % kaikista infinitiiviabessiiveista ja *ilman*-preposition kanssa esiintyvillä 3. infinitiivin abessiiveilla on 22 esiintymää eli 37 % kaikista infinitiiviabessiiveista. Myös infinitiiviabessiivien kohdalla *ilman*-preposition käyttö lienee kuulunut puhuttuun kieleen, sillä suomen sukukielistä ainakin vanhassa kirjavirossa on *ma*-infinitiivin kanssa käytetty *ilman*-prepositiota, esim. *ilma errapayatomatta* (Pirso 2000: 104).

3.3 Abessiivisten ilmausten käyttö Agricolan Uudessa testamentissa

3.3.1 Nominien abessiivisten ilmausten käyttö

Yksi Agricolan Uudessa testamentissa esiintyvien nominien abessiivisten ilmausten variaatiota ja samalla sen sijamuodon valintaa selittävä tekijä on ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyyppi. Vartaloltaan erilaiset lekseemit näyttävät suosivan eri sijamuotoja. Lekseemeitä ei ole luokiteltu minkään valmiin kategorian mukaan, vaan aineistosta luontevasti nousevien kriteereiden mukaan. Tästä syystä osa lekseemeistä on luokiteltu tavuluvun, osa vartalon lopun ja osa vartalotyypin mukaan. Samasta syystä kategorioissa on myös päällekkäisyyttä. Esimerkiksi *-Us*-loppuiset lekseemit ovat myös kaksivartaloisia, mutta ne on luokiteltu omaksi ryhmäkseen, koska ne näyttävät käyttäytyvän eri tavoin kuin muut kaksivartaloiset lekseemit. Kaaviossa 3 on esitetty Agricolan Uudessa testamentissa esiintyvien nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen abessiiviin, partitiiviin ja genetiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin tavuluvun, vartalon lopun tai vartalotyypin mukaan.

KAAVIO 3. Agricolan Uuden testamentin abessiivisten ilmausten distribuutio abessiiviin, partitiiviin ja genetiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin tavuluvun, vartalon lopun tai vartalotyypin mukaan.

Työ- ja *ansio*-sanat ovat kahteen vokaaliin loppuvia lekseemejä. Lekseemi voi olla perusmuodoltaan kahteen vokaaliin loppuva, mutta myös monikon tunnus voi aiheuttaa sen, että vartalo loppuu kahteen vokaaliin, esim. *ilman esteite* A-II-472-[1Kor-7:35]. Koska ortografian perusteella näiden lekseemien kohdalla abessiivia ja partitiivia on mahdotonta erottaa toisistaan, on ne tässä työssä tulkittu partitiiveiksi. Ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa ilmauksen adjektiiviattribuutti on abessiivissa, on muoto voitu tulkita abessiiviksi. Nominien abessiivisissa ilmauksissa kahteen vokaaliin loppuvista lekseemeistä partitiiviksi on tulkittavia muotoja on 40, joista 35 esiintyy *ilman*-preposition ja viisi *paitzi*-preposition kanssa. Kongruoivan adjektiiviattribuutin mukaan kahteen vokaaliin loppuvista lekseemeistä abessiiveja on neljä, jotka kaikki esiintyvät *ilman*-preposition kanssa. Genetiivissä kahteen vokaaliin loppuva lekseemi esiintyy kahdesti. Lekseemeittäin tarkasteltuna eniten esiintymiä on lekseemeillä *työ* ja *ansio*. Lekseemi *työ* esiintyy 17 kertaa ja lekseemi *ansio* 11 kertaa. Kongruoivan adjektiiviattribuutin mukaan *työ* esiintyy kahdesti abessiivissa ja *ansio* kerran, esim. *ilman caiketa Töite* A-II-409-[Rom-e] ja *ilman caiketa a'siota* A-II-310-[Ap-e]. Myös *paitzi*-preposition kanssa molemmilla lekseemeillä on esiintymiä: *työ* esiintyy kerran, *paitzi caiki Töite* A-II-408-[Rom-e] ja *ansio* kahdesti, esim. *paitzi Cooleman ansiota* A-II-010-[UT-e]. Lisäksi *ansio* esiintyy kerran genetiivissä, *paitzi heiden ansionsa* A-II-003-[UT-e]. Muilla kahteen vokaaliin loppuvilla lekseemeillä on 1–4 esiintymää. Niistä *syy* esiintyy kahdesti molempien prepositioiden kanssa, esim. *ilman syte* A-II-291-[Jh-15:25] ja *paitzi syyte* A-II-010-[UT-e]. Esimerkkien perusteella näyttää siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota, vaan sama lekseemi voi esiintyä eri sijoissa ja eri preposition kanssa. Agricolan Uudessa testamentissa kahteen vokaaliin loppuvilla lekseemeillä on yhteensä 46 esiintymää. Kun katsoo kaaviota 3, näyttäisi siltä, että kahteen vokaaliin loppuva lekseemi vaatisi yleisimmin partitiivin nominien abessiivissa ilmauksissa. Täytyy kuitenkin muistaa, että osa partitiiveiksi luokitelluista muodoista voi olla abessiiveja.

Jumala-sanat ovat kolmitavuisista lekseemejä. Niidenkin kohdalla lekseemin perusmuoto voi olla kolmitavuinen, mutta myös monikon tunnus voi muuttaa vartalon kolmitavuiseksi, esim. *ilman meiden rioxita* A-II-430-[Rom-5:00]. Myös niiden kohdalla abessiivin ja partitiivin erottaminen toisistaan on ortografian vuoksi mahdotonta, ja ne on tässä työssä tulkittu partitiiveiksi. Ainoastaan siinä tapauksessa, että ilmauk-

nessa esiintyy abessiivimuotoinen adjektiiviattribuutti, on lekseemi mahdollista tulkita abessiiviksi. Nominien abessiivissa ilmauksissa kolmitavuisista lekseemeistä partitiiviksi tulkittuja muotoja on kahdeksan, jotka kaikki esiintyvät *ilman*-preposition kanssa. Niillä on myös yksi esiintymä, jossa esiintyy heikkoasteinen partitiivin päätte, *ilman Calandi* A-II-019-[UT-e]. Kolmitavuisista lekseemeistä on yksi sellainen, joka kuuluu astevaihtelun piiriin. Tässä työssä *ilman wahingota* A-II-414-[Rom-e] on kuitenkin tulkittu partitiiviksi, koska nasaalin jälkeisen *k:n* Agricola merkitsi yleensä *g:llä* (Lehikoinen – Kiuru 2001: 65). *g:tä* ei voida siis pitää heikkoasteisuuden merkinä, vaan sanan vartalo on *wahingo*, johon sivupainollisen tavun jälkeen on liittynyt vahva-asteinen partitiivin päätte. Kongruoivan adjektiiviattribuutin mukaan kolmitavuisilla lekseemeillä on yksi esiintymä, jossa on abessiivi, *ilma' caiket metelite* A-II-381-[Ap-24:18]. Genetiivissä kolmitavuinen lekseemi esiintyy kerran, *paitzi kerssimisen* A-II-414-[Rom-e]. Kolmitavuisilla lekseemeillä on Agricolan Uudessa testamentissa ainoastaan 10 esiintymää, joten esiintymien vähäisyyden vuoksi on niistä vaikea tehdä yleistyksiä. Tässä aineistossa ne kuitenkin näyttävät suosivan partitiivia, vaikka myös niiden kohdalla täytyy muistaa, että muodot ovat kaksitulkintaisia ja voivat siten olla myös abessiiveja.

Rakkaus-sanat ovat *-Us*-loppuisia, kaksivartaloisia lekseemejä. Nominien abessiivissä ilmauksissa ne esiintyvät lähes aina partitiivissa, sen sijaan prepositio voi olla kumpi tahansa. 16 tapauksessa *-Us*-loppuinen lekseemi esiintyy partitiivissa, kahdesti abessiivissa ja kerran genetiivissä. Partitiivissa ne esiintyvät molempien prepositioiden kanssa, mutta abessiivissa vain *ilman*-preposition kanssa. *-Us*-loppuisista lekseemeistä vain lekseemeillä *todistus*, *oikeus* ja *rakkaus* on kaksi esiintymää, muut esiintyvät kerran. *Todistus* ja *oikeus* esiintyvät ainoastaan partitiivissa, mutta kun *todistus* esiintyy vain *ilman*-preposition kanssa, niin *oikeus* puolestaan esiintyy molempien prepositioiden kanssa. Esimerkiksi *ilman todhistusta* A-II-353-[Ap-14:17], *ilman Oikiutta* A-II-009-[UT-e] ja *paitzi oikiutta* A-II-010-[UT-e]. *Rakkaus* sen sijaan esiintyy *ilman*-preposition jälkeen sekä partitiivissa, *ilman rackautta* A-II-399-[Rom-e], että abessiivissa, *ilman rackaudhet* A-II-406-[Rom-e]. Edellisissä esimerkkipareissa on mielenkiintoista se, miten lähekkäin eri variantit esiintyvät. Molemmat *oikeus*-lekseemin esiintymät on Uuden testamentin esipuheesta peräkkäisiltä sivuilta ja molemmat *rakkaus*-lekseemin esiintymät Roomalaiskirjeen esipuheesta muutaman sivun välein. Muita *-Us*-loppuisia lekseemejä ovat esimerkiksi *ilman rangastosta* A-II-652-[Heb-12:8], *ilman aluxeta* A-

II-183-[Lk-6:49] ja *paitzi sencaltaisen ymmerdoxen*. A-II-405-[Rom-e]. Yhteensä *-Us*-loppuisia lekseemejä Agricolan Uudessa testamentissa on 19. Määrä ei ole kovin suuri yleistettävyyttä ajatellen, mutta näiden esiintymien perusteella *-Us*-loppuiset lekseemit näyttäisivät esiintyvän mieluiten partitiivissa. Sen sijaan tietty lekseemi ei näytä vaativan tiettyä sijaa tai prepositiota, ei edes silloin, kun se esiintyy useamman kerran samassa tekstissä muutaman sivun välein.

Tunteminen-sanat ovat kaksivartaloisia, *-inen*-loppuisia lekseemejä. Niitä Agricolan Uudessa testamentissa esiintyy kuusi, joista neljä partitiivissa, yksi abessiivissa ja yksi genetiivissä. Ainoastaan genetiivi esiintyy *paitzi*-preposition kanssa. *-inen*-loppuisista lekseemeistä esimerkkejä ovat *ilman Hengen auttamista* A-II-423-reun3, *ilman Jumalan tundemiseta* A-II-466-reun1 ja *paitzi kerssimisen* A-II-414-[Rom-e]. *-inen*-loppuisten lekseemien kokonaismäärä aineistossa on niin pieni, että niidenkin kohdalla yleistäminen on mahdotonta.

Veri- ja *paimen*-sanat ovat muita kuin *-Us-* tai *-inen*-loppuisia kaksivartaloisia lekseemejä. Nominien abessiivissa ilmauksissa niillä esiintymiä on yhteensä 16, joissa abessiivi esiintyy 11 kertaa, partitiivi neljästi ja genetiivi kerran. Abessiivi ja partitiivi esiintyvät molempien prepositioiden kanssa. Esimerkkejä kaksivartaloisten lekseemien esiintymistä ovat *ilman Wälimiehet* A-II-526-[Gl-3:00], *paitzi Mieste* A-II-479-[1Kor-11:11] ja *paitzi ylen mielen* A-II-458-[1Kor-e]. Näidenkin esimerkkien perusteella näyttää siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa, sillä *mies* esiintyy sekä partitiivissa että abessiivissa. Myös *veri-* ja *paimen*-sanojen kohdalla esiintymien kokonaismäärä on pieni yleistettävyyttä ajatellen. Agricolan Uudessa testamentissa ne kuitenkin näyttävät esiintyvän mieluummin abessiivissa kuin muissa sijoissa. Etenkin *ilman*-prepositio näyttää suosivan abessiivia, sillä 10 *ilman*-prepositiollisesta ilmauksesta yhdeksässä esiintyy abessiivi.

Armo-sanat ovat kaksitavuisia, astevaihteluun osallistumattomia lekseemejä. Agricolan Uudessa testamentissa nominien abessiivissa ilmauksissa tällaisilla lekseemeillä on yhteensä 46 esiintymää. Ne esiintyvät nominien abessiivisissa ilmauksissa 11 kertaa partitiivissa, joista yhdeksän esiintymää on *ilman*-preposition ja kaksi *paitzi*-preposition jälkeen. Abessiivissa ne esiintyvät 32 kertaa, jotka kaikki ovat *ilman*-preposition jälkeen. Genetiivissä kaksitavuinen, astevaihteluun osallistumaton lekseemi esiintyy kolme kertaa nominien abessiivissa ilmauksissa. Esimerkkejä kaksitavuisten, aste-

vaihteluun osallistumattomien lekseemien esiintymistä ovat *ilman waara* A-II-458-[1Kor-e], *ilman wihata* A-II-578-[1Tim-2:8] ja *paitzi ristin* A-II-414-[Rom-e]. Lekseemeittäin tarkasteltuna lekseemillä *usko* on 13 esiintymää. Se esiintyy ainoastaan abessiivissa ja *ilman*-preposition kanssa. Lekseemillä *armo* on kuusi esiintymää, joista viisi on abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen ja yksi genetiivissä *paitzi*-preposition jälkeen. Lekseemi *vaimo* puolestaan esiintyy kahdesti abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen ja kerran partitiivissa *paitzi*-preposition jälkeen. Muilla kaksitavuisilla, astevaihteluun osallistumattomilla lekseemeillä on 1–2 esiintymää. Edellä esitettyjen esimerkkien valossa ainoastaan lekseemi *usko* näyttää vaativan tietyn sijan ja tietyn preposition, muut voivat esiintyä eri sijoissa ja molempien preposition kanssa. Yleisesti ottaen kaksitavuiset, astevaihteluun osallistumattomat lekseemit näyttävät esiintyvän huomattavasti mieluummin abessiivissa kuin partitiivissa tai genetiivissä.

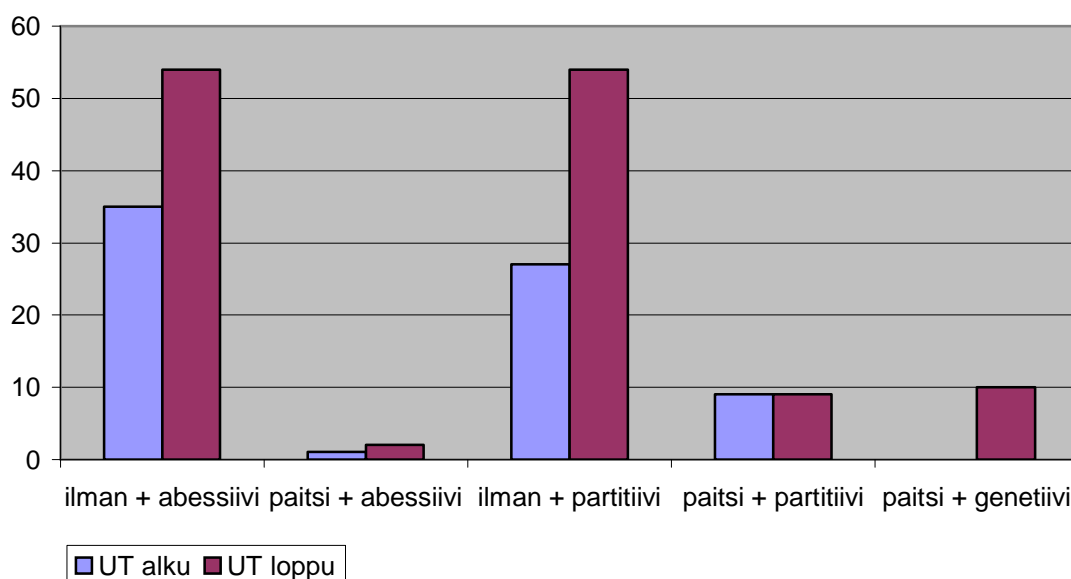
Laki-sanat ovat kaksitavuisia, astevaihteluun osallistuvia lekseemejä. Agricolan Uudessa testamentissa ne esiintyvät nominien abessiivissa ilmauksissa 11 kertaa partitiivissa, joista yhdeksän on *ilman*-preposition ja kaksi *paitzi*-preposition kanssa. Abessiivissa ne esiintyvät 41 kertaa, jotka kaikki ovat *ilman*-preposition kanssa. Kerran sellainen esiintyy myös genetiivissä. Yhteensä kaksitavuisilla, astevaihteluun osallistuvilla lekseemeillä on siis 53 esiintymää. Kaksitavuisista, astevaihteluun osallistuvista lekseemeistä useimmin esiintyy lekseemi *laki*, jolla esiintymiä on 24. Kaikki esiintymät ovat *ilman*-preposition kanssa, mutta 20 niistä on abessiivissa, esim. *ilman Laita* A-II-422-[Rom-2:12], ja neljä partitiivissa, esim. *ilman Laki* A-II-310-[Ap-e]. Kaikki partitiivimuodot esiintyvät Apostolien tekojen esipuheessa sivuilla 310–312. Samoilla sivuilla esiintyy *laki*-sanasta myös abessiivimuoto. Vaikka nominien abessiivisissa ilmauksissa *laki*-sana esiintyy partitiivissa ainoastaan kolmella peräkkäisellä sivulla, se ei siis kuitenkaan ole kyseisten sivujen ainoa mahdollinen muoto. Lekseemillä *synti* on kahdeksan esiintymää, joista kolme on partitiivissa, esim. *ilman syndi* A-II-010-[UT-e] ja *paitzi syndi* A-II-010-[UT-e], ja viisi abessiivissa, esim. *ilman synnite* A-II-473-[1Kor-7:00]. Partitiivi esiintyy siis molempien prepositioiden kanssa, mutta abessiivi vain *ilman*-preposition kanssa. Lekseemillä *henki* on kolme esiintymää, joista kaksi on abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen, esim. *ilman Henget* A-II-406-[Rom-e], ja yksi genetiivissä, *paitzi Pyhen He'gen* A-II-465-reun1. Muilla kaksitavuisilla, astevaihteluun osallistuvilla lekseemeillä on 1–3 esiintymää. Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella

näyttää siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota. Jopa samalla sivulla voi samasta lekseemistä esiintyä kaksi eri varianttia. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että kaksitavuinen, astevaihteluun osallistuva lekseemi näyttää esiintyvän abessiivissa huomattavasti mieluummin kuin muissa sijoissa nominien abessiivissa ilmauksissa.

Oman pienen ryhmänsä muodostavat pronominit, joilla on vaillinainen taivutusparadigma. Agricolan Uudessa testamentissa esiintyy viisi tällaista pronominia. Ne kaikki ovat partitiivissa ja osalle niistä on mahdoton edes keksiä taivutusmuotoa, joka olisi abessiivissa. Kaksi pronomineista esiintyy *ilman*-preposition jälkeen ja kolme *paitzi*-preposition jälkeen. Tällaisia pronomineja ovat esimerkiksi *ilman site* A-II-245-[Jh-1:3], *ilman miteken* A-II-475-[1Kor-9:18] ja *paitzi ioita* A-II-653-[Heb-9:22]. Kaikki pronominit eivät tähän ryhmään kuulu, vaan esimerkiksi persoonapronomineilla on täysi taivutusparadigma. Esimerkiksi kaksitavuinen, astevaihteluun osallistumaton *ilman minuta* A-II-290-[Jh-15:5] ja kaksivartaloinen *paitzi henete* A-II-539-reun1 esiintyvät abessiivissa. Lisäksi osa pronomineista kuuluu kaksitulkitaisiin kahteen voakaaliin loppuviin lekseemeihin, esim. *ilman meite* A-II-465-[1Kor-9:18].

Toinen Agricolan nominien abessiivisten ilmausten variantin valintaan vaikuttava tekijä on se, esiintyykö ilmaus Uuden testamentin alku- vai loppuosassa. Vanhan kirjasuomen tutkijat ovat huomanneet osien välillä kielellisiä eroja ja pohtineet, mistä nämä erot johtuvat (ks. luku 2.2). Yksi kielellisiä eroja selittävä tekijä saattaa olla lähdekieli, siis kieli, josta teksti on käännetty. Vaikka Agricola onkin seurannut kääntäessään useita eri lähdetekstejä, on klassisten kielten latinan- ja kreikan vaikutus suurin kolmessa ensimmäisessä testamentissa, kun taas Uuden testamentin loppua kohden saksan- ja ruotsinkielisten lähdetekstien vaikutus lisääntyy (Itkonen-Kaila 1997: 14, 73; Heininen 1999: 268–272). Varsinkin tarkastaessaan valmista Uuden testamentin käännöstään Agricola on korjannut sitä enemmän Lutherin saksannoksen sekä ruotsinkielisen Uuden testamentin ja kokoraamatun suuntaan (Heininen 1999: 274). Toinen Uuden testamentin alku- ja loppuosan eroa selittävä tekijä saattaa olla tekstilaji. Evankeliumit ovat tyyliltään kertovaa tekstiä, kun kirjeet taas ovat pohdiskelevaa ja argumentoivaa tekstiä (Itkonen-Kaila 1997: 73). Riippumatta siitä, mistä Agricolan Uuden testamentin alku- ja loppuosien välisten erojen katsotaan johtuvan, näyttää näiden osien välillä olevan eroja myös nominien abessiivisten ilmausten käytössä. Nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen Uuden testamentin alku- ja loppuosaan on esitetty kaaviossa 4.

KAAVIO 4. Nominien abessiivisten ilmausten distribuutio Agricolan Uuden testamentin alku- ja loppuosaan.

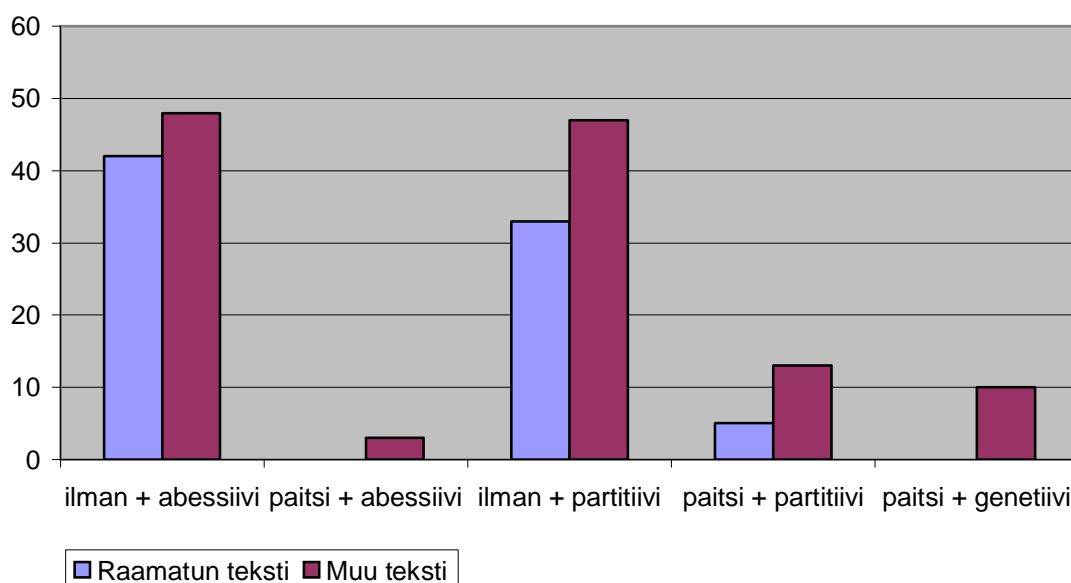

Agricolalla nominien abessiivisten ilmausten käyttö näyttää olevan kaiken kaikkiaan yleisempää Uuden testamentin loppuosassa kuin sen alkuosassa. Uuden testamentin alkuosassa nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 72 kertaa ja sen loppuosassa 129 kertaa. Niiden esiintymistiheys on Uuden testamentin alkuosassa 1/5,5 sivua ja loppuosassa 1/2,5 sivua. Kuten tutkimushypoteesissani oletin on Uuden testamentin alku- ja loppuosan välillä eroja varianttien käytössä, vaikka suurin osa varianteista esiintyykin molemmissa osissa. Uuden testamentin alkuosassa viidestä mahdollisesta nominien abessiivisten ilmausten variantista esiintyy neljä, mutta *ilman*-prepositiolliset variantit ovat huomattavasti yleisempiä kuin *paitsi*-prepositiolliset. Uuden testamentin alkuosassa *ilman*-prepositiollisia varianteja esiintyy 62, jotka muodostavat 86 % koko alkuosan nominien abessiivisistä ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 35 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 27 esiintymää. Uuden testamentin alkuosassa ei siis näytä olevan suurta määrällistä eroa sillä, seuraako *ilman*-prepositiota partitiivi vai abessiivi. *Paitsi*-prepositiollisia varianteja esiintyy Uuden testamentin alkuosassa ainoastaan 10 eli 14 %:ssa kaikista alkuosan nominien abessiivisten ilmausten esiintymistä. Variantilla *paitsi* + partitiivi on yhdeksän esiintymää ja variantilla *paitsi* + abessiivi yksi esiintymä. *Paitsi*-prepositio näyttää siis suosivan partitiivia, mutta täytyy muistaa, että variantilla *paitsi* + abessiivi on koko Agricolan Uudessa testamentissa ainoastaan kolme esiintymää.

Agricolan Uuden testamentin loppuosassa nominien abessiivisten ilmausten käyttö on siis alkuosaa yleisempää ja lisäksi variaatio on runsaampaa, sillä kaikki viisi varianttia esiintyvät siinä. *Ilman*-prepositiolliset ilmaukset ovat myös Uuden testamentin loppuosassa yleisimpiä, mutta se on ymmärrettävää, sillä *paitsi*-prepositiollisia nominien abessiivisiä ilmauksia on koko Agricolan Uudessa testamentissa vähän. *Ilman*-prepositiollinen nominien abessiivinen ilmaus esiintyy Uuden testamentin loppuosassa 108 kertaa eli 84 %:ssa loppuosan nominien abessiivista ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 55 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 53 esiintymää. Uuden testamentin loppuosassa *ilman*-prepositiota seuraavien partitiivien ja abessiivien määrät jakautuvat siis vielä tasaisemmin kuin sen alkuosassa. *Paitsi*-prepositiollisilla nominien abessiivisillä ilmauksilla on Uuden testamentin loppuosassa 20 esiintymää, jotka muodostavat 16 % loppuosan nominien abessiivista ilmauksista. Variantilla *paitsi* + abessiivi on kaksi esiintymää, variantilla *paitsi* + partitiivi yhdeksän ja variantilla *paitsi* + genetiivi 10. Prosentuaalisesti tarkasteltuna *ilman*- ja *paitsi*-prepositiollisten varianttien käytössä ei näytä olevan eroa Uuden testamentin alku- ja loppuosan välillä, vaikka variantti *paitsi* + genetiivi esiintyy ainoastaan sen loppuosassa.

Kolmas nominien abessiivisen ilmauksen variantin valintaa selittävä tekijä on tekstilaji, siis se, millaisessa tekstissä variantti esiintyy. Kiurun ehdottama Agricolan Uuden testamentin jako seitsemään eri tekstilajiin (ks. luku 2.2) on tämän työn kannalta liian laaja. Tässä työssä Uuden testamentin tekstit on jaettu vain kahteen ryhmään: 1) Raamatun tekstiin ja 2) muihin teksteihin. Muut tekstit sisältävät Uuden testamentin esipuheet, Raamatun kirjojen esipuheet sekä reuna- ja jälkiselitykset. Raamatun teksti vaativat kääntäjältään suurta tarkkuutta alkutekstin noudattamisessa, kun taas muissa teksteissä kääntäjän on mahdollista puhua enemmän omalla äänellään. Lehtisen (2003: 278) mukaan Agricola puhuikin omalla äänellään eritoten esipuheissa ja reuna huomautuksissa. Seuraavalla sivulla olevasta kaaviosta 5 käy ilmi nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

KAAVIO 5. Agricolan Uuden testamentin nominien abessiivisten ilmausten distribuutio Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

Nominien abessiivisista ilmauksista 80 esiintyy Raamatun tekstissä ja 121 muissa teksteissä. Toisin sanoen nominien abessiivisten ilmausten käyttö on huomattavasti yleisempää muissa kuin Raamatun tekstissä. Tutkimushypoteesini mukaisesti variaatio on Raamatun tekstissä vähäisempää, vaikka tutkimushypoteesini vastaisesti kaikki Raamatun tekstissä esiintyvät variantit esiintyvät myös muissa teksteissä eli eri tekstilajeissa ei esiinny erilaisia varianteja. Raamatun tekstissä viidestä mahdollisesta nominien abessiivisten ilmausten variantista esiintyy vain kolme, joista *ilman*-prepositiollisia on 75 eli 94 % Raamatun tekstissä esiintyvistä nominien abessiivista ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 42 esiintymää ja *ilman* + partitiivi 35 esiintymää. Raamatun tekstissä *paitsi*-preposition jälkeen ainoastaan partitiivi on mahdollinen. Tällä variantilla on Raamatun tekstissä viisi esiintymää, jotka muodostavat 6 % Raamatun tekstin nominien abessiivista ilmauksista.

Muissa teksteissä nominien abessiivisten ilmausten variaatio on runsaampaa, sillä kaikki viisi nominien abessiivisten ilmausten varianttia esiintyvät niissä. *Ilman*-prepositiollisilla ilmauksilla on muissa teksteissä esiintymiä yhteensä 95 eli 79 % muissa teksteissä esiintyvistä nominien abessiivista ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 48 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 47 esiintymää. *Paitsi*-prepositiollisia ilmauksia muissa teksteissä on yhteensä 26 eli 21 % muiden tekstien nominien abessiivista il-

mauksista. Variantilla *paitsi* + abessiivi on kaksi esiintymää, variantilla *paitsi* + partitiivi yhdeksän ja variantilla *paitsi* + genetiivi 10.

Nominien abessiivisten ilmausten variaatio on siis runsaampaa Uuden testamentin loppuosassa ja muissa teksteissä. Näiden tekstien runsasta variaatiota saattaisi selittää se, että osa tekstistä on jonkun muun kuin Agricolan kirjoittamaa. Vaikka Agricola itse myöntää, että muutkin ovat osallistuneet käännöstyöhön (Heininen1999: 275), on hänellä kuitenkin ollut vuosia aikaa tarkastaa valmista käsikirjoitusta ennen sen painatusta, joten lopullinen käsikirjoitus saattaa olla vain Agricolan käsialaa. Tätä tukisi myös se, että samasta lekseemistä saattaa esiintyä eri varianteja samassa tekstissä, jopa samalla sivulla. Esimerkiksi lekseemin *laki* abessiivi ja partitiivi Apostolien tekojen esipuheessa ja lekseemin *rakkaus* abessiivi ja partitiivi Roomalaiskirjeen esipuheessa. Tuntuu epätodennäköiseltä, että eri kirjoittajat olisivat kääntäneet osia samasta tekstistä ja valmiissa käsikirjoituksessa nämä osat olisi yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi. Toisaalta taas Agricolan Uudessa testamentissa variantti *paitsi* + genetiivi esiintyy ainoastaan sen loppuosassa sivuilla 405–488 eli Roomalaiskirjeessä ja 1. Korinttolaiskirjeessä. Tämä voisi selittyä sillä, että Roomalaiskirjeen ja 1. Korinttolaiskirjeen on kääntänyt joku muu kuin Agricola tai ainakin osallistunut Agricolan lisäksi niiden kääntämiseen. On kuitenkin mahdoton osoittaa, onko valmis käsikirjoitus pelkästään Agricolan käsialaa vai näkykö siinä muidenkin kädenjälki, sillä molemmille tapauksille näyttää Agricolan Uudesta testamentista löytyvän perusteluita.

3.3.2 Infinitiiviabessiivien käyttö

Agricolan Uudessa testamentissa infinitiiviabessiivien käyttö on huomattavasti vähäisempää kuin nominiabessiivien. Kun nominien abessiivisilla ilmauksilla on 201 esiintymää, niin infinitiiviabessiiveilla on esiintymiä vain 60. Tämä johtunee siitä, että 3. infinitiivin abessiivin esiintyvyys lounais-murteissa, joihin Agricolan kieli siis pääsääntöisesti pohjautuu, on hyvin vähäistä (Forsman Svensson 2007: 37.6.6).

Kahta tapausta lukuun ottamatta kaikki Agricolan käyttämät infinitiiviabessiivit määrittävät lauseen pääverbin ilmaisemaa tekoa. Esimerkiksi *Techket caiki ilman napitzemata ja ilman epelemete* A-II-548-[Fil-2:14] ja *rucolcat lackamat* A-II-569-[1Tss-5:17]. Yksi Agricolalla esiintyvä infinitiiviabessiivi voidaan tulkita nykysuomen kalta-

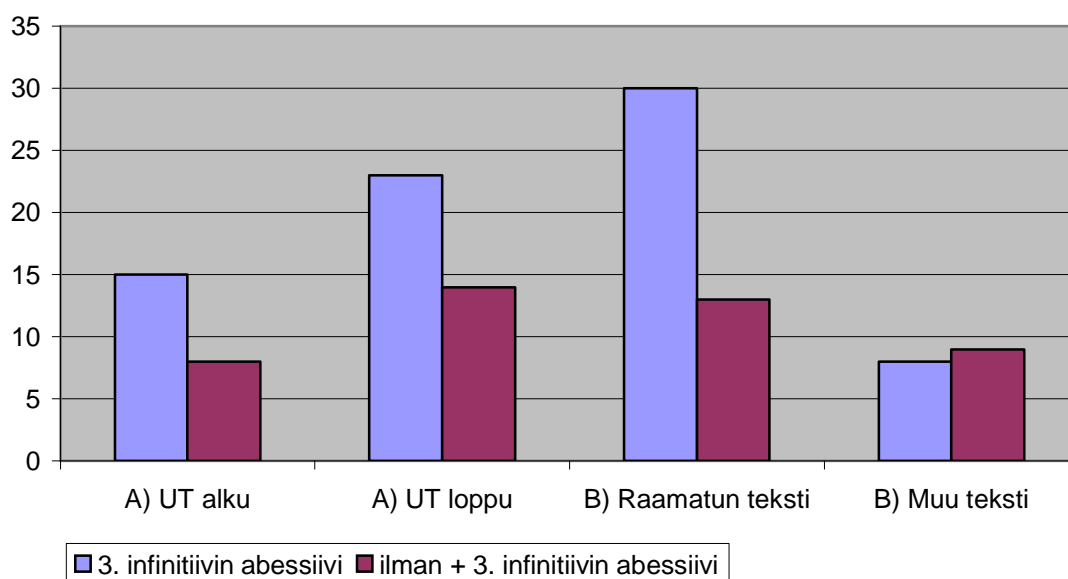

seksi partikkeliksi jähmettyneeksi infinitiiviabessiiviksi, *Sille ilman epelemet joca temen Lehetuskirian hyuesti Sydhemesens pite henelle ombi caiken wanhan Testamentin Walkeus kircaus ia woima tykenense* A-II-417-[Rom-e]. Toisessa tapauksessa Agricola on käyttänyt infinitiiviabessiivia adjektiivin asemassa, *Te niskurit ia ilman ymberileikamata syhhemest ia coruist...* A-II-332-[Ap7:51]. Pre- tai postpositiomaisia infinitiiviabessiiveja Agricolalla ei sen sijaan esiinny.

Infinitiiviabessiivi esiintyy Agricolan Uudessa testamentissa 26 eri lekseemissä. Niistä 16 lekseemillä on vain yksi esiintymä, joten infinitiiviabessiivien 44 esiintymää jakaantuu 10 eri lekseemin kesken. Näistä lekseemit *epäilemättä, estämättä, lakkaamatta, pelkäämättä, tuomitsematta* ja *vaatimatta* esiintyvät sekä *ilman*-preposition kanssa että sitä ilman. Kuten ei nominien abessiivisten ilmaustenkaan kohdalla niin ei myöskään infinitiiviabessiivien kohdalla tietty lekseemi näytä vaativan tiettyä varianttia, vaan sama lekseemi voi esiintyä molemmissa muodossa. *Olla*-verbi sen sijaan näyttää suosivan prepositiotonta varianttia. 17 tapauksessa infinitiiviabessiivi määrittää *olla*-verbiä ja yhtä lukuun ottamatta kaikissa näissä tapauksissa se esiintyy ilman prepositiota. Esimerkiksi *Ja oli colme peiue näkemete ia sömete ia iomata* A-II-337-[Ap-9:9] ja *...ette hen olis pelkemete teiden tykenen...* A-II-493-[1Kor-16:10].

Kuten nominien abessiivisten ilmausten kohdalla niin myös infinitiiviabessiivien kohdalla on niiden käytössä havaittavissa eroja Uuden testamentin eri osissa ja eri tekstilajeissa. Seuraavalla sivulla kaaviossa 6 on esitetty infinitiiviabessiivien varianttien jakautuminen A) Uuden testamentin alku- ja loppuosaan sekä B) Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

KAAVIO 6. Agricolan infinitiiviabessiivien distribuutio A) Uuden testamentin alku- ja loppuosaan sekä B) Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

Agricolalla infinitiiviabessiivien käyttö on yleisempää Uuden testamentin loppuosassa, jossa infinitiiviabessiivien esiintymistä on 37 eli 62 % kaikista infinitiiviabessiivien esiintymistä. Uuden testamentin alkuosassa esiintymiä on 23 eli 38 % kaikista infinitiiviabessiivien esiintymistä. Sivumäärään suhteutettuna tämä tarkoittaa sitä, että Uuden testamentin alkuosassa infinitiiviabessiivi esiintyy joka 17. sivu ja loppuosassa joka 9. sivu. Varianttien käytössä sen sijaan osien välillä ei ole eroja: sekä alku- että loppuosassa ilman prepositiota esiintyvä variantti on prepositiollista varianttia yleisempi. Uuden testamentin alkuosassa ilman prepositiota infinitiiviabessiivi esiintyy 15 kertaa eli 65 %:ssa alkuosan infinitiiviabessiivin esiintymistä ja preposition kanssa 8 kertaa eli 35 %:ssa alkuosan infinitiiviabessiivien esiintymistä. Loppuosan vastaavat luvut ovat ilman prepositiota infinitiiviabessiivi esiintyy 23 kertaa eli 62 %:ssa loppuosan infinitiiviabessiivin esiintymistä ja preposition kanssa 14 kertaa eli 38 %:ssa loppuosan infinitiiviabessiivin esiintymistä.

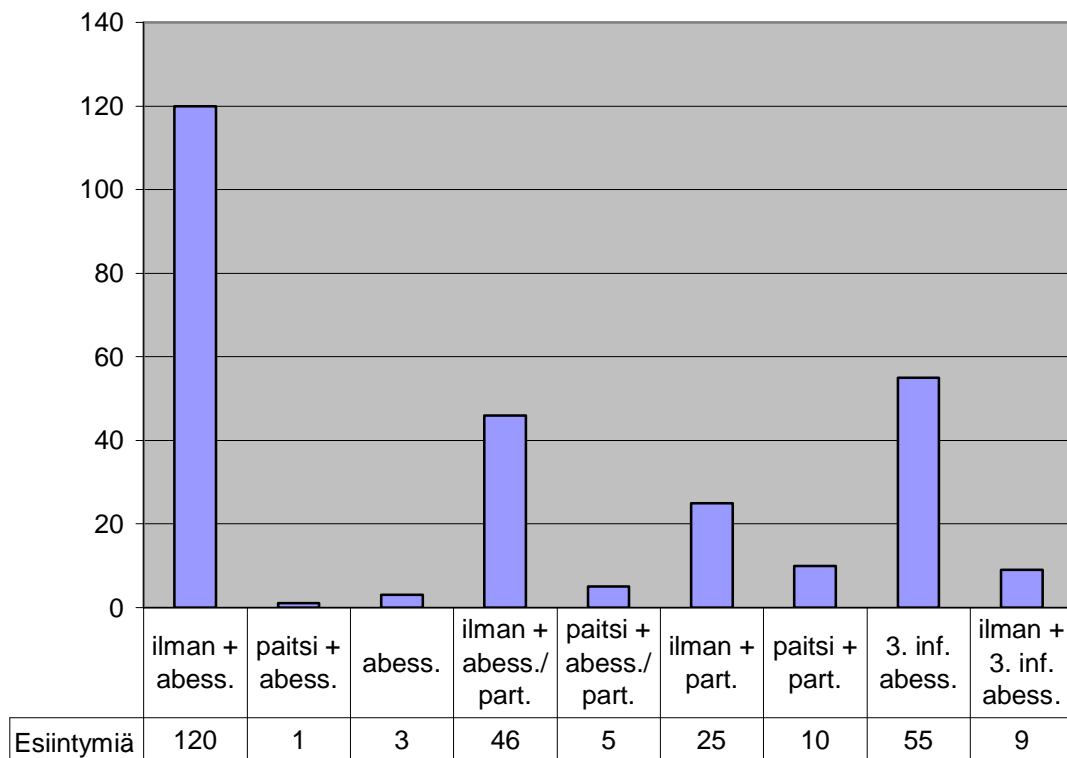
Toisin kuin nominien abessiiviset ilmaukset infinitiiviabessiivit näyttäisivät kuuluvan pikemminkin Raamatun tekstiin kuin muihin teksteihin. Raamatun tekstissä infinitiiviabessiivi esiintyy 43 kertaa ja muissa teksteissä 17 kertaa. Prosentteina tämä tarkoittaa sitä, että infinitiiviabessiiveista 72 % on Raamatun tekstissä ja 18 % muissa teksteissä. Molemmat infinitiiviabessiivin variantit esiintyvät molemmissa tekstilajeissa. Raamatun tekstissä prepositioton variantti on kuitenkin huomattavasti prepositiollista

varianttia yleisempi. Prepositioton variantti esiintyy Raamatun tekstissä 30 kertaa, mikä tarkoittaa 70 % Raamatun tekstin infinitiiviabessiivien esiintymistä, ja prepositiollinen 13 kertaa, mikä tarkoittaa 30 % Raamatun tekstin infinitiiviabessiivien esiintymistä. Muissa teksteissä sen sijaan molemmat variantit esiintyvät lähes yhtä usein. Prepositiollisella variantilla esiintymiä on 9, eli prosentteina 53 % muiden tekstien infinitiiviabessiiveista, ja prepositiottomalla 8, eli 47 % muiden tekstien infinitiiviabessiiveista. Kun infinitiiviabessiivien kohdalla tarkastellaan samanaikaisesti Uuden testamentin eri osia ja eri tekstilajeja, esiintyy aineistossa mielenkiintoinen piirre. Uuden testamentin alkuosan 23 infinitiiviabessiivista 21 esiintyy Raamatun tekstissä. Muissa teksteissä esiintyy vain kaksi infinitiiviabessiivia, molemmat prepositiollisina. Sen sijaan Uuden testamentin loppuosassa 37 infinitiiviabessiivista 23 esiintyy Raamatun tekstissä ja 15 muissa teksteissä. Infinitiiviabessiivit näyttävät siis kuuluvan etenkin Uuden testamentin alkuosassa Raamatun tekstiin ja yleistyvän muissa teksteissä vasta Uuden testamentin loppuosassa.

3.4 Abessiivisten ilmausten variaatio vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa

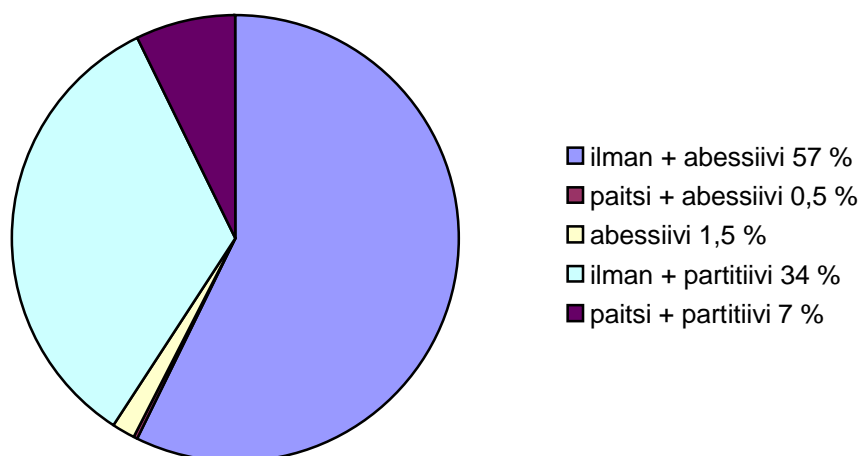
Vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista on poimittu yhteensä 274 ilmausta, joissa esiintyy nominien abessiivinen ilmaus tai infinitiiviabessiivi. Ne on luokiteltu samoilla kriteereillä kuin Agricolan Uudesta testamentista poimitut ilmaukset. Nominien abessiivisten ilmausten ja infinitiiviabessiivien jakautuminen eri variantteihin ja varianttien esiintymämäärät vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa käyvät ilmi kaaviosta 7 seuraavalla sivulla. Kaksitulkintaiset muodot on esitetty kaaviossa omina ryhminään *ilman* + abessiivi/partitiivi ja *paitsi* + abessiivi/partitiivi, vaikka aineiston analyysin yhteydessä ne käsitellään partitiiveina. Kaaviosta saa kuitenkin käsityksen siitä, kuinka paljon kaksitulkintaisia muotoja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyy.

KAAVIO 7. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin abessiivisten ilmausten variantit ja niiden kokonaismäärät.

Nominien abessiivisia ilmauksia vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista on poimittu yhteensä 210. Niiden variantit yleisyysjärjestyksessä ovat: 1) *ilman* + abessiivi, 2) *ilman* + partitiivi, 3) *paitsi* + partitiivi, 4) abessiivi ilman prepositiota ja 5) *paitsi* + abessiivi. Tutkimushypoteesini yhden variantin yleisimmyydestä pitää paikkaansa vuoden 1642 Raamatun aineistossa, sillä siinä *ilman* + abessiivi on nominien abessiivisten ilmausten ylivoimaisesti käytetyin variantti. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa ei esiinny yhtään geminaatallista abessiivin päätettä. Seuraavalla sivulla kaaviossa 8 on esitetty nominien abessiivisten ilmausten eri varianttien määrä prosentteina.

KAAVIO 8. Nominien abessiivisten ilmausten distribuutio eri variantteihin prosentteina vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisten ilmausten käytetyin variantti on siis *ilman* + abessiivi, jolla esiintymiä on 120, mikä tarkoittaa 57 % kaikista sen nominien abessiivisista ilmauksista. Toiseksi käytetyin variantti on *ilman* + partitiivi. Sillä esiintymiä on 71, joista varmoja partitiiveja on ainoastaan 25 ja kaksitulkintaisia muotoja 46. Prosentuaalisesti variantti *ilman* + partitiivi esiintyy 34 %:ssa nominien abessiivisista ilmauksista. Kolmella vähiten käytetyllä variantilla on vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa vain vähän esiintymiä. Näistä käytetyin on *paitsi* + partitiivi, jolla esiintymiä on 15 (7 % nominien abessiivisista ilmauksista). Niistä kaksitulkintaisia muotoja on viisi. Abessiivi ilman prepositiota esiintyy kolme kertaa (1,5 % nominien abessiivisista ilmauksista) ja *paitsi* + abessiivi kerran (0,5 % nominien abessiivisista ilmauksista).

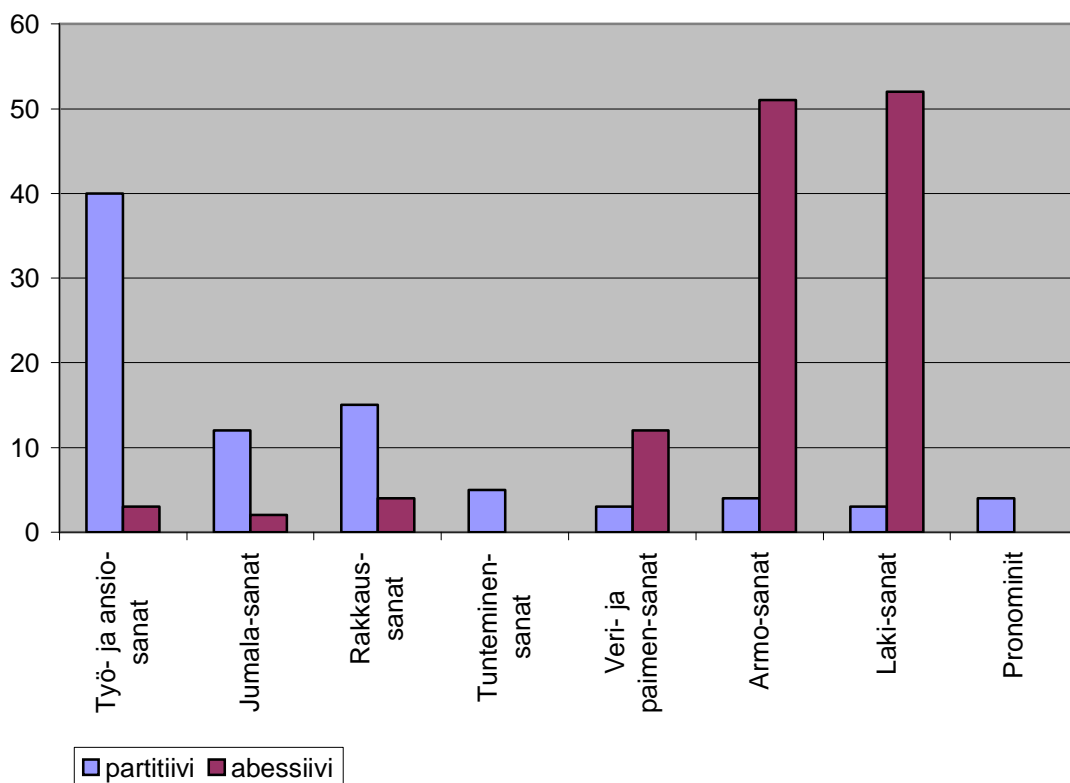
Infinitiiviabessiiveilla on vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa 64 esiintymää. Niiden variantteina esiintyvät 3. infinitiivin abessiivi ja *ilman* + 3. infinitiivin abessiivi. Ilman prepositiota infinitiiviabessiivi esiintyy 55 kertaa eli 86 %:ssa sen infinitiiviabessiivien esiintymistä ja preposition *ilman* kanssa 9 kertaa eli 14 %:ssa sen infinitiiviabessiivien esiintymistä.

3.5 Abessiivisten ilmausten käyttö vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa

3.5.1 Nominien abessiivisten ilmausten käyttö

Kuten Agricolalla niin myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisten ilmausten sijavalintaa selittävä tekijä on sanavartalo, johon sijapäätte liittyy. Koska vuoden 1642 Raamatun Uusi testamentti pohjautuu Agricolan käännökseen, ovat näiden kahden tekstin analyysin tulokset hyvin samanlaisia, vaikka joitakin eroja myös löytyy. En toista tässä kaikkea edellä sanomaani, vaan Agricolan aineiston analyysin yhteydessä (luku 3.3) esitetyt määritelmät ja luokittelukriteerit pätevät myös tässä luvussa. Kaaviossa 9 on esitetty vuoden 1642 Raamatun aineistossa esiintyvien nominien abessiivisten ilmausten jakaantuminen abessiiviin ja partitiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin tavuluvun, vartalon lopun tai vartalotyypin mukaan.

KAAVIO 9. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin abessiivisten ilmausten distributio abessiiviin ja partitiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin tavuluvun, vartalon lopun tai vartalotyypin mukaan.

Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa abessiivin päätte on edelleen yksinäis-*t*:llinen. Tästä syystä kahteen vokaaliin loppuvien *työ-* ja *ansio-*sanojen kohdalla on mahdoton erottaa abessiivin päätettä ja partitiivin vahva-asteista päätettä toisistaan. Kuten Agricolan aineistossa niin myös vuoden 1642 Raamatun aineistossa tällaiset lekseemit on tulkittu partitiiveiksi, ellei ilmauksessa ole abessiivissa olevaa adjektiiviattribuuttia. Nominien abessiivisissa ilmauksissa kahteen vokaaliin loppuvista lekseemeistä 40 on partitiivissa, joista 36 esiintyy *ilman*-preposition kanssa ja neljä *paidzi*-preposition kanssa. Esimerkiksi *ilman Lain töitä* B1-Ap-16:00-634d ja *paidzi töidän* [!] *ansiota* B1-Rom-9:00-650b. Abessiivissa olevan adjektiiviattribuutin mukaan kahteen vokaaliin loppuvista lekseemeistä abessiiveja on kolme, jotka kaikki esiintyvät *ilman*-preposition kanssa. Esimerkiksi *ilman hywitä töitä* B1-Jak-2:0-reun2. Yhteensä kahteen vokaaliin loppuvilla lekseemeillä esiintymiä on siis 43. Lekseemeittäin tarkasteltuna eniten esiintymiä on lekseemeillä *työ*, jolla niitä on 21, ja *ansio*, jolla niitä on 12. Molemmat lekseemit voivat esiintyä sekä abessiivissa että partitiivissa ja molempien prepositioiden kanssa. Esimerkiksi *ilman töitä* B1-Ap-2:00-626b, *ilman ansiotans* B1-Rom-3:24-646d, *ilman yhdetäkän työtä* B1-Rom-e:0-644a39, *ilman omat ansiotans* B1-Rom-e:0-644a7, *paidzi yhtäkän työtä* B1-Rom-e:0-644a18 ja *paidzi heidän ansiotans* B1-UTe-e:0-564a12. Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella näyttäisi siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota, kuten ei Agricolan aineistossakaan. Muilla kahteen vokaaliin loppuvilla lekseemeillä esiintymiä on 1–3, jotka kaikki ovat preposition *ilman* jälkeen. Lisäksi ne kaikki esiintyvät ilman adjektiiviattribuuttia, joten niistä yhtäkään ei ole mahdollista tulkita abessiiviksi. Kaavion 9 mukaan näyttäisi siltä, että kahteen vokaaliin loppuvat lekseemit esiintyisivät pääsääntöisesti partitiivissa. Tällaista yleistystä ei kuitenkaan voida tehdä, koska ei voida varmuudella sanoa, mitkä muodoista ovat partitiiveja ja mitkä abessiiveja.

Myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa vahva-asteinen partitiivin päätte on yleinen sivupainollisen tavun jälkeen, joten kolmitavuisten *Jumala-*sanojen kohdalla abessiivin ja partitiivin erottaminen toisistaan ilman kongruoivaa adjektiiviattribuuttia on mahdotonta. Kolmitavuisilla lekseemeillä on nominien abessiivisissa ilmauksissa yhteensä 14 esiintymää, joista vain kaksi on mahdollista tulkita adjektiiviattribuutin mukaan abessiiviksi. Nekin kaksi esiintyvät samassa lauseessa ja ovat rinnasteisia, *ilman yhdetäkän capinata ja metelitä* B1-Ap-24:18-639d. Muita esimerkkejä

kolmitavuisista lekseemeistä ovat *ilman cuckarota* B1-Lk-22:35-609c, *ilman saarnajita* B1-Rom-10:15-650c ja *ilman puolisata* B1-1Kor-7:00-657b. Yhtä poikkeusta, *paidzi Ramatuita*² B1-1Kor-15:00-661d, lukuun ottamatta ne esiintyvät *ilman*-preposition kanssa. Kolmitavuisista lekseemeistä lekseemillä *vahinko* on neljä esiintymää ja muilla yksi. Vuoden 1642 Raamatussa yhtymän *nk* merkintä on toisaalta kirjoitustradition ja toisaalta lounaisen ääntämyksen vaikutuksesta edelleen *ng* (Lehikoinen – Kiuru 2001: 70), joten *ilman wahingota* B1-Ap-28:0-641d on tulkittu sivupainollisen tavun jälkeen esiintyväksi partitiiviksi eikä heikkoasteiseen vartaloon liittyneeksi abessiiviksi. Kolmitavuisia lekseemejä vuoden 1642 Raamatussa esiintyy niin vähän, että jo siitä syystä yleistysten tekeminen on mahdotonta. Lisäksi yleistysten tekeminen haittaa se, ettei voida varmuudella sanoa, mitkä muodot ovat partitiiveja ja mitkä ovat abessiiveja.

Kaksivartaloiset, *-Us*-loppuiset *rakkaus*-sanat esiintyvät nominien abessiivissa ilmauksissa partitiivissa 15 kertaa ja abessiivissa neljästi. Partitiivimuodon kanssa esiintyy molemmat prepositiot, mutta abessiivin kanssa vain *ilman*-prepositio. Esimerkiksi *ilman saastaisutta* B1-Ilm-14:5-711d, *paidzi weren wuodatust* B1-Heb-9:22-696c ja *ilman oikeudeta* B1-Ap-22:25-638d. Lekseemeittäin tarkasteltuna lekseemeillä *erotus* ja *rakkaus* on kaksi esiintymää, kaikilla muilla yksi. Lekseemi *erotus* esiintyy vain *ilman*-preposition kanssa, mutta lekseemi *rakkaus* sen sijaan esiintyy molempien prepositioiden kanssa, *ilman rackautta* B1-Rom-e:0-643a25 ja *paidzi rackautta* B1-1Kor-13:0-660a. Tämän esimerkin perusteella näyttäisi siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä prepositiota, vaan se voi esiintyä molempien kanssa. *Rakkaus*-sanoista yksikään lekseemi ei esiinny sekä partitiivissa että abessiivissa. Niillä on kuitenkin vain 19 esiintymää, joten tämän aineiston perusteella ei voida sanoa, että tietty lekseemi vaatii tietyn sijan, koska *-Us*-loppuisissa lekseemeissä kuitenkin esiintyvät molemmat sijamuodot. Samasta syystä on muidenkin yleistysten tekeminen on hankalaa, mutta tässä aineistossa *-Us*-loppuiset lekseemit näyttävät esiintyvän mieluummin partitiivissa kuin abessiivissa.

Kaksivartaloisia, *-inen*-loppuisia *tunteminen*-sanoja esiintyy nominien abessiivissa ilmauksissa vuoden 1642 Raamatussa vain viisi. Ne kaikki esiintyvät partitiivissa ja *ilman*-preposition kanssa. Esimerkiksi *ilman kärsimistä* B1-Rom-e:0-644c48 ja *ilman*

² Nykysuomen mukaan muoto olisi abessiivi, vrt. *Raamattu* (part.) ja *Raamatuitta* (abess.). Vanhassa kirjasuomessa sanan *Raamattu* taivutus kuitenkin eroaa nykysuomesta. Esimerkiksi Index Agricolaisen (1980:494) mukaan Agricolalla esiintyy viisi *Ramatuita*-muotoa. Ne kaikki löytyvät Uudesta testamentista ja esiintyvät partitiivin asemassa. Tässä tutkimuksessa muoto on luokiteltu kaksitulkitaiseksi sen kolmitavuisen vartalon mukaan.

Jumalan armon tundemista B1-2Kor-3:00-663d. Kaksivartaloisten *veri-* ja *paimen-*sanojen kohdalla sen sijaan abessiivi näyttää olevan yleisempi kuin partitiivi nominien abessiivissa ilmauksissa. Tosin täytyy huomioida, että esiintymiä niillä on yhteensä vain 13, joten kokonaismäärä on pieni yleistettävyyttä ajatellen. *Veri-* ja *paimen-*sanoista 10 esiintyy abessiivissa, joista kuusi on *ilman-*preposition kanssa, kolme ilman prepositiota ja yksi *paitsi-*preposition kanssa. Kaikki kolme vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyvää prepositiotonta abessiivia esiintyvät siis kaksivartaloisissa sanoissa. Preposition jättäminen pois juuri kaksivartaloisten lekseemien kohdalla saattaa johtua siitä, että niissä partitiivin ja abessiivin erottaminen pelkän ulkoasun perusteella on helppoa, vrt. *verta* ja *vere(t)tä*. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyy muutama prepositioton variantti, sillä sen kääntäjistä yksikään ei edusta itämurteita (ks. luku 2.2), joille tyypillinen piirre prepositiotomuus on. Prepositioton variantti esiintyy lekseemissä *käsi* kerran, *käsitä* B1-Kol-2:11-676d, ja lekseemissä *veri* kahdesti, esim. *weretä* B1-Heb-9:7-696d. *Veri-* ja *paimen-*sanoista kolme esiintyy partitiivissa, joista yksi *paitsi-*preposition kanssa. Lekseemeillä *mies* ja *paimen* on molemmilla kaksi esiintymää. Molemmat esiintyvät sekä partitiivissa että abessiivissa ja lisäksi *mies* molempien prepositioiden kanssa. Esimerkiksi *ilman paimenda* B1-Mt-9:36-569d, *ilman paimeneta* B1-Mk-6:34-586b, *paidzi miestä* B1-1Kor-11:11-659a ja *ilman Wälimiehetä* B1-Gl-3:00-669d. Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella näyttäisi siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota, vaikka tässä aineistossa kaksivartaloiset *veri-* ja *paimen-*sanat näyttävät suosivan abessiivia.

Riippumatta siitä, osallistuvatko kaksitavuiset sanat astevaihteluun vai eivät, nominien abessiivissa ilmauksissa ne esiintyvät huomattavasti useammin abessiivissa kuin partitiivissa vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Astevaihteluun osallistumattomista *armo-*sanoista 51 on abessiivissa, jotka kaikki esiintyvät *ilman-*preposition kanssa, ja neljä partitiivissa, jotka yhtä lukuun ottamatta esiintyvät *ilman-*preposition kanssa. Yhteensä *armo-*sanoilla on siis 55 esiintymää. Esimerkkejä kaksitavuisista, astevaihteluun osallistumattomista lekseemeistä ovat *ilman sanata* B1-1Pt-3:00-687d, *ilman Isätä* B1-Heb-7:3-695b ja *ilman Ristiä* B1-Rom-e:0-644a26. Lekseemeittäin tarkasteltuna eniten esiintymiä on lekseemeillä *usko*, jolla niitä on 16, ja *armo*, jolla niitä on yhdeksän. Molemmat lekseemit esiintyvät vain abessiivissa ja *ilman-*preposition

kanssa, esim. *ilman armota* B1-Heb-10:28-697a ja *ilman uscota* B1-Mt-7:00-568c. Muilla lekseemeillä esiintymiä on 1–3. Lekseemi *vaimo* esiintyy kolme kertaa, joista kaksi on abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen ja yksi partitiivissa *paitsi*-preposition jälkeen, esim. *ilman waimoita* B1-Mt-14:21-573b ja *paidzi waimoa* B1-1Kor-11:11-659a. Lekseemi *viha* esiintyy kahdesti, *ilman salaista wiha* B1-Rom-e:0-644c48 ja *ilman wihata* B1-1Tim-2:8-681b. Esiintymistä toinen on siis partitiivissa ja toinen abessiivissa, molemmat *ilman*-preposition jälkeen. Näidenkin esimerkkien valossa näyttäisi siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota. Tosin lekseemin *viha* partitiivimuodon valinnan saattaa selittää adjektiiviattribuutti, sillä *-inen*-loppuiset lekseemit eivät näytä esiintyvän abessiivissa vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

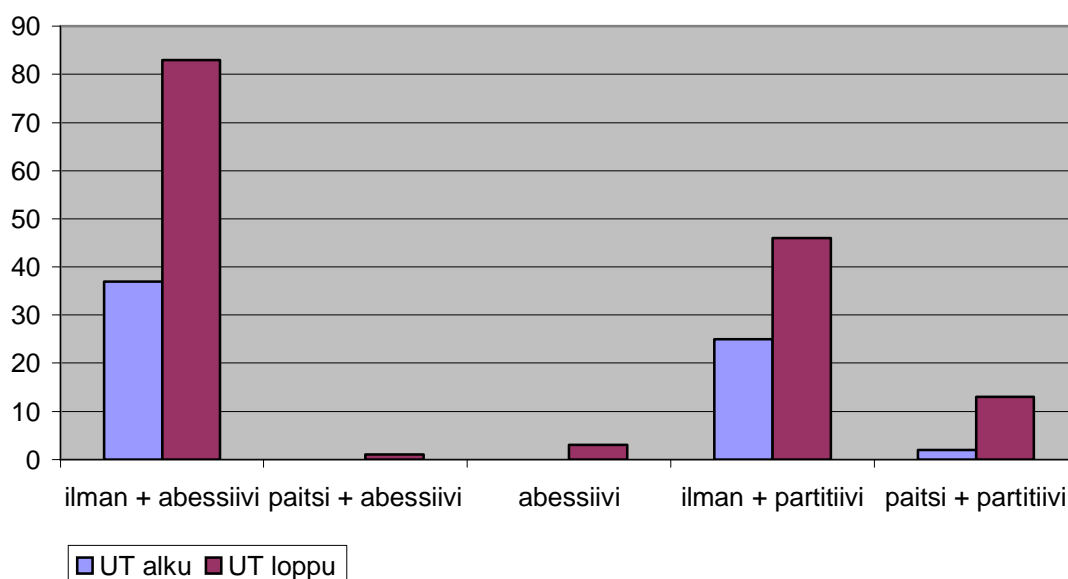
Nominien abessiivisissa ilmauksissa kaksitavuisilla, astevaihteluun osallistuvilla *laki*-sanoilla on 55 esiintymää, joista 52 on abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen. Esimerkiksi *ilman säkitä* B1-Lk-22:35-609c, *ilman wiata* B1-1Pt-3:4-687c ja *ilman suguta* B1-Heb-7:3-695b. Partitiivi esiintyy kolmessa ilmauksessa, joista yksi on *ilman*-preposition jälkeen ja kaksi *paitsi*-preposition jälkeen. Esimerkiksi *ilman syndi* B1-Rom-e:0-643r32 ja *paidzi oma hywä tahtoas* B1-1Tim-5:21-682b. Eniten esiintymiä on lekseemillä *laki*, jolla niitä on 20. Se esiintyy ainoastaan abessiivissa ja *ilman*-preposition jälkeen, esim. *ilman Laita* B1-Rom-2:12-646a. Lekseemillä *synti* on kuusi esiintymää, joista viisi on abessiivissa ja yksi partitiivissa *ilman*-preposition jälkeen, esim. *ilman synnitä* B1-Rom-e:0-643c71 ja jo edellä mainittu *ilman syndi* B1-Rom-e:0-643r32. Lekseemeillä *apu* ja *palkka* esiintymiä on molemmilla neljä, jotka kaikki ovat abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen, esim. *ilman awuta* B1-Rom-e:-644a48 ja *ilman palcata* B1-1Kor-9:00-658b. Myös lekseemillä *tahto* on neljä esiintymää. Se esiintyy sekä abessiivissa että partitiivissa ja molempien prepositioiden kanssa, esim. *ilman Jumalan tahdota* B1-Mt-8:00-569a ja *paidzi oma hywä tahtoas* B1-1Tim-5:00-682b. Abessiivissa se esiintyy kahdesti *ilman*-preposition jälkeen ja partitiivissa kahdesti *paitsi*-preposition jälkeen. Abessiivin ja partitiivin sisältävät ilmaukset ovat täsmälleen samat, siis sama ilmaus on toistettu kaksi kertaa, joten lekseemin *tahto* kohdalla ei voida yleistää, että se vaatisi abessiivin *ilman*-preposition jälkeen ja partitiivin *paitsi*-preposition jälkeen. Muilla kaksitavuisilla, astevaihteluun osallistuvilla lekseemeillä esiintymiä on 1–3. Kaksitavuiset, astevaihteluun osallistuvat lekseemit näyttävät siis

esiintyvän lähes poikkeuksetta abessiivissa ja *ilman*-preposition kanssa. Lekseemeittäin tarkasteltuna näyttää kuitenkin siltä, ettei tietty lekseemi vaadi tietty sijaa, sillä lekseemit *synti* ja *tahto* esiintyvät sekä partitiivissa että abessiivissa.

Neljä pronominia muodostavat oman pienen ryhmänsä vaillinaisen taivutusparadigmansa vuoksi. Kaikki vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyvät pronominit eivät tähän ryhmään kuulu, vaan täyden taivutusparadigman omaavat pronominit on luokiteltu vartalotyyppinsä mukaan *työ*- ja *ansio*-sanoiksi, esim. *ilman meitä* B1-Heb-11:40-698a, *veri*- ja *paimen*-sanoiksi, esim. *paidzi hänetä* B1-Ef-4:00-672d, tai *armo*-sanoiksi, esim. *ilman minuta* B1-Jh-15:5-621a. Vaillinaisen taivutusparadigman omaavat pronominit esiintyvät partitiivissa, joista kaksi on *ilman*-preposition jälkeen ja kaksi *paitsi*-preposition jälkeen. Esimerkkejä tällaisista pronomineista ovat *ilman sitä* B1-Jh-1:3-611c ja *paidzi joita* B1-Heb-12:14-698b.

Koska vuoden 1642 Raamatun Uusi testamentti pohjautuu Agricolan käännökseen, on luonnollista, että nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen Uuden testamentin alku- ja loppuosaan myötäilee Agricolan vastaavaa. Tosin täytyy muistaa, että käännöksen tarkastaminen alkutekstien suuntaan olisi voinut aiheuttaa myös eroja Agricolaan verrattuna. Kuten Agricolan aineistossa niin myös vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin aineistossa yhtenä variaatiota selittävänä tekijänä on se, esiintyykö nominien abessiivinen ilmaus sen alku- vai loppuosassa. Nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen sen alku- ja loppuosaan käy ilmi kaaviosta 10 seuraavalla sivulla.

KAAVIO 10. Nominien abessiivisten ilmausten distribuutio vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin alku- ja loppuosaan.

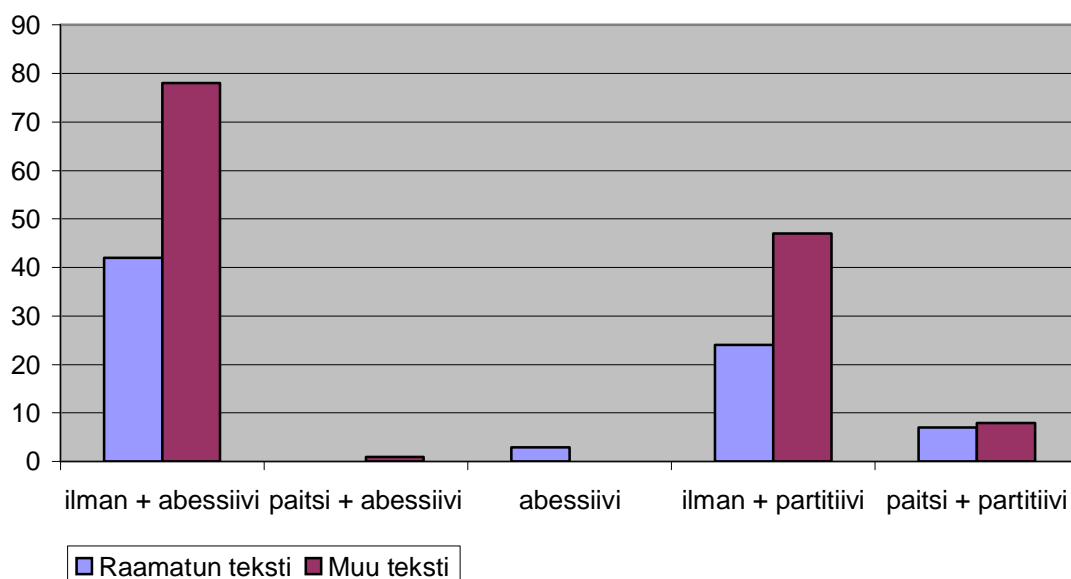
Vuoden 1642 Raamatun aineisto tukee tutkimushypoteesia siitä, että Uuden testamentin eri osissa esiintyy erilaisia variantteja, sillä sen alkuosassa esiintyy vain kolme nominien abessiivisten ilmausten varianteista. Kuten Agricolaalla niin myös vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin loppuosassa nominien abessiivisten ilmausten käyttö on yleisempää ja variaatio runsaampaa kuin sen alkuosassa. Sen alkuosassa nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 64 kertaa ja loppuosassa 146 kertaa eli vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin nominien abessiivisista ilmauksista 30 % esiintyy sen alkuosassa ja 70 % sen loppuosassa. Sivumäärään suhteutettuna tämä tarkoittaa sitä, että Uuden testamentin alkuosassa nominien abessiivinen ilmaus esiintyy hieman harvemmin kuin joka sivu, mutta loppuosassa nominien abessiivisiä ilmauksia esiintyy kaksi joka sivulla. Sivumäärään suhteutettu esiintyvyys ei ole vertailukelpoinen Agricolan Uuden testamentin kanssa, sillä vuoden 1642 Raamatun sivut ovat huomattavasti isokokoisempi kuin Agricolan Uuden testamentin sivut.

Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin alkuosassa nominien abessiivisten ilmausten viidestä mahdollisesta variantista esiintyy siis kolme. Ne esiintyvät kahta poikkeusta lukuun ottamatta *ilman*-preposition kanssa. *Ilman*-prepositiollinen variantti esiintyy Uuden testamentin alkuosassa 62 kertaa eli 97 %:ssa alkuosan nominien abessiivisista ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 37 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 25 esiintymää. Uuden testamentin alkuosassa abessiivi näyttää siis seuraavan

ilman-prepositiota hieman useammin kuin partitiivi, vaikka kovin suurta eroa näiden varianttien välillä ei ole. *Paitsi*-prepositiollinen variantti esiintyy 3 %:ssa vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin alkuosan nominien abessiivisista ilmauksista, kun variantilla *paitsi* + partitiivi on kaksi esiintymää. Uuden testamentin loppuosassa sen sijaan esiintyvät kaikki viisi nominien abessiivisten ilmausten varianttia. Siinä *ilman*-prepositiollisilla varianteilla on 129 esiintymää eli *ilman*-prepositiollinen variantti esiintyy 88 %:ssa loppuosan nominien abessiivisissä ilmauksissa. Variantilla *ilman* + abessiivi on 83 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 46 esiintymää. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin loppuosassa abessiivi näyttää siis olevan huomattavasti partitiivia yleisempi *ilman*-preposition jälkeen. *Paitsi*-prepositiollisia variantteja Uuden testamentin loppuosassa esiintyy 14 eli 10 %:ssa sen nominien abessiivista ilmauksista. Prosentuaalisesti tarkasteltuna *paitsi*-preposition käyttö on huomattavasti yleisempää Uuden testamentin loppuosassa kuin sen alkuosassa. Variantilla *paitsi* + partitiivi on siinä 13 esiintymää ja variantilla *paitsi* + abessiivi 1 esiintymä. Abessiivi ilman prepositiota esiintyy kolmesti eli 2 %:ssa Uuden testamentin loppuosan nominien abessiivisista ilmauksista.

Agricolan Uuden testamentin käännöksen vaikutus näkyy myös vuoden 1642 Raamatun nominien abessiivisten ilmausten jakautumisessa eri tekstilajeihin. Kuten Agricolan aineistossa niin myös vuoden 1642 Raamatun aineistossa tekstilaji on yksi variaatiota selittävä tekijä. Seuraavalla sivulla olevassa kaaviossa 11 on esitetty nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

KAAVIO 11. Nominien abessiivisten ilmausten distribuutio Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

Myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisten ilmausten käyttö on yleisempää muissa kuin Raamatun tekstissä, mikä Agricolan aineiston tavoin tukee esittämäni tutkimushypoteesia. Raamatun tekstissä nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 76 kertaa ja muissa teksteissä 134 kertaa eli 36 % nominien abessiivisista ilmauksista on Raamatun tekstissä ja 64 % muissa teksteissä. Raamatun tekstiin verrattuna muissa teksteissä nominien abessiivisten ilmausten käyttö on siis lähes kaksi kertaa yleisempää. Raamatun tekstissä viidestä mahdollisesta nominien abessiivisten ilmausten variantista esiintyy neljä. Niistä *ilman*-prepositiollisia on 66 eli 87 %. Variantilla *ilman* + abessiivi on Raamatun tekstissä 42 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 24 eli abessiivi on *ilman*-preposition jälkeen partitiivia yleisempi. Kahdella muulla variantilla on siinä vain joitakin esiintymiä. Variantti *paitsi* + partitiivi esiintyy Raamatun tekstissä 7 kertaa (9 % Raamatun tekstin abessiivisista ilmauksista) ja abessiivi ilman prepositiota 3 kertaa (4 % Raamatun tekstin abessiivisista ilmauksista).

Muissa teksteissä esiintyy myös neljä viidestä mahdollisesta nominien abessiivisten ilmausten variantista, mutta kun Raamatun tekstissä ei esiinny varianttia *paitsi* + abessiivi, niin muissa teksteissä ei puolestaan esiinny abessiivia ilman prepositiota. Myös muissa teksteissä *ilman*-prepositiolliset variantit ovat käytetyimpiä, mikä on ymmärret-

tävää, sillä muilla kuin *ilman*-prepositiollisilla varianteilla on ylipäätään vähän esiintymiä. *Ilman*-prepositiollisia variantteja vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin muissa teksteissä on 125 eli 93 % kaikista muiden tekstien nominien abessiivista ilmauksista. Variantilla *ilman* + abessiivi on 78 esiintymää ja variantilla *ilman* + partitiivi 47 esiintymää eli muissa teksteissä abessiivi on partitiivia huomattavasti yleisempi *ilman*-preposition jälkeen. *Paitsi*-prepositiollisia variantteja muissa teksteissä esiintyy yhdeksän eli 7 %:ssa muiden tekstien nominien abessiivisten ilmauksista. Variantilla *paitsi* + partitiivi on kahdeksan esiintymää ja variantilla *paitsi* + abessiivi yksi.

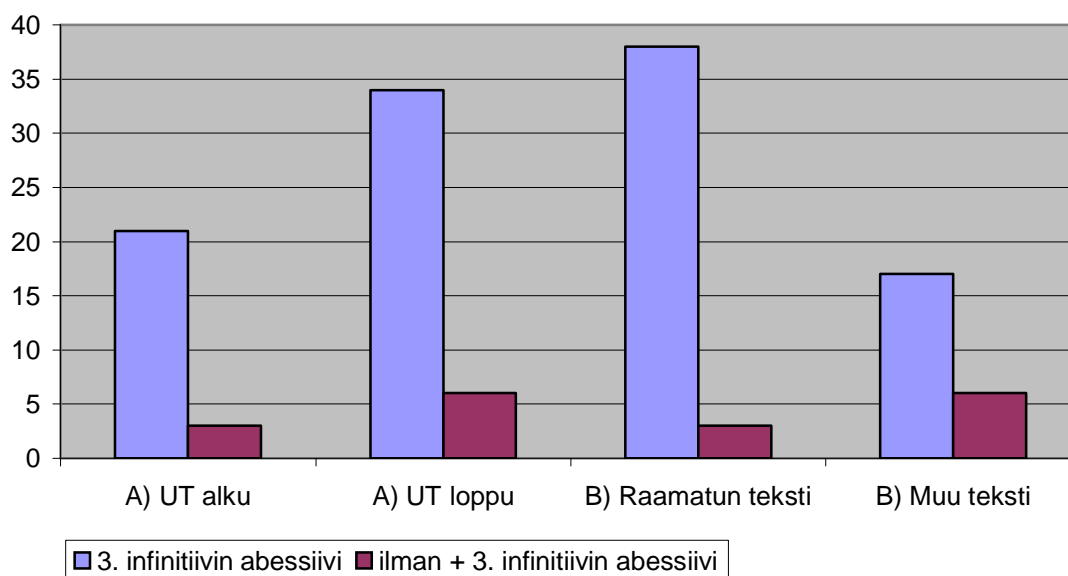
3.5.2 Infinitiiviabessiivien käyttö

Kuten Agricolan Uudessa testamentissa niin myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa infinitiiviabessiivien käyttö on huomattavasti vähäisempää kuin nominien abessiivisten ilmausten. Kun nominien abessiivisia ilmauksia vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyy 210, on siinä infinitiiviabessiiveja 64. Myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa infinitiiviabessiivit määrittävät lauseen pääverbiä. Vain kahdessa tapauksessa infinitiiviabessiivi voidaan tulkita partikkeliksi, *Sillä ilman epäilemät joca tämän Epistolan pitää hywin sydämesäns hänellä on caiken Wanhon Testamentin kirckaus ja woima* B1-Rom-e:0-645a12 ja *...nijn Jumala ilman epäilemät cuule hänen rucouxens...* B1-2Tim-1:00-683b. Pre- ja postpositiomaaisesti käytettyjä infinitiiviabessiiveja siinä ei esiinny lainkaan.

Lekseemeittäin tarkasteltuna infinitiiviabessiivi esiintyy 21 eri lekseemissä. 10 lekseemillä on vain yksi esiintymä, joten 54 infinitiiviabessiivin esiintymää jakautuu 11 eri lekseemin kesken. Lekseemillä *lakkaamatta* on 13 esiintymää, lekseemeillä *epäilemättä* ja *pelkäämättä* kahdeksan, lekseemillä *syömättä* viisi ja loppuilla 2–4 esiintymää. Lekseemit *epäilemättä*, *lakkaamatta*, *naimatta* ja *vaatimatta* esiintyvät sekä preposition kanssa että sitä ilman eli tietty lekseemi ei näytä vaativan tiettyä varianttia. 16 tapauksessa infinitiiviabessiivi määrittää *olla*-verbiä ja kaikissa näissä tapauksissa se esiintyy ilman prepositiota. Esimerkiksi *Mutta jos hän eria njn olcon naimata* B1-1Kor-7:11-656d ja *Jonga tyttärxi tekin tuletta / jos hywin teettä / ja pelkämät oletta* B1-1Pt-3:6-687c.

Myös infinitiiviabessiivien kohdalla niiden käytössä on havaittavissa eroja Uuden testamentin alku- ja loppuosan välillä sekä Raamatun tekstin ja muiden tekstien välillä vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Kaaviossa 12 on esitetty infinitiiviabessiivien varianttien jakautuminen A) Uuden testamentin alku- ja loppuosaan sekä B) Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

KAAVIO 12. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin infinitiiviabessiivien varianttien distribuutio A) Uuden testamentin alku- ja loppuosaan sekä B) Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin.

Vuoden 1642 Raamatussa infinitiiviabessiivin käyttö on yleisempää Uuden testamentin loppuosassa kuin sen alkuosassa. Loppuosassa infinitiiviabessiivi esiintyy 40 kertaa ja alkuosassa 24 kertaa eli esiintymistä 63 % on sen loppuosassa ja 37 % sen alkuosassa. Sekä prepositiollinen että prepositioton variantti esiintyvät molemmissa osissa, mutta prepositiollisen variantin käyttö on vähäistä niissä molemmissa, mikä on ymmärrettävää, koska prepositiollisella variantilla on ylipäätään vähän esiintymiä. Prosentuaalisesti tarkasteltuna prepositiollisen variantin käyttö on kuitenkin yleisempää Uuden testamentin alkuosassa. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin alkuosassa prepositiollinen variantti esiintyy 13 %:ssa alkuosan infinitiiviabessiiveista (3 esiintymää) ja prepositiollinen variantti 87 %:ssa alkuosan infinitiiviabessiiveista (21 esiintymää). Loppuosan vastaavat luvut ovat prepositiollinen variantti esiintyy 2 %:ssa loppu-

osan infinitiiviabessiiveista (6 esiintymää) ja prepositioton 98 %:ssa loppuosan infinitiiviabessiiveista (34 esiintymää).

Infinitiiviabessiivin käyttö näyttää kuuluvan myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nimenomaan Raamatun tekstiin, jossa sillä esiintymiä on 41 eli 64 % kaikista infinitiiviabessiivin esiintymistä. Raamatun tekstissä prepositioton variantti esiintyy 38 kertaa ja prepositiollinen kolme kertaa. Muissa teksteissä infinitiiviabessiivilla on 23 esiintymää eli 36 % kaikista infinitiiviabessiivin esiintymistä. Prepositioton variantti esiintyy niissä 17 kertaa ja prepositiollinen kuusi kertaa. Erityisesti Uuden testamentin alkuosassa infinitiiviabessiivi näyttää kuuluvan Raamatun tekstiin, sillä sen 24 esiintymästä vain neljä on muissa kuin Raamatun tekstissä. Uuden testamentin loppuosassa sen sijaan varianttien jakautuminen eri tekstilajeihin on melko tasaista, sillä loppuosan infinitiiviabessiivin esiintymistä 21 on Raamatun tekstissä ja 19 muissa teksteissä. Infinitiiviabessiivien käyttö näyttää siis lisääntyvän Uuden testamentin loppua kohden nimenomaan muissa kuin Raamatun tekstissä. Lisäksi Uuden testamentin loppuosassa prepositiollinen variantti näyttää kuuluvan muihin kuin Raamatun tekstiin, sillä loppuosan kuudesta prepositiollisesta variantista vain yksi esiintyy Raamatun tekstissä.

4 Abessiivisten ilmausten käytön muuttuminen

Abessiivisten ilmausten käyttö lisääntyy hieman kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana. Kun nominien abessiivisia ilmauksia ja infinitiiviabessiiveja Agricolan Uudessa testamentissa on yhteensä 261 (201 nominien abessiivista ilmausta ja 60 infinitiiviabessiivia), niin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa niitä on 274 (210 nominien abessiivista ilmausta ja 64 infinitiiviabessiivia) eli abessiivisten ilmausten käyttö lisääntyy 5 %. Osin lisääntyminen selittyy sillä, että nominien abessiivisia ilmauksia ja infinitiiviabessiiveja on vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa kohdissa, joita Agricolan Uudessa testamentissa ei ole. Tällaisia kohtia ovat Agricolalta kokonaan puuttuvat summaariot sekä osa reuna- ja jälkiselityksistä, joita vuoden 1642 Raamattuun on lisätty. Toisaalta kaikkia Agricolan Uudessa testamentissa esiintyviä kohtia ei ole vuoden 1642 Raamatussa. Muun muassa monia Agricolan esipuheita on lyhennetty sekä reuna- ja jälkiselityksiä jätetty kokonaan pois. Toisin kuin tutkimushypoteesissani oletin varianttien määrä ei sen sijaan vähene. Molemmista teksteissä nominien abessiivisilla ilmauksilla esiintyy viisi eri varianttia ja infinitiiviabessiiveilla kaksi. Ainoa muutos on se, että Agricolan käyttämä *paitsi* + genetiivi jää pois ja tilalle tulee abessiivi ilman prepositiota. Seuraavassa tarkastelen yksityiskohtaisesti, miten nominien abessiivisten ilmausten ja infinitiiviabessiivien käyttö muuttuu Agricolan Uudesta testamentista vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin.

Tässä luvussa esitetty vertailu perustuu liitteiden 1 ja 2 taulukoihin. Liitteessä 1 on taulukoitu Agricolan Uuden testamentin (liite 1a) ja vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin (liite 1b) nominien abessiivisten ilmausten eri varianttien esiintymät. Eri varianttien esiintymät on jaettu Uuden testamentin alku- ja loppuosaan sekä Raamatun tekstiin ja muihin teksteihin. Lisäksi siitä käy ilmi, säilyykö ilmaus muuttumattomana vai muuttuuko se ja jos muuttuu, niin miten, kun verrataan Agricolan Uutta testamenttia vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin. Infinitiiviabessiivit on taulukoitu samoin perustein liitteessä 2. Liitteessä 2a on esitetty Agricolan infinitiiviabessiivit ja liitteessä 2b vuoden 1642 Raamatun infinitiiviabessiivit.

4.1 Nominien abessiivisten ilmausten käytön muuttuminen

Nominien abessiivisten ilmausten määrä lisääntyy Agricolan Uudesta testamentista vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin 4,5 %. Lisäys selittyy sillä, että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 62 kohdassa, jotka puuttuvat Agricolan Uudesta testamentista. Nämä puuttuvat kohdat ovat pääasiassa summaarioissa ja jälkiselityksissä, mutta myös esipuheissa ja reunaselityksissä. Poistoja sen sijaan on vähemmän. Agricolan Uudessa testamentissa nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 43 kohdassa, joita ei ole lainkaan vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Nämä poistetut kohdat sijaitsevat pääasiassa Uuden testamentin ja Apostolien tekojen esipuheissa, mutta myös joissakin reuna- ja jälkiselityksissä. Yhtä tapausta lukuun ottamatta kaikki poistot ja lisäykset ovat muissa teksteissä. Ainoa Raamatun tekstissä esiintyvä lisäys on kohdassa, jossa Agricolan yksi adjektiivi on korvattu kahdella rinnasteisella nominien abessiivisellä ilmauksella, *Domitzematoinda* A-II-376-[Ap22:25] > *ilman oikeudeta ja duomiota* B1-Ap-22:25-638d. Tämä tukee ajatusta siitä, että muissa teksteissä kääntäjällä on enemmän vapautta puhua omalla äänellään ja valita, mitä kääntää, kun taas Raamatun teksteissä kääntäjä on sidottu alkutekstiin. Edellä esitetty eroaa Kiurun (1993b) tekemästä havainnosta, jonka mukaan vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa on Agricolaan verrattuna enemmän poistoja kuin lisäyksiä. Ero johtuu siitä, että Kiuru on tutkinut vain evankeliumitekstejä. Agricolaan verrattuna vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa poistetuista kohdista suurin osa (34) on sen alkuosassa eli evankeliumeissa ja Apostolien teoissa. Sen sijaan lisäyksistä runsas puolet eli 38 on Uuden testamentin loppuosassa.

Esiintymien määrän muuttumiseen vaikuttaa lisäksi se, että Agricolan käyttämä muu ilmaus tai infinitiiviabessiivi on voitu korvata vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisellä ilmauksella. Sama muutos tapahtuu myös toisinpäin eli Agricolan käyttämä nominien abessiivinen ilmaus on voinut muuttua vuoden 1642 Raamatussa muuksi ilmaukseksi tai infinitiiviabessiiviksi. 11 tapauksessa Agricolalla esiintyvä nominien abessiivinen ilmaus on korvattu jollakin muulla ilmauksella vuoden 1642 Raamatussa. Muutoksista seitsemän on Raamatun tekstissä ja neljä muissa teksteissä. Esimerkiksi *ilman Wilpite* A-II-446-[Rom-12:9] > *wilpitöin* B1-Rom-12:9-651c ja *ilman cacta eli colme todhistusta* A-II-582-[1Tim-5:19] > *vaan cahden eli colmen*

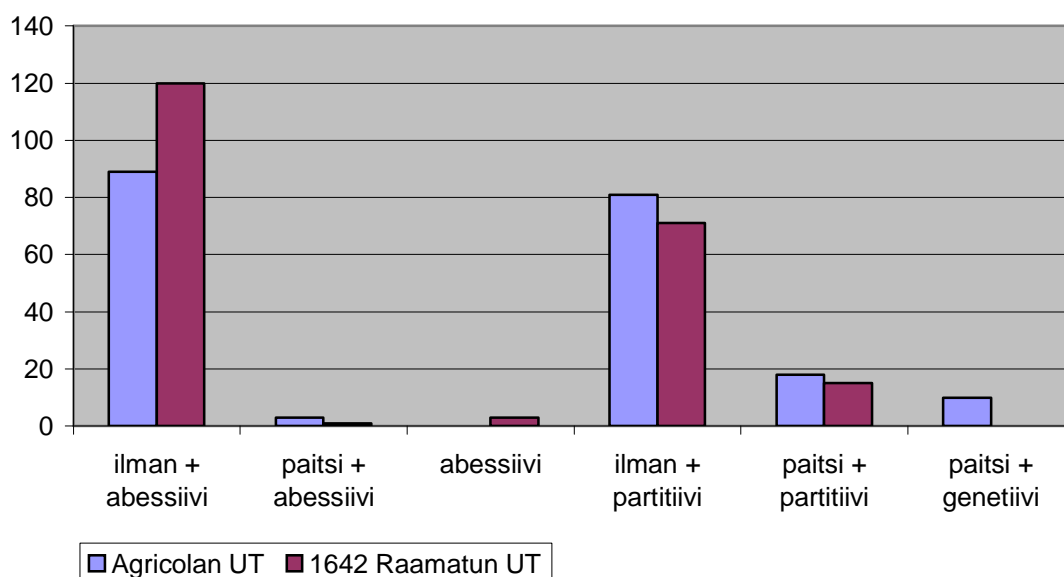
todixtuxen kautta B1-1Tim-5:19-682b. Vastaavasti viidessä tapauksessa, joista kolme on Raamatun tekstissä ja kaksi muissa teksteissä, Agricolan muu ilmaus on korvattu nominien abessiivisellä ilmauksella. Esimerkiksi *lambat, joilla ei ole Paimenda* A-II-046-[Mt-9:36] > *lambat ilman paimenda* B1-Mt-9:36-569d. Kolmessa tapauksessa, joista yksi on Raamatun tekstissä ja kaksi muussa tekstissä, Agricolan infinitiivi-abessiivi on muuttunut vuoden 1642 Raamatussa nominiksi, esim. ...*pite hyue Eleme ilman lain watimata* A-II-411-[Rom-e] > ...*elä hywin ja cunnialisest / wapana ilman Lain vaatimista* B1-Mt-26:00-581b. Kahdessa tapauksessa, molemmat Raamatun tekstissä, Agricolan käyttämä nomini muuttuu vuoden 1642 Raamatussa infinitiiviabessiiviksi, esim. *ilman cartamista* A-II-668-[Jud-1:12] > *pelkämät* B1-Jud-1:12-701c.

Agricolan Uuden testamentin nominien abessiivisista ilmauksista 145 on siis sel- laista, jotka esiintyvät myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Näistä 106 säilyy täysin muuttumattomana. Lisäksi kahdeksassa tapauksessa Agricolan käyttämä prepositio ja sijamuoto säilyvät, mutta ilmauksessa käytetty lekseemi muuttuu, esim. *ilman caikinaist ureutta* A-II-077-[Mt-19:00] > *ilman caickinaista rieuttautta* B1-Mt-19:00-576a ja *paidzi caiki Töite* A-II-408-[Rom-e] > *paidzi yhtäkän työtä* B1-Rom-e:0-644a18. Lopuissa säilyneissä nominien abessiivisissä ilmauksissa muuttuu sijamuoto, prepositio tai molemmat. Esimerkiksi *ilman Laupiutta* A-II-647-[Heb-10:28] > *ilman armota* B1-Heb-10:28-697a ja *paidzi kerssimisen* A-II-414-[Rom-e] > *ilman kärsimistä* B1-Rom-e:0-644a26.

Kun huomioidaan kaikki muutokset (ilmauksessa käytetyn lekseemin muuttuminen, käytetyn variantin muuttuminen ja nominien abessiivisen ilmauksen muuttuminen infinitiiviabessiiviksi tai muuksi ilmaukseksi), vuoden 1642 Raamatussa muutoksia ta- pahtuu lähes yhtä paljon molemmissa tekstilajeissa Agricolaan verrattuna. Raamatun tekstissä niitä on yhteensä 29 ja muissa teksteissä 31. Sen sijaan Uuden testamentin loppuosassa näyttää olleen enemmän korjattavaa kuin sen alkuosassa. Muutoksista ni- mittäin 43 on sen loppuosassa ja vain 17 alkuosassa. Tutkimushypoteesissani oletin, että Raamatun tekstissä abessiiviset ilmaukset esiintyvät samoissa kohdin, vaikka käytetty variantti saattaa muuttua. Pääosin tämä pitää paikkaansa, sillä vain seitsemässä tapauk- sessa Agricolan Raamatun tekstissä käyttämä nominien abessiivinen ilmaus muuttuu muuksi ilmaukseksi ja kolmessa tapauksessa Agricolan Raamatun tekstissä käyttämä muu ilmaus muuttuu nominien abessiiviseksi ilmaukseksi vuoden 1642 Raamatussa.

Nominien abessiiviset ilmaukset esiintyvät siis Raamatun tekstissä yhteensä 10 tapauksessa eri kohdissa. Vastaavasti muissa teksteissä Agricolan käyttämä nominien abessiivinen ilmaus muuttuu muuksi ilmaukseksi neljä kertaa ja Agricolan käyttämä muu ilmaus nominien abessiiviseksi ilmaukseksi kahdesti. Muissa teksteissä nominien abessiivinen ilmaus esiintyy eri kohdassa siis kuudessa tapauksessa. Raamatun tekstissä korjaukset näyttävät olleen hieman tärkeämpiä, vaikka ero onkin pieni.

KAAVIO 13. Nominien abessiivisten ilmausten eri varianttien esiintymät Agricolan Uudessa testamentissa ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

Kaaviossa 13 on esitetty nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen eri variantteihin Agricolan Uudessa testamentissa ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Toisin kuin tutkimushypoteesissani oletin ei abessiivisten ilmausten käyttö näytä yhtenäistyvän kirjallisen suomen ensimmäisen vuosisadan aikana. Yksi variantti, *paitsi* + genetiivi, kyllä katoaa, mutta toinen, prepositioton abessiivi, tulee tilalle eli molemmissa teksteissä nominien abessiivisilla ilmauksilla on viisi eri varianttia. Molemmissa teoksissa käytetyimmät variantit ovat *ilman* + abessiivi ja *ilman* + partitiivi, mutta tämä selittyy sillä, että muilla varianteilla on ylipäätään niin vähän esiintymiä. Agricolan Uuden testamentin nominien abessiivista ilmauksista 170 eli 85 % on *ilman*-prepositiollisia ja vastaavasti vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin nominien abessiivista ilmauksista *ilman*-prepositiollisia on 191 eli 91 %. Sen lisäksi, että *ilman*-prepositiollisten varianttien määrä lisääntyy, tapahtuu varianttien välisissä suhteissa muutoksia Agricolasta vuoden 1642 Raamattuun.

Tarkasteltaessa nominien abessiivisten ilmausten varianttien sijamuotoja Agricolan Uudesta testamentissa ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa ilmenee, että abessiivin käyttö lisääntyy 35 % (Agricolalla 92 abessiivia ja vuoden 1642 Raamatussa 124) ja partitiivin käyttö vähenee 13 % (Agricolalla 99 partitiivia ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa 86). Muutos näkyy etenkin käytetyimpien varianttien *ilman* + abessiivi ja *ilman* + partitiivi käytössä, joista edellisen käyttö lisääntyy ja jälkimmäisen vähenee. Tämä johtuu siitä, että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa sekä astevaihteluun osallistuvat että siihen osallistumattomat kaksitavuiset lekseemit eli *armo-* ja *laki-* sanat esiintyvät Agricolaa säännönmukaisemmin abessiivissa. Kun Agricolan 46 *armo-* sanasta 32 esiintyy abessiivissa, niin vastaavasti vuoden 1642 Raamatun 55 *armo-* sanasta 51 esiintyy abessiivissa. *Laki-* sanojen vastaavat luvut ovat Agricolalla 53 esiintymää, joista abessiivissa on 42, ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa 55 esiintymää, joista 52 on abessiivissa. Esimerkkejä astevaihteluun osallistumattomien ja siihen osallistuvien, kaksitavuisten lekseemien muuttumisesta partitiivista abessiiviksi ovat *ilman Jumalan Kesky* A-II-040-[Mt-7:00] > *ilman Jumalan käskyt* B1-Mt-7:00-568c, *ilman apu* A-II-410-[Rom-e] > *ilman awuta* B1-Rom:e:0-644a48, *ilman waara* A-II-458-[1Kor-e] > *ilman waarata* B1-1Kor-e:-653c49 ja *ilman Eitiä* A-II-640-[Heb-7:3] > *ilman äititä* B1-Heb-7:3-695b. Näissä tapauksissa Agricolan käyttämä heikkoasteinen partitiivin päätte on siis korvattu abessiivilla. Päinvastoin muutosta ei tapahdu eli Agricolan kaksitavuisissa sanoissa käyttämä abessiivi ei kertaakaan muutu partitiiviksi.

Muiden ryhmien lekseemien kohdalla sijamuotojen välillä ei juuri muutoksia tapahdu Agricolasta vuoden 1642 Raamattuun. Kahteen vokaaliin loppuvat *työ-* ja *ansio-* sanat sekä kolmitavuiset *Jumala-* sanat ovat molemmissa teksteissä pääsääntöisesti kaksitulkintaisia, joten ne on tulkittu partitiiveiksi, eikä niiden käytössä näin ollen näytä tapahtuvan muutosta. Vaikka *-Us-* loppuiset lekseemit eli *rakkaus-* sanat esiintyvät molemmissa teksteissä pääsääntöisesti partitiivissa, on kolme Agricolan tällaisissa lekseemissä käyttämää partitiivia muuttunut vuoden 1642 Raamatussa abessiiviksi. Esimerkiksi *ilman todhistusta* A-II-353-[Ap-14:17] > *ilman todistuxeta* B1-Ap-14:17-633b ja *ilman Sydeme' puctautta* A-II-529-reun1 > *ilman sydämen puhtaudeta* B1-Gl-5:00-670c. Muutos tapahtuu vain kerran toisin päin ja silloin myös ilmauksessa käytetty lekseemikin muuttuu *ilman aluxeta* A-II-[Lk-6:49] > *ilman perustusta* B1-Lk-6:49-598b.

-inen-loppuisissa lekseemeissä eli *tunteminen*-sanoissa Agricolalla esiintyi yksi abessiivi ja yksi genetiivi. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa *-inen*-loppuiset lekseemit esiintyvät vain partitiivissa. Agricolan abessiivi on säilynyt abessiivina myös vuoden 1642 Raamatussa, mutta ilmauksen pääsana on vaihtunut, *ilman Jumalan tundemiseta* A-II-446-reun1 > *ilman Jumalan tunnota* B1-Rom-12:00-651d. Agricolan genetiivi puolestaan on muuttunut partitiiviksi ja myös ilmauksen prepositio vaihtunut, *paitzi kerssimisen* A-II-414-[Rom-e] > *ilman kärsimistä* B1-Rom-e:0-644c48. *Tunteminen*-sanoilla on kuitenkin molemmissa teksteissä niin vähän esiintymiä, ettei niiden käytön muuttumisesta voida tehdä yleistyksiä. Myös muiden kaksivartaloisten *veri-* ja *paimen*-sanojen käyttö säilyy muuttumattomana. Molemmissa teksteissä ne esiintyvät yleisimmin abessiivissa, kun abessiivissa ne esiintyvät Agricolalla 11 kertaa ja vuoden 1642 Raamatussa 12. Vastaavasti partitiivissa ne esiintyvät Agricolalla neljässä tapauksessa ja vuoden 1642 Raamatussa kolmessa tapauksessa. *Veri-* ja *paimen*-sanojen kohdalla Agricolan käyttämät muodot säilyvät samoina vuoden 1642 Raamatussa tai ne esiintyvät kohdissa, joita ei siinä ole. Kolmea tapausta lukuun ottamatta myös Agricolan käyttämä prepositio säilyy. Esimerkiksi *ilman tete Siemende* A-II-005-[UT-e] > *ilman tätä Siemendä* B1-UTe-e:0-564a30, *ilman Paimeneta* A-II-127-[Mk-6:34] > *ilman paimeneta* B1-Mk-6:34-586b ja *paitzi Mieste* A-II-479-[1Kor-11:11] > *paidzi miestä* B1-1Kor-11:11-659a. Kolmessa muuttuvassa tapauksessa vuoden 1642 Raamatussa prepositio jää pois, esim. *ilman werete* A-II-645-[Heb-9:18] > *weretä* B1-Heb-9:18-696b.

Molemmissa teoksissa on runsaasti esimerkkejä siitä, ettei tietty lekseemi vaadi tiettyä sijaa tai prepositiota. Agricolalla ainoastaan *usko* säilyy vaihtelemattomana. Se esiintyy vain abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa vaihtelemattomana esiintyvät *usko*, *armo* ja *laki*, jotka myös esiintyvät ainoastaan abessiivissa *ilman*-preposition jälkeen. *Usko*, *armo* ja *laki* kuuluvat keskeiseen uskonnolliseen sanastoon ja niillä on molemmissa teksteissä paljon esiintymiä. Ilmeisesti tästä syystä ne on helppo pitää vaihtelemattomina, vuoden 1642 Raamatussa mahdollisesti tietoisien kielenohjailun seurauksena vielä paremmin kuin Agricola siinä onnistui. Keskeiseen uskonnolliseen sanastoon kuuluvat myös *ansio* ja *työ*, joilla on runsaasti esiintymiä molemmissa teksteissä. Esiintymien määrästä huolimatta ne eivät kuitenkaan säily vaihtelemattomina kummassakaan teoksessa. Syynä saattaa olla lek-

seemeistä *usko*, *armo* ja *laki* poikkeava vartalon muoto, jolloin abessiivi ja partitiivi eivät kirjoitettuna eroa toisistaan eli on epäselvää, missä tapauksessa on käytetty abessiivia ja missä partitiivia. Merkityksen kannalta sillä ei kuitenkaan ole merkitystä, koska se säilyy muuttumattomana. Abessiivin ja partitiivin valinnan epäselvyys saattaa heijastua myös preposition valintaan, sillä niiden kohdalla prepositiokaan ei säily vaihtelemattomana.

Paitsi-preposition käyttö vähenee 48 % vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa verrattuna Agricolan Uuteen testamenttiin (Agricolalla 31 *paitsi*-prepositiollista ilmausta ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa 16). Osin tämä johtuu siitä, että variantti *paitsi* + genetiivi ei esiinny enää vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Agricolan käyttämä *paitsi* + genetiivi muuttuu vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa varianteiksi *paitsi* + partitiivi, *ilman* + partitiivi ja *ilman* + abessiivi. Esimerkiksi *paitzi Armon A-II-406-[Rom-e]* > *ilman Armota B1-Rom-e:0-643c61* ja *paitzi heiden ansionsa* > *paidzi heidän ansiotans*. Muiden *paitsi*-prepositiollisten varianttien käyttö vähenee hieman. Kun Agricolalla *paitsi* + partitiivi esiintyy 18 kertaa, niin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa se esiintyy 15 kertaa. *Paitsi* + abessiivi puolestaan esiintyy Agricolalla kolme kertaa. Vuoden 1642 Raamatun ainoa *paitsi* + abessiivi on samassa kohdassa kuin Agricolalla, *paitzi henete A-II-539-reun1* > *paidzi hänetä B1-Ef-4:00-672d*. Kaksi muuta Agricolan käyttämää *paitsi* + abessiivi -varianttia ovat kohdissa, joita vuoden 1642 Raamatussa ei ole. Lisäksi *paitsi*-preposition käytön vähenemistä selittää se, että Agricolan *paitsi*-prepositiollinen nominien abessiivinen ilmaus esiintyy 14 kertaa kohdissa, joita vuoden 1642 Raamatussa ei ole.

Agricolan *paitsi*-prepositiollisista nominien abessiivisista ilmauksista viisi esiintyy Raamatun tekstissä ja ne kaikki säilyvät *paitsi*-prepositiollisina myös vuoden 1642 Raamatussa, esim. *paitzi waimoa A-II-479-[1Kor-11:11]* > *paidzi waimoa B1-1Kor-11:11-659a*. Vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin Raamatun tekstissä esiintyy yksi *paitsi*-prepositiollinen nominien abessiivinen ilmaus, joka Agricolalla on *ilman*-prepositiollinen, mutta tässä tapauksessa myös ilmauksen pääsana muuttuu, *ilman oma hyuelwlo A-II-[1Tim-5:21]* > *paidzi oma hyvä tahtoas B1-1Tim-5:21-682b*. Muissa teksteissä Agricolan käyttämä *paitsi*-prepositiollinen variantti säilyy muuttumattomana kerran ja muuttuu muuksi variantiksi tai muuksi ilmaukseksi neljästi. Agricolan *paitsi*-prepositiolliset variantit näyttävät siis pitävän paikkansa nimenomaan Raamatun teks-

tissä. Muista tapauksista poiketen vaikuttaisi siis siltä, että *paitsi*-preposition kohdalla Agricolalla käyttämällä kielellä olisi suurempi vaikutus kuin alkukielillä. *Paitsi*-preposition käyttö nominien abessiivisissa ilmauksissa ei kuitenkaan näytä olleen pelkästään Agricolan kielen vaikutusta, sillä sitä on käytetty vuoden 1642 Raamatussa kerran kohdassa, jota Agricolalla ei ole, *paidzi rackautta* B1-1Kor-13:0-660a, ja kerran Agricolan käyttämä muu ilmaus muuttuu vuoden 1642 Raamatussa *paitsi*-prepositiolliseksi, *ylitze caiki neite* A-II-218-[Lk-16:26] > *paidzi caickia näitä* B1-Lk-16:26-606a. Tämän perusteella näyttäisi siltä, että *paitsi*-preposition käyttö nominien abessiivisissa ilmauksissa on kuulunut myös vuoden 1642 Raamatun käännöskomitean jäsenten kieleen.

4.2 Infinitiiviabessiivien käytön muuttuminen

Infinitiiviabessiivien käytössä ei suurta muutosta tapahdu Agricolan Uudesta testamentista vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin. Kun Agricolalla infinitiiviabessiiveilla on 60 esiintymää, niin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa niitä on 64 eli infinitiiviabessiivin käyttö lisääntyy 7 %. Prosentuaalisesti niiden käyttö näyttää lisääntyvän enemmän kuin mitä se todellisuudessa lisääntyy, sillä absoluuttisesti vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa on vain 4 esiintymää enemmän kuin Agricolan Uudessa testamentissa. Määrän lisääntyminen selittyy osin sillä, että vuoden 1642 Raamatussa on infinitiiviabessiivi 11 sellaisessa kohdassa, jota Agricolalla ei ole eli summaarioissa sekä reuna- ja jälkiselityksissä. Agricolalla puolestaan on infinitiiviabessiivi vain kolmessa sellaisessa kohdassa, jotka on vuoden 1642 Raamatusta jätetty pois. Lisäksi esiintymien määrän eroa selittää se, Agricolan infinitiiviabessiivit saattavat muuttua muuksi ilmaukseksi ja päinvastoin.

Suurin muutos infinitiiviabessiivien käytössä on se, että *ilman*-preposition käyttö vähenee huomattavasti. Kun Agricolalla prepositio esiintyy 22 tapauksessa eli 37 %:ssa kaikista infinitiiviabessiivin esiintymistä, niin vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa prepositiota käytetään enää yhdeksässä tapauksessa eli 14 %:ssa infinitiiviabessiivien esiintymistä. Agricolan käyttämistä prepositiollisista infinitiiviabessiiveista säilyy ainoastaan kuusi muuttumattomana vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Säilyneet prepositiolliset variantit jakaantuvat tasan Uuden testamentin alku- ja

loppuosan sekä Raamatun tekstin ja muiden tekstien kesken. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa muut kolme prepositiollista varianttia esiintyvät kohdissa, joita Agricolalla ei ole. Ne kaikki ovat Uuden testamentin loppuosassa ja muissa kuin Raamatun tekstissä. Kertaakaan Agricolan käyttämä prepositioton infinitiiviabessiivi ei saa prepositiota vuoden 1642 Raamatussa.

Agricolan infinitiiviabessiivin esiintymistä 35 säilyy muuttumattomana vuoden 1642 Raamatussa. Erityisesti prepositiottomat infinitiivinabessiivit säilyvät samoina, sillä Agricolan 30 prepositiottomasta infinitiiviabessiivista 24 säilyy muuttumattomana vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Kahdessa tapauksessa Agricolan käyttämä variantti säilyy muuttumattomana, mutta ilmauksen pääsana vaihtuu, *ilman paican märe panemat* A-II-093-[Mt-24:00] > *ilman paican määrämätä* B1-Mt-24:00-579c ja *waroimata* A-II-546-[Fil-1:14] > *pelkämät* B1-Fil-1:14-674a. Yhdeksässä tapauksessa Agricolan käyttämä prepositio jää pois vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa, esim. *ilman pelkemet* A-II-165-[Lk-1:74] > *pelkämät* B1-Lk-1:74-594c ja *ilman lackamat* A-II-419-[Rom-1:9] > *lackamat* B1-Rom-1:9-645b. Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi voi muuttua myös nominien abessiiviseksi ilmaukseksi tai kokonaan muuksi ilmaukseksi vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Kahdessa tapauksessa se on muuttunut nominien abessiiviseksi ilmaukseksi, *ilma' Lain vaatimat* A-II-400-[Rom-e] > *ilman Lain vaatimista* B1-Rom-e:0-643a47 ja *ilman Lain auttamata* A-II-425-[Rom-3:21] > *ilman Lain awuta* B1-Rom-3:21-646d. Kolme Agricolan käyttämää infinitiiviabessiivista on korvattu adjektiivilla. Esimerkiksi *ilman ymberileickamata* A-II-332-[Ap7:51] > *ymbärinsleickamattomat* B1-Ap-7:51-629a ja *näkymäte* A-II-502-[2Kor-4:18] > *näkymättömät* B1-2kor-4:18-664b. Yhdeksässä tapauksessa Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi on muuttunut kokonaan muuksi ilmaukseksi. Esimerkiksi *Senteden armat Miehet olcat pelkemet* A-II-389-[Ap-27-25] > *Sentähden miehet älkät peljätkö* B1-Ap-27:25-641c ja *Sille eipe meille ole se tietemätä mite hene' mielesens on* A-II-498-[2Kor-2:11] > *sillä eipä meildä ole salattu mitä hänen mielesäns on* B1-2Kor-2:11-663b.

Infinitiiviabessiivien käyttöä voidaan tarkastella myös toisinpäin. Agricolalta puuttuvien kohtien lisäksi yhteen jakeeseen on lisätty infinitiiviabessiivin vuoden 1642 Raamatussa. Kun Agricola sanoo *Mutta Pietari quitengi colkutti* A-II-346-[Ap-12:16], on vuoden 1642 Raamatussa lauseeseen lisätty 3. infinitiivin abessiivi *Mutta Pietari*

colcutti lackamat B1-Ap-12:16-632a. Kaksi Agricolan käyttämää nominien abessiivista ilmausta on vuoden 1642 Raamatussa muuttunut infinitiiviabessiiviksi. Esimerkiksi *Olcatta Wieroinhohoiat keskenen ilman napistuxia* A-II-605-[1Pt-2:19] > *Olcat wierasten holhojat keskenän napisemata* B1-1Pt-4:9-688a. Neljässä tapauksessa Agricolan muu ilmaus on korvattu infinitiiviabessiivilla. Esimerkiksi *Ja en mine tahdo heite tyköeni paastuten poislaske* A-II-066-[Mt-15:32] > *ja en minä tahdo heitä tyköäni syömätä poislaske* B1-Mt-15:32-573d.

Kuten nominien abessiiviset ilmaukset niin myös infinitiiviabessiivit näyttävät tutkimushypoteesini mukaisesti esiintyvän Raamatun tekstissä pääsääntöisesti samoissa kohdin. Agricolan 43 Raamatun tekstissä esiintyvistä nominien abessiivisistä ilmauksista 35 esiintyy samassa kohdassa myös vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa joko muuttumattomana tai niin, että ilmauksessa käytetty lekseemi tai variantti muuttuu. Kuitenkin esiintymien määrään suhteutettuna Raamatun tekstissä Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi muuttuu muuksi ilmaukseksi tai Agricolan käyttämä muu ilmaus muuttuu infinitiiviabessiiviksi vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa useammin kuin vastaavat muutokset tapahtuvat nominien abessiivisten ilmausten kohdalla. Kun Raamatun tekstissä nominien abessiivinen ilmaus muuttuu muuksi ilmaukseksi tai muu ilmaus nominien abessiiviseksi ilmaukseksi yhteensä 10 kertaa, vastaavia muutoksia Raamatun tekstissä infinitiiviabessiivien kohdalla tapahtuu yhteensä kahdeksan. Muissa teksteissä kolmea kohtaa on korjattu muuttamalla Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi muuksi ilmaukseksi tai Agricolan käyttämä muu ilmaus infinitiiviabessiiviksi. Infinitiiviabessiivien kohdalla suurempi muutostarve saattaa johtua siitä, että infinitiiviabessiivien käyttö ei näytä olleen kovin vakiintunutta. Ensinnäkään niillä ei ole kovin paljon esiintymiä ja toiseksi niiden käyttö ei vaikuta kahdessa ensimmäisessä suomenkielisessä testamentissa kovin produktiiviselta, sillä suurin osa niiden esiintymistä jakautuu muutaman eri lekseemin kesken. Sen sijaan kun nominien abessiivisten ilmausten muutokset sijoittuivat suurelta osin Uuden testamentin loppuosaan, niin infinitiiviabessiivien korjaukset jakautuvat tasaisemmin koko Uuteen testamenttiin.

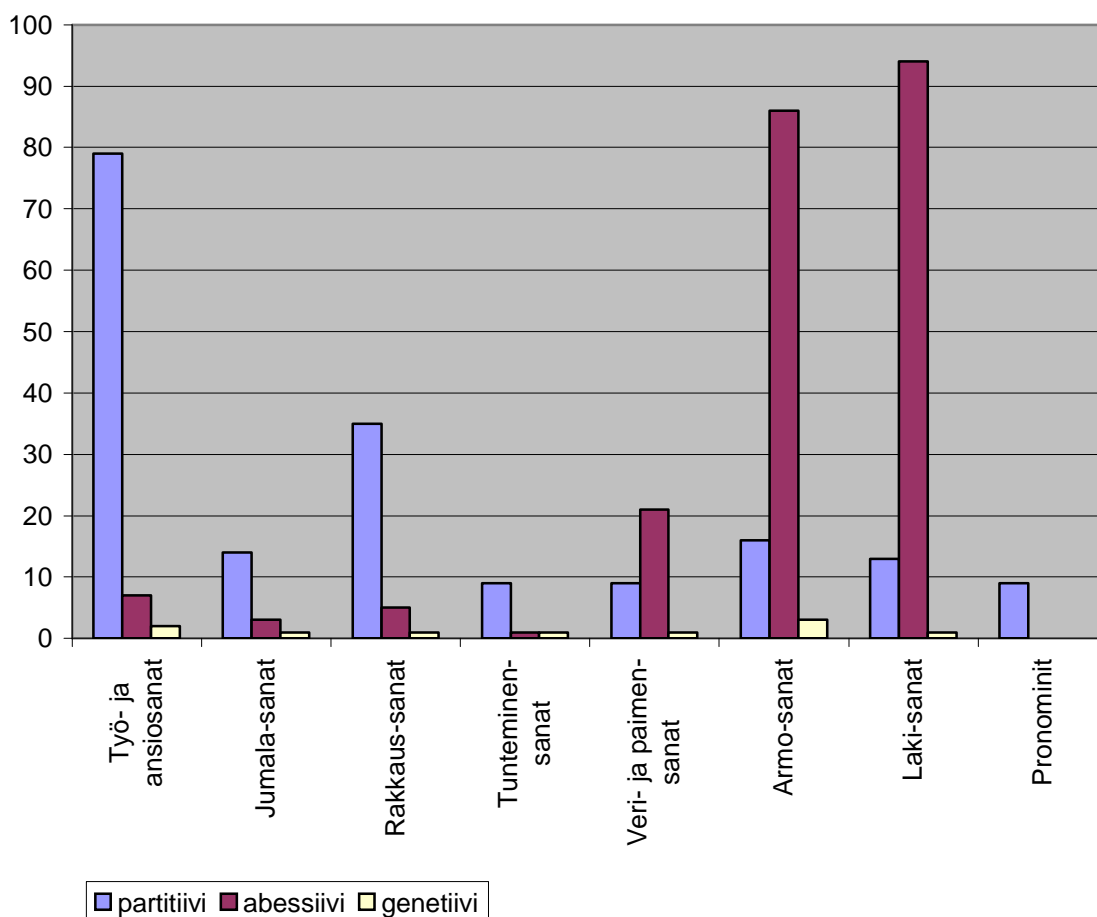
5 Abessiiviset ilmaukset kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana

Tässä luvussa kokoan vielä tiivistetysti tutkimuksen keskeiset tulokset. Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisten ilmausten sijamuodon valintaa selittää ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalo, johon sijapäätte liittyy. Niiden preposition valintaa puolestaan selittää se, esiintyykö ilmaus Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja se, esiintyykö ilmaus Raamatun tekstissä vai muissa teksteissä, vaikka *ilman*-prepositiollinen variantti onkin tyyppilinen valinta kaikkialla. Infinitiiviabessiivien käyttö puolestaan on vähäistä nomineihin verrattuna. Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa prepositiottoman variantin käyttö on yleistä, ja infinitiiviabessiivit näyttävät kuuluvan pääasiassa Raamatun tekstiin.

5.1 Nominien abessiivisten ilmausten sijamuoto

Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivisten ilmausten sijamuodon variaation taustalla on kielensisäiset tekijät: ilmauksen sijamuoto korreloi ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyypin kanssa. Vartalotyyppejä ei tässä tutkimuksessa ole eroteltu minkään valmiin kategorian mukaan, vaan aineistosta luonnollisesti nousevien kriteereiden mukaan. Luokitteluun vaikuttaneet tekijät ovat vartalon tavuluku, vartalon loppu ja vartalotyyppi. Näin saadut luokat ovat osin päällekkäisiä, sillä esimerkiksi kaikki kaksivartaloiset lekseemit eivät näytä käyttäytyvän samalla tavoin, vaan niiden käytössä esiintyy eroja riippuen vartalon lopusta. (Luokittelukriteereistä tarkemmin luku 3.3.1.) Kaaviossa 14 on yhdistetty sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa esiintyvät nominien abessiiviset ilmaukset. Siinä esitetään nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen abessiiviin, partitiiviin ja genetiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyypin mukaan.

KAAVIO 14. Nominien abessiivisten ilmausten jakautuminen abessiiviin, partitiiviin ja genetiiviin ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyypin mukaan, kun Agricolan Uuden testamentin ja vuoden 1642 Raamatun Uuden testamentin aineisto on yhdistetty.

Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa nominien abessiivissa ilmauksissa partitiivi on tyypillinen sijamuoto kahteen vokaaliin loppuvissa lekseemeissä eli *työ-* ja *ansio-*sanoissa, kolmitavuisissa lekseemeissä eli *Jumala-*sanoissa, *-Us-*loppuisissa lekseemeissä eli *rakkaus-*sanoissa ja *-inen-*loppuisissa lekseemeissä eli *tunteminen-*sanoissa. Tosin täytyy muistaa, että suurin osa kahteen vokaaliin loppuvista ja kolmitavuisista lekseemeistä on kaksitulkintaisia, joten osa niistä voi olla myös abessiiveja. Ainoastaan siinä tapauksessa, että ilmauksessa käytetty adjektiiviattribuutti on abessiivissa, on lekseemi mahdollista tulkita abessiiviksi. Nykysuomesta poiketen molemmissa teksteissä esiintyy pääsanan kanssa kongruoiva abessiivimuotoinen adjektiiviattribuutti. Agricolan Uudessa testamentissa tällainen adjektiiviattribuutti esiintyy seitsemässä ilmauksessa. Esimerkiksi *ilman caikita*

Töitä A-II-409-[Rom-e] ja *paitzi pooleta ansiota* A-II-010-[UT-e]. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa puolestaan pääsanan kanssa kongruoiva, abessiivissa oleva adjektiiviattribuutti esiintyy yhdeksän kertaa. Esimerkiksi *ilman omat ansiotans* B1-Rom-e:0-644a7 ja *ilman caiketa wiata* B1-Heb-9:14-696b. Muut kuin *-Us-* ja *-inen-* loppuiset kaksivartaloiset lekseemit eli *veri-* ja *paimen-* sanat sekä astevaihteluun osallistumattomat ja siihen osallistuvat, kaksitavuiset lekseemit eli *armo-* ja *laki-* sanat puolestaan suosivat sijamuotona abessiivia nominien abessiivissa ilmauksissa. Vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa *armo-* ja *laki-* sanat esiintyvät Agricolaan säännönmukaisemmin abessiivissa. Tähän voi olla kaksi erilaista syytä: vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa kaikki kaksitavuiset lekseemit esiintyvät suurimmaksi osaksi abessiivissa tietoisien kielenohjailun tuloksena tai käytetty kieli on muuttunut sadan vuoden aikana niin, että kaksitavuisien lekseemien kohdalla nominien abessiivissa ilmauksissa suositaan sijamuotona abessiivia. Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta on mahdoton ottaa kantaa, kumpi selityksistä on oikea vai kenties ei kumpikaan.

5.2 Nominien abessiivisten ilmausten prepositio

Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa *ilman-*prepositiolliset variantit ovat hallitsevassa asemassa nominien abessiivissa ilmauksissa. Agricolan Uudessa testamentissa niitä on 85 % kaikista nominien abessiivista ilmauksista ja vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa 91 %. Kaikista nominien abessiivisten ilmausten varianteista käytetyin on *ilman* + abessiivi ja toiseksi käytetyin *ilman* + partitiivi. Ero näiden kahden variantin käytössä johtuu suurelta osin ilmauksessa käytetyn lekseemin vartalotyypistä, kuten edellä on esitetty. 1500- ja 1600-luvulla käytetyssä kielessä *ilman-*preposition käyttö nominien abessiivisissa ilmauksissa on siis ilmeisesti ollut tyypillinen piirre.

Muita mahdollisia tapoja ilmaista 'ilman tai vailla oloa' ovat Agricolalla *paitzi* + partitiivi, *paitzi* + abessiivi ja *paitzi* + genetiivi sekä vuoden 1642 Raamatussa *paitzi* + partitiivi, *paitzi* + abessiivi ja abessiivi ilman prepositiota. Näiden varianttien käyttö on kuitenkin vähäistä *ilman-*prepositiollisiin variantteihin verrattuna. Ne näyttävät kuuluvan pikemmin muihin kuin Raamatun tekstiin, mikä saattaa selittyä sillä, että muissa teksteissä kääntäjällä on enemmän vapautta puhua omalla äänellään, kun taas Raamatun

tekstissä kääntäjä on enemmän sidottu lähdetekstiin. Lisäksi ne näyttävät kuuluvan pikemmin Uuden testamentin loppu- kuin alkuosaan, mikä saattaa selittyä evankeliumien ja kirjeiden erilaisella tekstityypillä. Kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana kielestä näyttää katoavan variantti *paitsi* + genetiivi ja tilalle tulevan abessiivi ilman prepositiota. Näiden esiintymien määrä on kuitenkin niin pieni, että on mahdoton sanoa, että vielä 1500-luvun kielessä ei esiintynyt lainkaan prepositiotonta abessiivia ja että 1600-luvulla siinä ei enää esiintynyt *paitsi* + genetiivi. Variantin *paitsi* + genetiivi katoaminen kielestä vaikuttaa kuitenkin todennäköiseltä, sillä kaikki Agricolan käyttämät *paitsi* + genetiivi -ilmaukset on vuoden 1642 Raamatussa muuttuneet muiksi nominien abessiivisten ilmausten varianteiksi. Muiden *paitsi*-prepositiollisten varianttien käyttö sen sijaan on todennäköisesti kuulunut myös 1600-luvulla käytettyyn kieleen, sillä vuoden 1642 Raamatussa *paitsi*-prepositiollinen variantti esiintyy myös kohdassa, joka puuttuu Agricolan Uudesta testamentista, ja lisäksi yksi Agricolan *ilman*-prepositiollinen variantti on muuttunut vuoden 1642 Raamatussa *paitsi*-prepositiolliseksi. Näin tuskin olisi, jos *paitsi*-prepositiollisten varianttien käyttö vuoden 1642 Raamatussa olisi ainoastaan Agricolan kielen vaikutusta.

5.3 Infinitiiviabessiivit

Sekä Agricolan Uudessa testamentissa että vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa infinitiiviabessiivit esiintyvät tyypillisesti ilman prepositiota. Preposition käyttö myös vähenee kirjallisen suomen ensimmäisen vuosisadan aikana, sillä vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa prepositiollinen variantti esiintyy enää yhdeksässä tapauksessa. Tämä lienee 1600-luvulla käytetylle kielelle tyypillinen piirre, sillä kuusi prepositiollisista varianteista on suoraan Agricolalta, eikä Agricolan prepositioton variantti kertaakaan muutu prepositiolliseksi vuoden 1642 Raamatussa. Tämän perusteella preposition käyttö 3. infinitiivin kanssa näyttäisi olevan väistynvä kielenpiirre siirtäessä 1500-luvulta 1600-luvulle.

Infinitiiviabessiivien käyttö ei sen sijaan näytä olleen 1500- eikä 1600-luvulla kovin yleistä. Molemmissa teksteissä sen eri varianteilla on vain vähän esiintymiä ja nekin vähäiset esiintymät jakautuvat suurimmaksi osaksi muutaman eri lekseemin kesken. 3. infinitiivin abessiivi ei siis näytä olleen 1500- ja 1600-luvulla kovin produktiivinen sija.

Tämä johtuu ilmeisesti siitä, että infinitiiviabessiiveja ei juuri käytetä lounaismurteissa, joihin molemmat suomennokset suurelta osin pohjautuvat, vaikka muidenkin murteiden piirteitä niistä löytyy. Infinitiiviabessiivit näyttävät sopineet nimenomaan Raamatun tekstin kääntämiseen, sillä suurin osa niistä esiintyy Raamatun tekstissä. Uuden testamentin alku- ja loppuosien välillä esiintyy kuitenkin eroja, sillä muissa teksteissä infinitiiviabessiivien käyttö lisääntyy nimenomaan Uuden testamentin loppua kohden. Sille, miksi näin käy, on aineiston pohjalta vaikea löytää selitystä. Kenties infinitiiviabessiivit ovat tulleet tutuksi käännettäessä Uuden testamentin alkuosaa, jolloin niitä on osattu käyttää loppuosassa myös muissa teksteissä. Infinitiiviabessiiveja on käytetty pääsääntöisesti määrittämään lauseen finiittiverbiä. Partikkelimaisia infinitiiviabessiiveja on muutama ja pre- ja postpositiomaisesti käytettyjä ei lainkaan. Ilmeisesti ne eivät ole kuuluneet kieleen vielä 1500- ja 1600-luvulla.

6 Loppusanat

Aikaisemmassa tutkimuksessa abessiivi ei juurikaan ole ollut kiinnostuksenkohteena. Sen morfologia on kyllä selvitetty, mutta muuten se on marginaalisena sijana jäänyt vähäiselle huomiolle. Tässä tutkimuksessa siitä on saatu lisää tietoa, kun tarkastelun kohteena ovat olleet abessiivisten ilmausten variaatio ja käyttö kirjallisen suomen kahdessa ensimmäisessä merkkiteoksessa, Agricolan Uudessa testamentissa sekä vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa. Tutkimustulokset paljastavat joitakin mielenkiintoisia seikkoja. Kirjallisen suomen ensimmäisen sadan vuoden aikana abessiivin käyttö on huomattavasti yleisempää kuin nykysuomessa. Kummassakin teoksessa nominien abessiivisten ilmausten yleisin variantti on nimenomaan *ilman* + abessiivi ja nykysuomessa yleinen *ilman* + partitiivi vasta toiseksi yleisin. Abessiivin käyttö myös lisääntyy nominien abessiivisissa ilmauksissa nimenomaan variantin *ilman* + partitiivi kustannuksella Agricolan Uudesta testamentista vuoden 1642 Raamatun Uuteen testamenttiin. Jatkossa olisikin mielenkiintoista selvittää, missä vaiheessa nykysuomelle tyypillinen *ilman* + partitiivi syrjäyttää abessiivin marginaaliseksi sijaksi. Eri Raamatun suomennosten muodostama paralleelikorpus tarjoaisi erinomaisen tutkimusaineiston ilmiön tutkimiselle.

Tässä tutkimusaineistossa nominien abessiiviset ilmaukset osoittautuivat infinitiiviabessiiveja mielenkiintoisemmiksi tutkimuskohteiksi, mistä syystä infinitiiviabessiivit jäivät nominien abessiivisten ilmausten varjoon. Nykysuomesta poiketen ne osoittautuivat kirjallisen suomen ensimmäisen vuosisadan aikana harvafrekvenssisiksi. Niiden käyttö hieman lisääntyi ja monipuolistui tuona aikana, mutta vielä vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa infinitiiviabessiivit esiintyvät puolet harvemmin kuin nominien abessiiviset ilmaukset. Kahdessa ensimmäisessä suomenkielisessä Uudessa testamentissa ne määrittävät lähes poikkeuksetta lauseen pääverbiä. Nykysuomelle tyypillisiä partikkeleiksi jähmettyneitä infinitiiviabessiiveja esiintyy vain pari ja pre- tai postpositiomaisesti käytetyt infinitiiviabessiivit puuttuvat kokonaan. Mielenkiintoinen tutkimuskysymys olisi, milloin infinitiiviabessiivin käyttö on yleistynyt ja milloin ne ovat alkaneet jähmettyä partikkeleiksi. Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää, milloin pre- tai postpositiomaisesti käytetyt 3. infinitiivin abessiivit ovat kieleen ilmaantuneet ja milloin *ilman*-preposition käyttö 3. infinitiivin abessiivin kanssa on loppunut. Tässä tut-

kimuksessa ei myöskään huomioitu infinitiiviabessiivien mahdollista käyttöä lauseen-
vastikkeina. Infinitiiviabessiivien syntaksi ansaitsikin oman tutkimuksensa.

Mielenkiintoinen tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt seikka on myös lähde-
kielen vaikutus abessiivisten ilmausten variantin valintaan. Agricolan käyttämissä
lähdekielissä suomen kielen abessiivin merkitys ilmaistaan erilaisilla prepositioraken-
teilla ja muilla rakenteilla. Lisäksi Agricolan Uuden testamentin alkupuolella enemmän
seuraamat latina, heprea ja kreikka eroavat sen loppupuolella enemmän seuratuista sak-
sasta ja ruotsista. Lähdekielien erilaiset rakenteet saattavat saada erilaisen variantin
suomenkieliseen vastineeseensa. Heinisen (1999: 7) mukaan tieteellistä meriittiä saa vä-
hemmälläkin vaivalla kuin tutkimalla seitsemän eri lähdetekstin vaikutusta suomennok-
seen. Näin varmasti on, sillä se vaatii tutkijaltaan melkoista kielitaitoa. Täysin mahdo-
tonta se ei kuitenkaan ole, sen on osoittanut Marja Itkonen-Kaila tutkimalla eri lähde-
kielen vaikutusta Agricolan Uuden testamentin 1179 jakeessa.

Tässä tutkimuksessa on useaan kertaan todettu vuoden 1642 Raamatun Uuden tes-
tamentin pohjautuvan Agricolan käännökseen. Näin varmasti on, sillä kielellisesti ne
ovat niin lähellä toisiaan. Olisi kuitenkin mielenkiintoista verrata abessiivisten ilmaus-
ten käyttöä vuoden 1642 Raamatun Vanhassa ja Uudessa testamentissa, jolloin saattaisi
paljastua, kuinka paljon Agricolan käyttämä ilmaus on vaikuttanut variantin valintaan
vuoden 1642 Raamatussa. Jos Vanhan testamentin ja Uuden testamentin välillä löytyy
eroja abessiivisten ilmausten käytössä, voitaisiin ajatella, että Uudessa testamentissa
Agricolan kieli selittää variantin valintaa ja Vanha testamentti kuvaisi paremmin vuoden
1642 Raamatun käännöskomitean jäsenten käyttämää kieltä. Tosin täytyy muistaa, että
Agricolan kieli vaikuttaa myös Vanhan testamentin käännöksessä, sillä ennen kuole-
maansa Agricola ehti kääntää siitä Rukouskirjaansa varten 40 psalmia ja 85 muuta ru-
kousta sekä Messiaan varten 22 Vanhan testamentin profetiaa ja neljä ensimmäistä lu-
kua luomiskertomuksesta veljesmurhaan. Lisäksi Agricolan Vanhan testamentin kään-
nöksiä sisältyy psalmien kirjaan eli Psalmtariin. (Heininen 2007: 299.) Agricolan luoma
kirjakieli ei siis vaikuta ainoastaan Uudessa testamentissa, vaan koko suomenkielisessä
Raamatussa.

Lähdeluettelo

Aineistolähteet

- AGRICOLA, MIKAEL: Evankeliumit ja Apostolien teot. Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- : Uuden testamentin kirjeet ja Ilmestyskirja. Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- : Uuden testamentin reunahuomautukset. Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- BIBLIA ELI VUODEN 1642 RAAMATTU: Uuden testamentin I osa: Nimiö ja esipuhe sekä evankeliumit ja Apostolien teot esipuheineen. Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- : Uuden testamentin II osa: Kirjeet ja Ilmestyskirja esipuheineen. Vanhan kirjasuomen korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Inaba, Nobufumi – Ylikoski, Jussi: Markuksen evankeliumi -korpus. Turun yliopisto, Yleinen kielitiede.

Kirjallisuuslähteet

- AGRICOLA, MIKAEL 1987: *Mikael Agricolan teokset 2. Se Wsi Testamenti*. Porvoo: WSOY.
- BLAKE, BARRY. J. 1994: *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CSÚCS, SÁNDOR 1998: Udmurt. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 276–304. London: Routledge.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 2007: <http://www.helsinki.fi/hum/skl/vvks>. Luettu 1.2.2008.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- HAUSENBERG, ANU-REET 1998: Komi. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 305–326. London: Routledge.
- HEININEN, SIMO 1999: *Mikael Agricola raamatunsuomentajana*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2007: *Mikael Agricola elämä ja teokset*. Helsinki: Edita.

- HELIMSKI, EUGENE 1998a: Nganasan. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 480–515. London: Routledge.
- HELIMSKI, EUGENE 1998b: Selkup. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 548–579. London: Routledge.
- HONTI, LÁSZLÓ 1998: ObUgrian. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 327–357. London: Routledge.
- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaatiotutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Määttä, Urho – Pälli, Pekka – Suojanen, Matti K. (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- HÄKKINEN, KAISA 1985: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa*. Turku: Suomen kielen laitos, Åbo Akademi.
- 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Juva: WSOY.
- 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- IKOLA, OSMO 1996: Abessiivin käyttö suomen yleiskielessä ja murteissa. – *Sananjalka*. Suomen kielen vuosikirja 38 s. 25–34. Turku: Suomen kielen seura.
- 2001: *Nykysuomen opas*. Turku: Turun yliopisto.
- INDEX AGRICOLAENSIS II. Q–Ö. Käänteisluettelo. – Päätoimittaja Esko Koivusalo. Helsinki 1980: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.
- ISK = *Iso suomen kielioppi*. – Päätoimittaja Auli Hakulinen. Helsinki 2004: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- İSMAIL ERDİNÇ, EKİM 1983: *Suomi–Turkki Turkki–Suomi sanakirja. Matkailusanasto. Turkin ydinkielioppi*. Helsinki: Printari Oy.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1997: *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1998: Mari. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 219–248. London: Routledge.
- KETTUNEN, LAURI 1999: *Suomen murteet. Murrekartasto*. Viides, supistettu painos. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KIURU, SILVA 1990: Tekstivertailu vanhan kirjasuomen tutkimuskeinona. – *Sananjalka*. Suomen kielen vuosikirja 32 s. 7–25. Turku: Suomen kielen seura.
- 1993a: Agricolaa tekstilajeittain. – *Sananjalka*. Suomen kielen vuosikirja 35 s. 43–59. Turku: Suomen kielen seura.

- 1993b: *Agricolan Uusi testamentti ja ensimmäiset Raamattumme*. – *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti 97 s. 51–68. Helsinki.
- KOIVUSALO, ESKO – SUNI, HELENA 1988: Jälkitavujen vokaalienvälinen *h* Agricolan teosten kielessä. – Koivusalo, Esko (toim.), *Mikael Agricolan kieli* s. 111–132. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAINEN, TUIJA 1997: *Biblia, 1642*. – Laine, Tuija (toim.), *Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja* s. 54–59. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 2001: *Kirjasuomen kehitys*. 5. painos, uudistettu laitos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTINEN, TAPANI 2003: Itää Mikael Agricolan kielessä. Karitiivijadjektiivien ominaisuudennimijohdokset ja vähän muutakin. – Laitinen, Lea – Lappalainen, Hanna – Markkola, Päivi – Vaattovaara, Johanna (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 271–290. Helsinki: Helsingin yliopiston Suomen kielen laitos.
- 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantaauralista varhais-suomeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LIGHTFOOT, DAVID 1999: *The Development of Language. Acquisition, Change, and Evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MIHAILOV, MIHAIL – TOMMOLA, HANNU 2001: Compiling Parallel Text Corpora: Towards Automation of Routine Procedures. – *International Journal of Corpus Linguistics vol. 6 (Special Issue)* s. 67–77. Amsterdam.
- MILROY, LESLEY – GORDON, MATTHEW 2003: *Sociolinguistics. Method and Interpretation*. Malden: Blackwell.
- NEVIS, JOEL A. 1986: Decliticization and Deaffixation in Saame: Abessive *taga*. – Joseph, Brian D. (edit.), *Studies on Language Change*. Working Papers in Linguistics 34. Ohio: The Ohio State University, Department of Linguistics.

- NIKKILÄ, OSMO 1988: Agricolan kieli ja teokset loppuheiton valossa. – Koivusalo, Esko (toim.), *Mikael Agricolan kieli* s. 94–110. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA. Neljäs osa O–R. Porvoo 2002: WSOY.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – Suojanen, M. K. – Suojanen, Päivikki (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. 2. tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
 ——— 2002: *Suomen kielioppi*. 3. muuttumaton painos. Porvoo: WSOY.
- PIRSO, URVE 2000: Terminatiivi, abessiivi ja komitatiivi funktioidest Georg Mülleri jutlustes. – Puntila, Martti – Jussila, Raimo – Suni, Helena (toim.), *Piipakielestä kirjakieleksi* s. 102–107. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PUUKKO, A. F. 1946: *Suomalainen Raamattumme. Mikael Agricolasta uuteen kirkko-raamattuun*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- RÄSÄNEN, SEPPO 1979: Huomioita suomen sijojen frekvensseistä. – *Sananjalka*. Suomen kielen vuosikirja 21, s. 17–34. Turku: Suomen kielen seura.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1988: Agricolan kieltolause. – Koivusalo, Esko (toim.), *Mikael Agricolan kieli* s. 69–93. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- SCHNEIDER, EDGAR W. 2002: Variation and Change in Written Documents. – Chambers, J. K. – Trudgill, Peter – Scilling-Estes, Natalie (edit.), *The Handbook of Language Variation and Change* s. 67–96.
- SETÄLÄ, E. N. 1966: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan laakapaino.
- VANHAN KIRJASUOMEN SANAKIRJA. Osa I A–I. Helsinki 1985: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- VIITSO, TIIT-REIN 1998: Estonian. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 115–148. London: Routledge.

- VIRKKUNEN, HELENA 1977: *Essiivi, translatiivi, abessiivi, komitatiivi ja instruktiivi 1960-luvun suomen yleiskielessä*. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 11.
- Wikberg ym. = WIKBERG, KAY – JOHANSSON, STIG – STENSTRÖM, ANNA-BRITA – VIRTANEN, TUJJA 1999: Corpus studies in applied linguistics. – Pietilä, Päivi – Salo – Olli-Pekka (toim.), *Multiple Languages – Multiple Perspectives. Texts Language Teaching and Linguistic Research* s. 105–134. Jyväskylä: Suomen soveltavan kieli-tieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja no. 57.
- ZAICZ, GÁBOR 1998: Mordva. – Abondolo, David (edit.), *The Uralic Languages* s. 184–218. London: Routledge.

Liitteet

Liite 1. Nominien abessiiviset ilmaukset

Liitteessä 1a on esitetty Agricolan Uudesta testamentista poimittujen nominien abessiivisten ilmausten eri varianttien esiintymämäärät. Ilmaukset on taulukoitu sen mukaan, esiintyvätkö ne Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja esiintyvätkö ne Raamatun tekstissä (Raamattu) vai muussa tekstissä (Muu). Lisäksi taulukosta ilmenee, kuinka moni niistä säilyy muuttumattomina vuoden 1642 Raamatussa (Säilyy samana), kuinka moni esiintyy ne kohdassa, jota vuoden 1642 Raamatussa ei ole (Kohtaa ei ole vuoden 1642 Raamatussa) ja kuinka moni Agricolan käyttämistä nominien abessiivista ilmauksista muuttuu vuoden 1642 Raamatussa toiseksi nominien abessiivisten ilmausten variantiksi (a), infinitiiviabessiiviksi (c) tai muuksi ilmaukseksi (d). Lisäksi Agricolan ilmauksessa käyttämä lekseemi on voinut muuttua (b).

Liitteessä 1b on esitetty vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista poimittujen nominien abessiivisten ilmausten eri varianttien esiintymämäärät. Ilmaukset on taulukoitu samoin kuin Agricolan aineisto eli sen mukaan, esiintyvätkö ne Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja esiintyvätkö ne Raamatun tekstissä (Raamattu) vai muussa tekstissä (Muu). Lisäksi taulukosta ilmenee, onko kuinka moni niistä on pysynyt muuttumattomana Agricolaan verrattuna (Säilyy samana), kuin moni esiintyy kohdassa, joka puuttuu Agricolan Uudesta testamentista (Kohtaa ei ole Agricolalla) ja kuinka moni on muuttunut Agricolaan verrattuna. Ilmaus voi olla muuttunut toiseksi variantiksi (a) tai ilmauksessa käytetty lekseemi on voinut muuttua (b). Lisäksi Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi on voinut muuttua nominien abessiiviseksi ilmaukseksi vuoden 1642 Raamatussa (c) tai Agricolan käyttämä muu ilmaus on voinut muuttua nominien abessiiviseksi ilmaukseksi vuoden 1642 Raamatussa (d).

Liite 1 a. Nominien abessiiviset ilmaukset Agricolan Uudessa testamentissa.

	UT alku		UT loppu	
	Raamattu	Muu	Raamattu	Muu
Ilman + partitiivi				
Esiintymiä	6	21	28	26
Säilyy samana	4	6	17	16
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa		12		2
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi	1	2	7	8
b) ilmauksen lekseemi		1		
c) inf.abessiiviksi			2	
d) muuksi ilmaukseksi	1		2	
Ilman + abessiivi				
Esiintymiä	16	19	25	29
Säilyy samana	9	7	20	21
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa		12		3
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi	2		3	
b) ilmauksen lekseemi	3			2
c) inf.abessiiviksi				
d) muuksi ilmaukseksi	2		2	3
Paitsi + partitiivi				
Esiintymiä	0	9	5	4
Säilyy samana			5	
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa		9		
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi				1
b) ilmauksen lekseemi				2
c) inf.abessiiviksi				
d) muuksi ilmaukseksi				1
Paitsi + abessiivi				
Esiintymiä	0	1	0	2
Säilyy samana				1
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa		1		1
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi				
b) ilmauksen lekseemi				
c) inf.abessiiviksi				
d) muuksi ilmaukseksi				
Paitsi + genetiivi				
Esiintymiä	0	0	0	10
Säilyy samana				
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa				3
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi				7
b) ilmauksen lekseemi				
c) inf.abessiiviksi				
d) muuksi ilmaukseksi				

Liite 1b. Nominien abessiiviset ilmaukset vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamen-
tissa.

	UT alku		UT loppu	
	Raamattu	Muu	Raamattu	Muu
Ilman + partitiivi				
Esiintymiä	7	17	17	30
Säilyy samana	4	6	16	14
Kohtaa ei ole Agricolalla		10		12
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi	1			3
b) ilmauksen lekseemi		1	1	
c) A:n inf.abess. > nom.abess.				1
d) A:n muu ilmaus > nom.abess.	2			
Ilman + abessiivi				
Esiintymiä	14	23	28	55
Säilyy samana	9	7	21	19
Kohtaa ei ole Agricolalla		13		25
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi	1	1	6	9
b) ilmauksen lekseemi	3			2
c) A:n inf.abess. > nom.abess.		1	1	
d) A:n muu ilmaus > nom.abess.	1	1		
Paitsi + partitiivi				
Esiintymiä	1	1	6	7
Säilyy samana		1	5	
Kohtaa ei ole Agricolalla				1
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi			1	3
b) ilmauksen lekseemi				2
c) A:n inf.abess. > nom.abess.				
d) A:n muu ilmaus > nom.abess.	1			1
Paitsi + abessiivi				
Esiintymiä	0	0	0	1
Säilyy samana				1
Kohtaa ei ole Agricolalla				
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi				
b) ilmauksen lekseemi				
c) A:n inf.abess. > nom.abess.				
d) A:n muu ilmaus > nom.abess.				
Abessiivi				
Esiintymiä	0	0	3	0
Säilyy samana				
Kohtaa ei ole Agricolalla				
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi			3	
b) ilmauksen lekseemi				
c) A:n inf.abess. > nom.abess.				
d) A:n muu ilmaus > nom.abess.				

Liite 2. Infinitiiviabessiivit

Liitteessä 2a on esitetty Agricolan Uudesta testamentista poimitujen infinitiiviabessiivien eri varianttien esiintymämäärät. Ilmaukset on taulukoitu sen mukaan, esiintyvätkö ne Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja esiintyvätkö ne Raamatun tekstissä (Raamattu) vai muussa tekstissä (Muu). Lisäksi taulukosta ilmenee, kuinka moni niistä säilyy muuttumattomina vuoden 1642 Raamatussa (Säilyy samana), kuinka moni esiintyy kohdassa, jota vuoden 1642 Raamatussa ei ole (Kohtaa ei ole vuoden 1642 Raamatussa) ja kuinka moni Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi muuttuu. Agricolan käyttämä infinitiiviabessiivi voi vuoden 1642 Raamatussa muuttua toiseksi infinitiiviabessiivin variantiksi (a), nominien abessiiviseksi ilmaukseksi (c) tai muuksi ilmaukseksi (d). Lisäksi Agricolan ilmauksessa käyttämä lekseemi voi muuttua (b).

Liitteessä 2b on esitetty vuoden 1642 Raamatun Uudesta testamentista poimitujen infinitiiviabessiivien eri varianttien esiintymämäärät. Ilmaukset on taulukoitu samoin kuin Agricolan aineisto eli sen mukaan, esiintyvätkö ne Uuden testamentin alku- vai loppuosassa ja esiintyvätkö ne Raamatun tekstissä (Raamattu) vai muussa tekstissä (Muu). Lisäksi taulukosta ilmenee, kuinka moni niistä on pysynyt muuttumattomana Agricolaan verrattuna (Säilyy samana), kuinka moni esiintyy kohdassa, joka puuttuu Agricolan Uudesta testamentista (Kohtaa ei ole Agricolalla) ja kuinka moni on muuttunut Agricolaan verrattuna. Infinitiiviabessiivi voi olla muuttunut toiseksi variantiksi (a) tai ilmauksessa käytetty lekseemi on muuttunut (b). Lisäksi Agricolan käyttämä nominien abessiivinen ilmaus on voinut muuttua infinitiiviabessiiviksi vuoden 1642 Raamatussa (c) tai Agricolan käyttämä muu ilmaus on voinut muuttua infinitiiviabessiiviksi vuoden 1642 Raamatussa (d).

Liite 2 a. Infinitiiviabessiivit Agricolan Uudessa testamentissa.

Ilman + 3. inf. abessiivi	UT alku		UT loppu	
	Raamattu	Muu	Raamattu	Muu
Esiintymiä	6	2	7	7
Säilyy samana	1		1	2
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa				2
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi	3		5	1
b) ilmauksen lekseemi	1	1		
c) nom.abessiiviksi		1	1	1
d) muuksi ilmaukseksi	1			1
3. inf. abessiivi				
Esiintymiä	15	0	15	8
Säilyy samana	13		11	6
Kohtaa ei ole 1642 Raamatussa				1
Muuttuu 1642 Raamatussa				
a) toiseksi variantiksi				
b) ilmauksen lekseemi				
c) nom.abessiiviksi				
d) muuksi ilmaukseksi	2		4	1

Liite 2b. Infinitiiviabessiivit vuoden 1642 Raamatun Uudessa testamentissa.

Ilman + 3. inf. abessiivi	UT alku		UT loppu	
	Raamattu	Muu	Raamattu	Muu
Esiintymiä	2	1	1	5
Säilyy samana	2		1	2
Kohtaa ei ole Agricolalla				3
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi				
b) ilmauksen lekseemi		1		
c) A:n nom.abess. > inf.abess.				
d) A:n muu ilmaus > inf.abess.				
3. inf. abessiivi				
Esiintymiä	18	3	20	14
Säilyy samana	13		12	6
Kohtaa ei ole Agricolalla		2		6
Muuttuu Agricolaan verrattuna:				
a) toiseksi variantiksi	3		5	1
b) ilmauksen lekseemi				
c) A:n nom.abess. > inf.abess.			2	
d) A:n muu ilmaus > inf.abess.	1	1	1	1
Lisäys Agricolan tekstiin	1			